

p-ISSN 0033-202X
e-ISSN 2545-2487

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

WYDZIAŁ DZIENNIKARSTWA, INFORMACJI I BIBLIOLOGII
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

przeгляд biblioteczny

Rok założenia 1927

ROCZNIK	92
<hr/>	
zeszyt	3

Warszawa 2024

RADA REDAKCYJNA

prof. dr hab. Ewa Głowacka – przewodnicząca (Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), prof. Mariola Antczak (Katedra Informatologii i Bibliologii, Uniwersytet Łódzki), prof. Shifra Baruchson-Arbib (Bar Ilan University, Israel), prof. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk (Instytut Mediów, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach), John C. DeSantis (Dartmouth College Library, Hanover, NH, USA), prof. Dr. Ágnes Hajdu Barát (Association of Hungarian Librarians – President), prof. Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), prof. Maria Juda (Instytut Nauk o Kulturze, UMCS w Lublinie), prof. Bożena Koredczuk (Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego), prof. Dariusz Kuźmina (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), dr Tomasz Makowski (Biblioteka Narodowa), prof. Krystyna Matusiak (University of Denver, USA), dr. Peter Organisiak (Morgridge College of Education, University of Denver, USA), prof. Maria Próchnicka (Instytut Studiów Informacyjnych, Uniwersytet Jagielloński), dr. Egbert John Sánchez Vanderkast (Instituto de Investigaciones Bibliotecológicas y de la Información, Universidad Nacional Autónoma de México), dr. Lynn Silipigni Conaway (Online Computer Library Center – OCLC, Dublin, USA), prof. Barbara Sosińska-Kalata (Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski), Jolita Steponaitienė (Martynas Mažvydas National Library of Lithuania), prof. Anna Tokarska (Instytut Nauk o Kulturze, Uniwersytet Śląski w Katowicach), prof. Katalin Varga (National Educational Library and Museum, Hungary), prof. Grażyna Wrona (Instytut Nauk o Informacji, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie), prof. Maja Žumer (University of Ljubljana, Slovenia)

**Dofinansowano ze środków Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii
Uniwersytetu Warszawskiego**

REDAKCJA

Elżbieta Barbara ZYBERT – redaktor naczelna
Dorota GRABOWSKA – sekretarz redakcji
Dariusz GRYGROWSKI – redaktor tematyczny
Anna WOŁODKO – redaktor językowy
Anna GRZECZNOWSKA – redaktor statystyczny

Anna LIS – redakcja techniczna i korekta
Agnieszka KASPRZYK – tłumaczenie na język angielski

Adres redakcji i wydawcy:
Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
00-335 Warszawa, ul. Konopczyńskiego 5/7
tel.: (+48 22) 827-52-96
e-mail: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Niniejsza wersja papierowa jest pierwotną wersją czasopisma

*Przegląd Biblioteczny” jest wykazywany w Europejskim Indeksie Referencyjnym ERIH+,
a zawartość kwartalnika indeksowana jest w bazach:
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
Pol-Index i Polska Bibliografia Bibliologiczna.*

Pełne teksty roczników 1927-2023 dostępne są w Archiwum Cyfrowym SBP: www.ac.sbp.pl
oraz w Mediatece Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego:
medioteka.uw.edu.pl;

pełne teksty roczników 2009-2023 znajdują się na Platformie Czasopism Naukowych SBP
Open Journal Systems: ojs.sbp.pl/index.php/pb

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Rocznik 92

2024

zeszyt 3

Kwartalnik „Przeгляд Biblioteczny” jest wykazywany na liście czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z liczbą 70 punktów

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

TREŚĆ

ARTYKUŁY

- EWA GŁOWACKA, MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA, NATALIA PAMUŁA:
Postawy, opinie i praktyki związane z publikowaniem w zasobach Open
Access polskich przedstawicieli nauk o komunikacji społecznej
i mediach..... 347
- MAGDALENA WÓJCIK: Usługi informacyjne bibliotek – przegląd polskiego
piśmiennictwa z lat 2013-2023 370
- AGNIESZKA ŁAKOMY-CHŁOSTA, AGNIESZKA GOŁDA: Cytowania książek
w formach cyfrowych na przykładzie czasopism z zakresu nauk
o kulturze i religii – propozycje rozwiązań..... 383
- GRZEGORZ GMITEREK: Use of Instagram Fanpages in Polish Academic
Libraries in 2015-2023 409
- ANNA ZATORA: Rola bibliotekarzy w działaniach uczelni związanych
z problemem nieetycznych praktyk publikacyjnych, na przykładzie
rozwiązań zastosowanych na Uniwersytecie Łódzkim (case study)..... 435

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENICTWA

- Leksykon terminów medialnych*. Red. K. Wolny-Zmorzyński, K. Doktorowicz,
P. Płaneta, R. Filas. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 2024
(*Dariusz Grygrowski*)..... 457
- Przeгляд piśmiennictwa krajowego (*Barbara Koryś*) 465
- Z lektur zagranicznych (*Jacek Wojciechowski*) 470
- Z ŻYCIA SBP 483
- WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW 495

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

LIBRARY REVIEW

Volume 92

2024

Issue 3

„The Library Review” was awarded 70 points in the official register of journals of Ministry of Science and Higher Education

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

EWĄ GŁOWACKĄ, MAŁGORZATĄ KISIŁOWSKĄ-SZURMIŃSKĄ, NATALIA PAMUŁĄ: Polish Representatives of Social Communication and Media Sciences who Publish in Open Access Resources – Attitudes, Opinions, Practices	347
MAGDALENA WÓJCIK: Library Information Services – Review of Polish Literature (2013-2023)	370
AGNIESZKA ŁAKOMY-CHŁOSTA, AGNIESZKA GOŁDA: Citing Digital Books in Journals on Culture and Religion Studies – Proposed Solutions	383
GRZEGORZ GMITEREK: Instagram Fanpages of Polish Academic Libraries (2015-2023)	409
ANNA ZATORA: The Role of Librarians in University Efforts to Address Unethical Publishing Practices: Case Study of Solutions Implemented at the University of Łódź.....	435

REVIEW ARTICLES / REVIEWS AND LITERATURE SURVEYS

<i>Lexykon terminów medialnych (Lexicon of Media Terms)</i> . Eds. K. Wolny- -Zmorzyński, K. Doktorowicz, P. Płaneta, R. Filas. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 2024 (<i>Dariusz Grygowski</i>).....	457
Polish literature survey (<i>Barbara Koryś</i>)	465
Foreign publications (<i>Jacek Wojciechowski</i>).....	470
NEWS FROM SBP (POLISH LIBRARIANS ASSOCIATION)	483
GUIDELINES FOR AUTHORS	500

EWA GŁOWACKA

Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: egt@umk.pl

ORCID 0000-0001-9538-9386

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA

Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii

Uniwersytet Warszawski

e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl

ORCID 0000-0001-5733-5424

NATALIA PAMUŁA

Instytut Badań Informacji i Komunikacji, Wydział Filozofii i Nauk Społecznych,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

e-mail: napa@umk.pl

ORCID 0000-0002-0686-7268

POSTAWY, OPINIE I PRAKTYKI ZWIĄZANE Z PUBLIKOWANIEM W ZASOBACH OPEN ACCESS POLSKICH PRZEDSTAWICIELI NAUK O KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ I MEDIACH



Ewa Głowacka, prof. dr hab., pracuje w Katedrze Badań Przestrzeni Informacyjnej w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji UMK. Jej zainteresowania badawcze to: architektura informacji, kompetencje informacyjne i medialne, komunikacja naukowa w naukach społecznych, ekologia informacji, zarządzanie jakością w systemach informacyjnych.



Małgorzata Kisilowska-Szurmińska, dr hab., prof. UW, pracuje na Wydziale Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują kompetencje informacyjne, czytelnictwo i recepcję mediów, komunikację naukową. Wybrane publikacje: Kisilowska-Szurmińska, M. (2024). Information Overload as a Burden and a Challenge. What Can We Learn for Information Literacy?. In: Świgoń M., Głowacka E., Kisilowska-Szurmińska M., *Academia.edu, ResearchGate, Google Scholar, Scopus i Publons (Web of Science)* – szczegółowa analiza obecności reprezentantów nauk o komunikacji społecznej i mediach. „Media – Kultura – Komunikacja Społeczna” 2022 nr 2(18) s. 83-101, DOI: 10.31648/mkks.7182; Paul, M., Deja, M., Kisilowska-Szurmińska, M., Głowacka, E., Świgoń, M., Wojciechowska, M. (2024). Understanding information literacy among doctoral students: An ILDoc model and assessment tool. *The Journal of Academic Librarianship*, 50(2), 102855, <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2024.102855>.



Natalia Pamuła, dr nauk społecznych w dyscyplinie nauki o komunikacji społecznej i mediach, adiunktka w Instytucie Badań Informacji i Komunikacji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Interesuje się wyszukiwaniem informacji w środowisku cyfrowym, otwartą nauką, grami i grywalizacją w edukacji informacyjnej, mediami społecznościowymi jako środowiskiem informacyjno-komunikacyjnym. Współtwórczyni praktycznych kursów e-learningowych, m.in. „Bibweb” (realizowany przez Fundację Bertelsmanna, Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, Komisję Wydawnictw Elektronicznych SBP EBIB oraz Instytut INiB UMK) i „Login: biblioteka” (realizowany na potrzeby Programu Rozwoju Bibliotek, przy udziale Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz Fundacji Billa i Mellindy Gatesów). Wśród jej publikacji znajduje się autorska monografia *Ukryty Internet jako przedmiot edukacji informacyjnej* (2015), jest także współautorką publikacji *Metody i narzędzia budowania społecznej odporności na dezinformację: od fact-checkingu po edukację medialną* (2024). Wieloletnia współpracowniczka The Directory of Open Access Journals.

SŁOWA KLUCZOWE: Komunikacja naukowa. Open Access. Praktyki. Postawy. NoKSiM.

ABSTRAKT: **Teza/cel artykułu** – badanie miało na celu poznanie praktyk, opinii i postaw polskich naukowców, należących do NoKSiM związanych z publikowaniem swoich prac i danych badawczych w różnych zasobach połączonych z OA. **Metody badań** – analiza statystyczna i jakościowa; dane pozyskano z ankiety CAWI. **Wyniki** – najważniejszym rezultatem jest zaobserwowanie dużego poziomu znajomości pojęcia i zasobów OA oraz sporego zaangażowania w publikowanie w tych zasobach. Zauważono, że postawy wobec publikowania w OA są w dużej mierze otwarte i pozytywne, jednak można też wskazać postawy re-

aktywne bądź negatywne, wynikające z wielu powodów, które przedstawiono w tekście. **Wnioski** – istnieje potrzeba dalszego rozwijania wiedzy i kompetencji naukowców związanych z publikowaniem w OA, co powinno przyczynić się do zmian postaw i praktyk w tym zakresie, a także zmiany podejścia uczelni do finansowania oraz ewaluacji takich publikacji.

WPROWADZENIE

Otwarte publikowanie na dobre wrosło już w krajobraz współczesnej komunikacji naukowej, zarówno na świecie, jak i w Polsce. Minęło już dziesięciolecie od czasu opublikowania ważnych dokumentów programowych w tym aspekcie (Deklaracja budapesztańska i berlińska), a dyskusję na temat otwartego publikowania naukowego wzmocniły jeszcze postulaty Planu S¹. Liczne inicjatywy związane z otwartym dostępem zwiększają świadomość środowiska naukowego w tym zakresie, ale liczba wątków w dyskusji (np. aspekt dostępności, finansowy, prawny, prawnoautorski, majątkowy, ewaluacyjny, osobisty) na ten temat nie ułatwia wcale dobrej orientacji w temacie. Przedstawione poniżej badania wpisują się w ten nurt, pokazując postawy, opinie i praktyki w tym zakresie polskich naukowców z dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediów.

LITERATURA PRZEDMIOTU

Badania nad recepcją i zrozumieniem otwartego dostępu w środowisku naukowym wciąż trwają i mają różne oblicza – od zakrojonych na międzynarodową skalę po lokalne, przeprowadzone na niewielkich grupach reprezentujących wybrane środowisko naukowe. Jednym z największych badań ankietowych wykonanych do tej pory jest The SOAP (Study of Open Access Publishing). W tym projekcie przeprowadzono wielkoskalowe badanie na temat postaw, zachowań, oczekiwań i doświadczeń naukowców związanych z publikowaniem w otwartym dostępie. To badanie jest szczególnie istotne dla niniejszego tekstu, gdyż część kwestionariusza badawczego SOAP została wykorzystana jako punkt wyjścia do konstruowania narzędzia w prezentowanych badaniach. Takie podejście zastosowano celowo, aby umożliwić porównanie wyników i wskazanie potencjalnych różnic lub podobieństw.

¹ Plan S to inicjatywa agencji i fundacji finansujących badania naukowe zrzeszonych w cOAlition S, zawiązanej we wrześniu 2018 r. Narodowe Centrum Nauki należy do koalicji od samego początku jej istnienia. Plan S zakładał wprowadzenie od 2021 r. natychmiastowego otwartego dostępu do publikacji naukowych opisujących rezultaty badań finansowanych z publicznych, lub niepublicznych, grantów przyznanych przez krajowe, regionalne lub międzynarodowe instytucje finansujące i rady ds. badań naukowych (por. *Plan S*, b.d.).

W ramach przeprowadzonego badania kwestionariuszowego SOAP zgromadzono ponad 35 tys. odpowiedzi od badaczy rekrutujących się z różnych dyscyplin i ośrodków naukowych na całym świecie. Badanie SOAP, którego wyniki opublikowano w 2011 r., ujawniło ogromne poparcie dla idei otwartego dostępu, przy jednoczesnym ujawnieniu obaw związanych z finansowaniem i wątpliwościami dotyczącymi jakości (a właściwie jej postrzegania przez ewaluatorów) w takim modelu publikowania (Dallmeier-Tiessen i in., 2011). Najliczniejszą grupę respondentów w tym projekcie stanowili przedstawiciele nauk biologicznych i medycznych, a następnie nauk społecznych. Wśród badanych przeważało pozytywne nastawienie do koncepcji otwartego dostępu, wskazywali oni na korzyści dla autorów i odbiorców tak udostępnianych opracowań. W wynikach jednak uwidoczniło się także bariery, które dostrzegają ankietowani. Wśród nich jako najczęściej występujące wskazywano bariery finansowe (wysokie opłaty za publikację, brak źródeł finansowania), brak dostępności publikacji (odmowa publikacji lub wskazywany brak znajomości czasopism z reprezentowanej dyscypliny), nawyki, preferencje i „marka” czasopism (wskazywano na wybór wysoko ocenianych czasopism z poszczególnych dyscyplin, które mają określony wskaźnik wpływu), jakość czasopism (postrzeganie czasopism otwartych jako niskojakościowych, z trudnym do oszacowania wpływem, bez znaczących wskaźników bibliometrycznych), planowanie późniejszych publikacji własnych w tym modelu, niewiedza na temat otwartego modelu publikowania oraz nieznanostwo właściwych czasopism publikujących w ten sposób) (Dallmeier-Tiessen i in., 2011; Marcinek, 2012). Ankietowanych, którzy zadeklarowali choć jedną publikację autorską w modelu otwartym, zapytano o poniesione koszty (co wydaje się szczególnie interesujące wobec faktu, że aspekt finansowy wskazywano jako największą barierę dla tego sposobu publikowania). Z tej grupy ok. 50% respondentów przyznało, że nie poniosło żadnych kosztów w związku z publikacją *open access*, choć dostrzegalna jest tu przewaga nauk humanistycznych i społecznych nad przyrodniczymi i technicznymi. Wyniki polskich naukowców w badaniu SOAP nie odbiegają znacząco od pozostałych. Polscy badacze wyróżnili się na tle całej badanej grupy osób tym, że rzadziej identyfikowali publikowanie otwarte z dobrem publicznym. Zgłosili też obawy co do ograniczenia funduszy na badania, które spowodowane być może upowszechnieniem otwartego publikowania, paradoksalnie wskazując jednak ten model jako bardziej korzystny ekonomicznie. Dostrzeżony został także potencjał otwartego dostępu jako wsparcia do upowszechniania wyników badań naukowych i wzrostu wskaźników cytowań. (Niezgódka i in., 2011).

Należy także zauważyć, że wyniki badań, pokazujące postawy i motywacje naukowców w zakresie otwartego dostępu, publikowane były już wcześniej, choć często są to opracowania cząstkowe.

Opublikowane w 2006 r. wyniki kilku brytyjskich badań przeprowadzonych wśród naukowców pokazały, że około 25% badanych umieściło kopie swoich artykułów na własnej stronie internetowej (lub stronie swojego wydziału), około 20% ma artykuły zamieszczone w repozytorium instytucjonalnym, o których archiwizację zadbało samodzielnie, zaś jeszcze mniejsza liczba ankietowanych zamieściła je w repozytoriach dziedzinowych. Około 25% badanych zadeklarowało, że przesłali co najmniej jeden artykuł do czasopisma o otwartym dostępie, a 49% stwierdziło, że zamierza to zrobić w ciągu najbliższych trzech lat. Ustalono też, że w tamtym czasie ponad 30% badaczy nie jest świadoma możliwości w zakresie autoarchiwizacji prac. Projekty te wykazały, że respondenci nie są zaznajomieni z zasadami otwartego dostępu, choć deklarują, że znają tę problematykę. Alma Swan przypisuje ten stan rzeczy mitom, przekłamaniom i stereotypom, które narosły wokół tego zjawiska. Wskazuje ona, że pewną pułapką jest sama nazwa „otwarty dostęp”, która jest interpretowana jako „większa dostępność”, na co ankietowani odpowiadają, że mają wystarczający dostęp do materiałów naukowych w swojej dziedzinie. Tymczasem nie dostrzegają, że OA ma służyć wzmocnieniu rozpowszechniania badań i maksymalizacji potencjalnego wpływu ich pracy w środowisku naukowym, który to czynnik wskazali jako najistotniejszą motywację publikowania. W przypadku czasopism otwartych autorzy, którzy publikowali już w takich periodykach twierdzą, że chcieli zapewnić bezpłatny dostęp do wyników swoich badań wszystkim czytelnikom. Natomiast respondenci, którzy zadeklarowali, że nie korzystali z takich czasopism – że nie znają takich periodyków w swojej dyscyplinie na tyle, by zamieszczać w nich swoje prace. Naukowcy wskazywali, że nie wiedzą na czym polega ten proces autoarchiwizacji, uważali, że naruszy to umowę dotyczącą praw autorskich z wydawcą, że zajmie to zbyt dużo czasu i że będzie to trudne. W odrębnym badaniu zapytano, jak zareagowaliby na wymóg pracodawcy lub grantodawcy dotyczący udostępnienia ich pracy poprzez samoarchiwizację w otwartym repozytorium. Zdecydowana większość (81%) stwierdziła, że chętnie przystałaby na taki warunek, 14% zrobiłoby to niechętnie, a tylko 5% stwierdziło, że w ogóle się do tego nie zastosuje (Swan, 2006).

Wcześniej niż SOAP dane na ten temat opublikowano także po przebadaniu pracowników naukowych uniwersytetów publicznych w Tanzanii. Uzyskano bardzo podobne wyniki – nastawienie do publikowania otwartego wśród badaczy było w większości pozytywne, choć częściej deklarowali oni korzystanie z otwartego dostępu jako odbiorcy treści niż jako autorzy publikacji. Jako powody takiego działania wskazano niedostateczne umiejętności, brak polityk wspierających publikowanie otwarte i obawy badaczy wynikające z upowszechnionych uprzedzeń (wątpliwości dotyczące jakości publikacji, długoterminowej archiwizacji

treści otwartych, utraty kontroli i praw autorskich do własnej publikacji, braku umiejętności w zakresie ICT). Jednocześnie wyniki badań pokazują, że oczekiwania naukowców tanzańskich w zakresie wsparcia koncentrowały się w tamtym czasie na udostępnianiu przez biblioteki uczelniane repozytoriów instytucjonalnych oraz wsparciu w procesie samoarchiwizacji (Dull, Minishi-Majanja, 2009). W 2010 r. opublikowano także wyniki dwóch badań przeprowadzonych w 2008 r. wśród naukowców brytyjskich. Potwierdziły one dużą nieświadomość badaczy dotyczącą uregulowań w macierzystych instytucjach naukowych w zakresie polityki otwartości czy posiadania repozytorium instytucjonalnego. Można też zauważyć, że wykazali się oni sporą nieufnością do modelu otwartego, zarówno jako użytkownicy, jak i autorzy. Warto wspomnieć, że to badanie pokazało istniejące w tamtym czasie wyraźne różnice między dyscyplinami. Naukowcy reprezentujący nauki fizyczne i biomedyczne okazali się bardziej niż inni świadomi otwartego podejścia do nauki. Wydaje się, że jest to związane z dostępnością i rozpowszechnieniem znaczących archiwów o otwartym dostępie w tych dyscyplinach oraz faktem, że publikowania otwartego wymagają grantodawcy. Wydaje się, że niewiedza na temat OA była największa w dyscyplinach, w których tradycyjnie kładzie się nacisk na publikowanie wyników badań w formie monograficznej, a wydawanie monografii naukowych w otwartym dostępie było wówczas dużo mniej rozpowszechnione niż obecnie. Zauważono, że choć brytyjskie instytucje naukowe udostępniały już wówczas powszechnie repozytoria cyfrowe, tylko 23% respondentów zdeponowało w nich materiały w ciągu pięciu lat poprzedzających badanie (Creaser, 2010).

W 2013 r. opublikowano badania brytyjskie w ramach projektu PEER, w których sprawdzano postawy i umiejętności naukowców w zakresie autoarchiwizacji treści w repozytoriach OA (dalej także OAR). Niemal połowa badanych zadeklarowała, że ich prace znajdują się w repozytoriach otwartych, ale za ich zdeponowanie odpowiadały osoby trzecie. Ciekawe ustalenia poczyniono w zakresie zależności między wersją deponowanego dokumentu a reprezentowaniem określonej dyscypliny. Naukowcy z nauk ścisłych, społecznych, humanistycznych i artystycznych byli skłonni do deponowania preprintów lub wersji tekstu po recenzjach (tzw. druga wersja rękopisu), podczas gdy przedstawiciele nauk medycznych nie byli pewni jaką wersję ich tekstu przechowuje się w OAR, co jest zbieżne z ich deklaracjami o powierzeniu tej czynności innym osobom (Spezi i in., 2013).

W 2016 r. opublikowano wyniki badań dotyczące deponowania w otwartym dostępie rozpraw doktorskich powstałych na Uniwersytecie Medycznym w Lublinie. Ich autorka konkluduje, że osoby, które na pierwszym roku studiów doktoranckich miały szkolenie z zakresu ochrony własności intelektualnej są bardziej świadome swoich praw i aktyw-

nie z nich korzystają. Udostępniają swoje doktoraty korzystając z drogi repozytoryjnej, jednocześnie ograniczając użytkownikom możliwość kopiowania ich treści. Autorka zauważa przy tym, że stan prawny, rynek wysoko punktowanych czasopism naukowych (niekoniecznie otwartych) i zasady budowania osobistej ścieżki kariery naukowej mogą wpływać niekorzystnie na udostępnianie otwarte prac doktorskich w repozytoriach (Śniechowska-Karpińska, 2016).

W 2016 r. przeprowadzono badanie wśród naukowców z Global South, aby poznać ich doświadczenia i podejście do publikacji w otwartym dostępie (Nobes, Harris, 2023). Na podstawie badań ankietowych eksplorowano praktyki badawcze i wydawnicze, doświadczenia OA z perspektywy bycia czytelnikiem i autorem, postawy i podejście do otwartego udostępniania danych. Respondenci badania pochodzili z 73 krajów, z czego 44% z Afryki, 37% z Azji i 11% z Ameryki Łacińskiej. Ponadto 5% respondentów pochodziło z Bliskiego Wschodu, a 2% z Europy Wschodniej. Jeśli chodzi o płeć, 74% respondentów stanowili mężczyźni a 26% kobiety. 38% respondentów było w wieku 24-34 lat, 35% w wieku 35-44 lat a 15% 45-54 lat. Respondenci reprezentowali różne dziedziny nauki: medycyna i zdrowie (33%), nauki społeczne (32%), nauki ścisłe (29%), oraz sztuka i nauki humanistyczne (6%). Badanie pokazało szeroki obraz postaw i świadomości na temat OA. Interesowano się wykorzystaniem literatury OA, publikowaniem w czasopismach OA, znajomością licencji Creative Commons, doświadczeniami badaczy dotyczącymi OA jako sposobu dzielenia się własną twórczością. W kontekście naszych badań interesujące były tu odpowiedzi na pytanie „kiedy szukasz czasopisma, w którym będziesz mógł publikować, co jest najważniejsze?”. Najczęściej wybieraną odpowiedzią było „związane z moją dyscypliną”. Następnie pojawiły się preferencje dotyczące wpływu czasopism. Ważne były także indeksowanie czasopism i jakość recenzji. 17% badanych publikowało wyłącznie w czasopismach subskrypcyjnych, 11% publikowało wyłącznie w czasopismach otwartych, a 44% w obu trybach. Ogółem 55% respondentów opublikowało artykuł w czasopismach OA. Spośród tych, którzy publikowali w czasopiśmie OA, 31% zrobiło to wyłącznie w czasopismach, które pobierały APC (Article Processing Charge, opłata za przetwarzanie artykułu), 29% w czasopismach, które nie pobierały APC, a 40% opublikowało w różnych czasopismach APC i innych OA. W sumie 71% osób, które publikowały w czasopismach OA deklarowało: sam zapłaciłem APC 60%, otrzymałem dofinansowanie zewnętrzne na opłacenie APC 8%, mój uniwersytet/institucja zapłaciła APC 18%. Odnotowano także pozytywne nastawienie respondentów do udostępniania danych badawczych, ale podkreślono potrzebę skuteczniejszego informowania i wsparcia w tym zakresie (Nobes, Harris, 2023).

Warto przyrzeć się również wynikom badań dotyczących otwartego dostępu przeprowadzonych w ostatnich latach wśród polskich naukowców. W 2021 r. Leszek Szafrąński opublikował wyniki takich badań na społeczności badawczej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Większość przebadanych pracowników naukowych UJ, niezależnie od dyscypliny, którą reprezentują, uważa, że otwarty dostęp ma duże znaczenie dla jednostek, w których pracują, ale w zasadzie nie jest premiowany w żaden sposób. Podobnie większość badanych deklaruje korzystanie z publikacji udostępnionych w OA. 13% respondentów wyraziło opinię negatywną co do niczym nieograniczonego dostępu do publikacji. Jednocześnie 94% badanych jest czynnymi użytkownikami materiałów udostępnionych w otwartym dostępie. W celu pozyskiwania otwartych publikacji naukowych badacze z UJ wykorzystują głównie wyszukiwarki i agregatory, rzadziej są to płatne bazy danych, repozytoria czy biblioteki cyfrowe. Zamiar umieszczenia publikacji w repozytorium otwartym swojej uczelni wyraziło 84% badanych. (Szafrąński, 2021). Interesująco na tym tle przedstawiają się wyniki badań przeprowadzonych również wśród pracowników UJ. Ponad połowa respondentów (54%) zadeklarowała, że aktywnie dzieli się swoimi pracami, udostępniając je wszystkie (17%) lub większość z nich (37%) w otwartym dostępie. W tym obszarze najaktywniejsi są badacze reprezentujący nauki ścisłe i przyrodnicze. Spośród badanych 31% (w tym w większości przedstawiciele nauk humanistycznych) przyznała, że udostępnia mniejszą część swoich publikacji w otwartym dostępie. Pracownicy naukowcy UJ zostali zapytani o zalety publikowania otwartego. Potrafiło je wskazać 93% z nich, 11% odpowiedziało zaś, że nie dostrzega takich korzyści (wśród nich przeważali tacy, których publikacje są udostępniane w sposób otwarty przez wydawców lub w ogóle nie publikują w otwartym dostępie). Wśród pozytywów otwartego dostępu wymienili wpływ na rozwój nauki oraz przyspieszenie i popularyzację badań. 78% badanych uważa, że ich publikacje są częściej czytane oraz wzrasta ich cytowalność. Stwierdzają także wpływ OA na umacnianie się pozycji naukowca w reprezentowanej dyscyplinie. Otwarty dostęp daje im poczucie dzielenia się wiedzą, doświadczeniem i osiągnięciami. Respondenci zauważyli, że model otwarty pozwala na darmowy, łatwiejszy i szybszy dostęp do publikacji, co zwiększa popularność wyników ich badań, ale także wpływa na wizerunek uczelni i naukowców (51%). 19% badanych zauważyło również częstszą i łatwiejszą współpracę pomiędzy instytucjami naukowymi i naukowcami. W badaniu zapytano także o negatywy wynikające z otwartego dostępu – dostrzegło je 82% badanych publikujących w sposób otwarty i 83% tych, którzy tego nie robią. Najczęściej jako barierę wskazywano brak zgody wydawcy na otwarte udostępnienie publikacji (44%). 38% wskazań dotyczyło braku wiedzy ankietowanych, szczególnie z zakresu prawa autorskiego. Naukowcy z UJ wskazywali,

że nie wiedzą, jakimi prawami autorskimi w stosunku do swoich opublikowanych prac dysponują, nie są pewni, czy i jakie umowy wydawnicze ich obowiązują. 18% respondentów wskazało, że nie wie, w jaki sposób i gdzie mogą publikować w sposób otwarty. Przeszkodą okazało się także przygotowanie elektronicznej wersji drukowanej publikacji do zdeponowania w otwartym dostępie. 7% badanych wykazało się niepewnością co do właściwego oznaczania ich autorstwa w przypadku udostępnienia prac w OA, a także wyraziło obawy co do respektowania ich praw do takich publikacji (Guzy, 2021).

W omówieniu wyników badań dotyczących podejścia do otwartego dostępu w krajach o niskim i średnim dochodzie narodowym (Nobes, Harris, 2023) wspomniano o podejściu naukowców do danych otwartych, które obecnie są ważnym i dyskutowanym w świecie naukowym aspektem OA. Ankiętę na temat danych badawczych przeprowadzono wśród kadry naukowej Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uzyskane wyniki potwierdziły, że naukowcy potrzebują szkoleń w zakresie otwartych danych badawczych, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów prawnych. W opinii badaczy z UAM otwarte dane przyczyniają się do rozwoju kariery naukowej, ale też istnieją obawy co do kradzieży ich własności intelektualnej (Kuczkowska, 2021). W zakresie otwartości danych badawczych przebadano także naukowców z zakresu nauki o informacji (ang. *information science*). Choć badaniu została poddana mała grupa osób (11), to wyniki są warte przywołania. Informatolodzy, co do zasady, są chętni, by udostępnić dane badawcze. Ośmiu na jedenastu uczestników badania udostępniło już swoje zbiory danych przynajmniej raz, a dziesięcioro z nich zadeklarowało chęć udostępnienia swoich danych badawczych. Respondenci natomiast nie korzystają z otwartych danych badawczych, takie działanie wskazało zaledwie troje z nich. Jako powód wskazują brak odpowiednich danych lub niemożność ich odnalezienia. Wśród problemów z wykorzystaniem otwartych danych badawczych wskazano także kwestie prawne, brak kompleksowej dokumentacji i problemy dotyczące jakości materiału. Wśród czynników, które zachęcają informatologów do udostępniania otwartych danych badawczych są: dostarczenie innym informacji, wsparcia badawczego (możliwość ponownego użycia, inspiracja i nowe badania, dokonywanie porównań, łączenie danych, kontrola i weryfikacja jakości badań, zwiększenie efektywności procesu badawczego, przejrzystość i identyfikowalność danych, przyspieszenie postępu naukowego, powtarzalność procesu badawczego, interpretacja i zrozumienie danych, inspiracja dotycząca podejmowanych tematów badawczych, standaryzacja oraz interoperacyjność), interakcje społeczne (współpraca), wpływ na poczucie własnej wartości i autopromocję. Oprócz wsparcia badawczego wskazywano jeszcze na wsparcie społeczne, polityczne i edukacyjne. Zwrócono także uwagę na negatywy otwartego udostępniania

danych badawczych dostrzegane przez respondentów. Dominowały tu obawy prawne, ochrona prywatności uczestników badań, niewystarczająca wiedza naukowców, niewystarczające wsparcie, kwestie techniczne, brak odpowiednich danych badawczych do udostępniania, możliwość ponownego wykorzystania danych przez innych, wpływy społeczne, czynniki kulturowe, brak wymagań formalnych oraz politykę czasopism, w których publikowane są opracowania (Shutsko, Stock, 2023).

CELE I METODOLOGIA BADAŃ

Celem przedstawianych tu badań było poznanie postaw i praktyk polskich naukowców z dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach związanych z OA z perspektywy autora tekstów, jak i użytkownika zasobów OA. Badaniami objęto 785 osób. Zaproszenie do wypełnienia ankiety otrzymali drogą mailową naukowcy, którzy przy rozpoczęciu aktualnego okresu parametryzacyjnego (tj. w 2019 r.), zadeklarowali przynależność do wspomnianej dyscypliny w całości lub w części. Obecnie baza RADon wykazuje 868 przedstawicieli NoKSiM. Udało się na podstawie analizy zawartości witryn polskich uczelni odnaleźć adresy e-mail 785 osób i do tylu osób rozesłano ankiety. Uzyskano 231 pełnych odpowiedzi, czyli zwrotność ankiety była na poziomie 29,43%. Cała populacja polskich przedstawicieli NokSiM wynosi obecnie 868 osób, czyli udało nam się uzyskać odpowiedzi od 26,61% wszystkich badaczy z tej dyscypliny. W badaniu udział wzięło 114 osób z tytułem doktora (49,35%), 64 profesorów uczelni ze stopniem doktora habilitowanego (27,71%), 21 profesorów (9,09%), 18 doktorów habilitowanych (7,79%) oraz 14 magistrów (6,06%). Naukowcy, którzy zdecydowali się w całości wypełnić kwestionariusz, w większości (w 100%), przypisani byli do dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach – tak zadeklarowało stu pięćdziesięciu respondentów (64,94%). Sześćdziesięciu badanych (25,97%) podało, że reprezentuje NoKSiM w części. Inny wybór zaznaczyło dwudziestu jeden badanych (9,09%), podając swoje obecne dyscypliny, nie zawsze aktualne – najprawdopodobniej w ostatnim czasie przeszły z NoKSiM do innych dyscyplin lub podały jeszcze swoje stare afiliacje. Respondentów zapytano następnie jakie dyscypliny reprezentowali przed 2017 r. Bibliologię i informatologię wskazało siedemdziesiąt sześć osób (32,90%), medioznawstwo – czterdzieści osiem (20,78%), nauki o polityce – dwadzieścia siedem (11,69%), literaturoznawstwo – jedenaście (4,76%), socjologię – dziewięć (3,90%), językoznawstwo – osiem (3,46%), nauki o zarządzaniu – siedem (3,03%), informatykę, nauki filozoficzne, historyczne – po trzy osoby (1,30%). Dwadzieścia cztery osoby wskazały, że nie należały wcześniej do żadnej dyscypliny (10,39%), Jedenaście osób (4,76%) zadeklarowało

inne dyscypliny (cztery pedagogikę, po jednej informatykę techniczną i telekomunikację, media oraz politykę, sztuki filmowe i teatralne, biologię, nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, geografię ekonomiczną, nauki społeczne), zaś jedna (0,43%) nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie. Największy reprezentowany przedział badanych przypada na osoby w wieku 46-60 lat (98 respondentów, 42,42%), niemal tyle samo osób zadeklarowało przedział wiekowy 31-45 lat (97 – 41,99%). Wiek 61 i powyżej uzyskał 35 wskazań (15,15%), zaś w przedziale do 30 lat umiejscowiła się jedna badana osoba (0,43%). W badaniu wzięło udział więcej kobiet (118 osób, 51,08%) niż mężczyzn (91 osób, 39,40%). Dwadzieścia dwie osoby nie chciało ujawniać płci w kwestionariuszu (9,52%). Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego przy wykorzystaniu autorskiej ankiety CAWI, przygotowanej za pomocą oprogramowania Lime Survey. Pytania w ankiecie podzielono na trzy sekcje. Sekcja pierwsza służyła poznaniu znajomości pojęcia OA wśród badanych oraz ich praktyk i postaw związanych z udostępnianiem tekstów w różnych rodzajach zasobów OA, z perspektywy autora. Druga sekcja służyła ustaleniu wiedzy, kompetencji i wzorców wyszukiwania oraz korzystania z materiałów udostępnionych w OA oraz potrzeb szkoleniowych w tym zakresie. Celem pytań zawartych w trzeciej sekcji było pogłębienie wiedzy o relacjach między wydawnictwem publikującym w OA a naukowcem jako jego klientem. Jak wspomniano powyżej, autorki wykorzystały część udostępnionego kwestionariusza badawczego SOAP przy konstruowaniu własnego narzędzia badawczego. Dotyczyło to szczególnie pierwszej części ankiety, kierowanej do autorów publikacji. Pytania, które wykorzystano w oryginalnej lub lekko zmodyfikowanej formie dotyczyły osób i czynników, które decydują o miejscu publikowania prac naukowych (A22 – pyt. 14 kwestionariusza SOAP), czynników ważnych przy wyborze czasopisma do publikowania (A26 – pyt. 18 kwestionariusza SOAP), stopnia trudności pozyskiwania środków finansowych na publikowanie w OA (A27 – pyt. 19 kwestionariusza SOAP), członkostwa w kolegiach redakcyjnych czasopism naukowych (A28 – pyt. 20 kwestionariusza SOAP), członkostwa w kolegiach redakcyjnych czasopism OA (A29 – pyt. 21 kwestionariusza SOAP), recenzowania tekstów na potrzeby czasopism OA (A30 – pyt. 22 kwestionariusza SOAP) oraz szeregu stwierdzeń dotyczących opinii badanych na temat publikowania w otwartym dostępie (A31 – pyt. 23 kwestionariusza SOAP) (por. Dallmeier-Tiessen i in., 2011; Kisilowska-Szurmińska, Głowacka, Pamuła, 2024).

Na potrzeby analizy sprawdzono rzetelność Sekcji 1, 2 i 3 kwestionariusza z wykorzystaniem współczynnika Alpha Cronbacha. Sprawdzono też zależności pomiędzy pytaniami dotyczącymi autorstwa tekstów w OA, zainteresowania poszerzaniem kompetencji w tym zakresie oraz udostępniania i korzystania ze źródeł w otwartym dostępie z wykorzysta-

niem testów chi-kwadrat niezależności². Wszystkie analizy zostały wykonane przyjmując z góry poziom istotności 0,05.

Dla każdej z sekcji wyznaczono wartości współczynnika Alpha Cronbacha. Ze względu na to, że wyświetlanie wszystkich pytań w tych sekcjach zależało od udzielenia odpowiedzi na pytanie 1 w pierwszej sekcji (Czy wie Pani/Pan co to jest otwarty dostęp (open access) do zasobów informacyjnych?) w celu wyznaczenia parametrów wzięły udział jedynie te ankiety, w których ta odpowiedź była twierdząca. Tabela 1 zawiera wyznaczone parametry oraz ich 95% przedziały ufności. Dla każdej z sekcji wartości te są do zaakceptowania, gdyż przekraczają lub są zbliżone do przyjętego w literaturze progu rzetelności wynoszącego 0,7.

Tabela 1. Wartości Alpha Cronbacha dla poszczególnych sekcji ankiety

	Cronbach's Alpha	95% CI
Sekcja 1	0,812	[0,775; 0,846]
Sekcja 2	0,69	[0,629; 0,746]
Sekcja 3	0,723	[0,666; 0,774]

W celu zbadania zależności pomiędzy udzielanymi pytaniami wykonano testy chi-kwadrat. Pokazały one relacje między odpowiedziami udzielanymi przez respondentów w różnych sekcjach kwestionariusza badawczego. Okazało się, że zależności te dotyczą różnych kwestii. Omówimy je przy przedstawianiu wyników badań związanych z każdą sekcją kwestionariusza.

Dane gromadzono w okresie od 30 listopada 2023 do 16 stycznia 2024 r. Jak wspomniano powyżej, autorki wykorzystały część udostępnionego kwestionariusza badawczego SOAP przy konstruowaniu własnego narzędzia badawczego. Dotyczyło to szczególnie pierwszej części ankiety, kierowanej do autorów publikacji. Pytania, które wykorzystano w oryginalnej lub lekko zmodyfikowanej formie, dotyczyły osób i czynników, które decydują o miejscu publikowania prac naukowych (A22 – pyt. 14 kwestionariusza SOAP), czynników ważnych przy wyborze czasopisma do publikowania (A26 – pyt. 18 kwestionariusza SOAP), stopnia trudności pozyskiwania środków finansowych na publikowanie w OA (A27 – pyt. 19 kwestionariusza SOAP), członkostwa w kolegiach redakcyjnych czasopism naukowych (A28 – pyt. 20 kwestionariusza SOAP), członkostwa w kolegiach redakcyjnych czasopism OA (A29 – pyt. 21 kwestionariusza SOAP), wykonywania usługi recenzowania tekstów na potrzeby czasopism OA (A30 – pyt. 22 kwestionariusza SOAP) oraz szeregu stwierdzeń

² Testy te wykonał Jakub Wojtasik z Ośrodka Analiz Statystycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

dotyczących opinii badanych na temat publikowania w otwartym dostępie (A31 – pyt. 23 kwestionariusza SOAP) (por. Dallmeier-Tiessen i in., 2011).

W niniejszym artykule omówiono wyniki badań związanych z pierwszą częścią ankiety, za pośrednictwem której starano się szczegółowo poznać stosunek (opinie) autorów do publikowania w OA, powody braku zainteresowania zamieszczaniem tekstów w OA oraz miejsca udostępniania tekstów w takich zasobach.

WYNIKI I DYSKUSJA

Spośród wszystkich respondentów 215 osób (96,54%) zna pojęcie OA. Brak wiedzy na ten temat zadeklarowało osiem osób (3,46%) badanych. Wśród nich było czterech mężczyzn, trzy kobiety i jedna osoba, która nie chciała podać płci. Cztery osoby mieściły się w przedziale wiekowym 31-45 lat, dwie – w przedziale 46-60 lat i dwie osoby powyżej 61 lat. Trzy osoby przed 2018 r. reprezentowały medioznawstwo, dwie – rozpoczęły pracę po powstaniu NoKSiM (nie należały wcześniej do innej dyscypliny), a trzy pozostałe przypisały się wcześniej do socjologii, nauk o polityce, a także do bibliologii i informatologii. Siedmioro respondentów posiadało stopień doktora a jedna osoba stopień doktora habilitowanego.

POSTAWY ZWIĄZANE Z PUBLIKOWANIEM W OA

172 osoby (77,13% ogółu badanych) zadeklarowały zamieszczanie swoich prac w zasobach OA. Wśród nich znajduje się osiemdziesięciu czterech naukowców ze stopniem doktora (73,68% badanych), pięćdziesięciu trzech ze stopniem doktora habilitowanego na stanowisku profesora uczelni (82,81%), siedemnastu profesorów tytularnych (80,95%), dwunastu doktorów habilitowanych (67,67%) oraz sześciu magistrów (42,86%). Jeśli chodzi o wiek, to siedemdziesiąt dwie osoby znajdują się w przedziale 31-45 lat i tyle samo w przedziale 46-60 lat (w obu przypadkach 74,23%) a wiek powyżej 61 lat w tej grupie zadeklarowało dwudziestu ośmiu badaczy (80,00%). Jak widać, w grupie profesorów aktywność w zakresie publikowania w OA jest największa, najmniejsza zaś w grupie magistrów, być może są to osoby mniej publikujące w ogóle. Wiek też nie jest tu czynnikiem różnicujących praktyki publikowania.

Dane statystyczne prezentujące odpowiedzi pozytywne związane z publikowaniem w zasobach OA wg przynależności naukowców do dyscypliny sprzed 2018 r. znajdują się w tabeli 2.

Tabela 2. Przynależność naukowców publikujących w OA do dyscyplin sprzed 2018 r.

Dyscyplina przed 2018	Liczba naukowców publikujących w OA	Liczba przebadanych ogółem	% liczby przebadanych w ramach dyscypliny
informatyka	3	3	100
filozofia	3	3	100
historia	3	3	100
nie należał	22	24	91,67
inne	10	11	90,91
literaturoznawstwo	9	11	81,82
nauka o polityce	21	27	77,78
bibliologia i informatologia	56	76	73,68
medioznawstwo	34	48	70,83
językoznawstwo	7	11	63,64
nauka o zarządzaniu	4	7	57,14

W dalszej analizie wyników przedstawionych w tabeli 2. ograniczono się jedynie do deklaracji naukowców z dyscyplin, w ramach których udało się uzyskać liczbę odpowiedzi większą niż 20. Widać tutaj, że badani przedstawiciele (przed 2018 r.) nauk o polityce stanowią największy odsetek osób publikujących w OA, nieco mniejszy procent badaczy wywodzi się z bibliologii i informatologii oraz z medioznawstwa. Różnice te nie są jednak duże. Należy również zaznaczyć, że osoby, które nie należały wcześniej do żadnej dyscypliny, w bardzo dużym stopniu (ok. 92%) aktywnie uczestniczą w ruchu OA. Trudno tutaj domyślić się powodów takiego wyniku, bo grupa ta jest zróżnicowana wiekowo – 59% z nich mieści się w przedziale wiekowym 31-45 lat, a pozostałe w przedziale 46-60 lat. Jedynym tropem mogą być dwa czynniki: pierwszy – niewielkie zróżnicowanie tych osób w zakresie stopni naukowych – są to albo doktorzy, albo osoby z tytułem zawodowym magistra, a tylko dwóch profesorów, a drugi – niedługi staż pracy na uczelni.

Powodów publikowania w zasobach OA jest wiele, a w ankiecie można było dokonać wyboru wielokrotnego oraz dodatkowo podać własne. Większość badanych wybiera taką strategię publikacyjną, ponieważ zależy im na upowszechnianiu i cytowaniu wyników badań – stu trzydziestu dziewięciu (86,88%). Wielu respondentów (99 osób, 61,88%) uważa, że ułatwia to współpracę naukową, pięćdziesięciu dziewięciu (36,88%) chce wspierać ruch OA, a czterdziestu dwu osobom (26,25%) zależy na promowaniu swojej uczelni. Takie odpowiedzi wskazują, że wielu naukowcom

zależy na rozwoju ruchu OA i wykazują bardzo otwartą, wręcz reformatorską postawę w tym zakresie. Jednak czterdzieści sześć osób (28,75%) zaznaczyło, że takie są wymagania grantodawców, co świadczy o postawie reaktywnej, która wcale nie dziwi. Zdarza się, że dobre praktyki w omawianym zakresie są wymuszane, ale przyczynia się to do rozwoju ruchu OA i być może też do zmian postaw w przyszłości. Duży wpływ na to będą zapewne miały względy ekonomiczne. Inne deklarowane pojedynczo przyczyny to: zapewnienie łatwego dostępu do publikacji, uczciwość takiej praktyki, otwarty charakter czasopism, w których chce się publikować i kierowanie się poziomem czasopisma, a nie jego otwartością czy jej brakiem. Padły również odpowiedzi: „efekt wyścigu szczurów naukowych”, „uważam to za absurd, ale systemowo nie ma wyboru”, „prace są zwykle udostępniane przez redakcje/wydawnictwa, bez mojego udziału” czy też „na prośbę wydawcy”. Te pojedyncze odpowiedzi ujawniają dużą różnorodność postaw – od postawy otwartej, obojętnej, po bardzo negatywną.

POSTAWY I KOMPETENCJE ZWIĄZANE Z BRAKIEM ZAINTERESOWANIA ZAMIESZCZANIEM TEKSTÓW W OA

Osoby (pięćdziesiąt dziewięć odpowiedzi, 26,45% respondentów), które nie zamieszczają prac w otwartym dostępie, zostały zapytane o powody wyboru takiej strategii publikacyjnej. Można było wybrać kilka z zaproponowanych odpowiedzi lub podać własne. Respondenci najczęściej wskazywali, że uczelnia nie zachęca do umieszczania prac w otwartym dostępie – siedemnaście osób spośród pięćdziesięciu dziewięciu (33,33% odpowiedzi). Sporo badaczy również zadeklarowało brak wiedzy na temat możliwości publikowania ze względu na nieznaną prawo autorskiego – szesnaście osób (31,37%). Część respondentów – trzynaście osób (25,49%) stwierdziła także, że nie potrafi znaleźć odpowiednich zbiorów otwartego dostępu, w których może publikować swoje prace, bądź nie potrafi zamieszczać swoich prac w repozytoriach i bibliotekach cyfrowych – również trzynaście osób (25,49%). Jedenaście osób (21,57%) stwierdziło, że nie może pokryć opłat za publikowanie w otwartych czasopismach, a sześć – że nie chce tak publikować. Podano też inne powody: „nie prowadzę takich badań”, „robią to za mnie niektóre wydawnictwa, w których publikuję” oraz „nie zależy mi na tym”. Analiza podanych przez respondentów przyczyn prowadzi do wniosku, że większa część osób niepublikujących w OA wykazuje postawy negatywne głównie powodowane brakiem motywatorów ze strony uczelni, a także przyczynami ekonomicznymi bądź brakiem zainteresowania publikowaniem otwartym. Zwraca jednak również uwagę deklarowany przez badanych brak wiedzy i kompetencji w omawianym zakresie.

W związku z tą ostatnią deklaracją ciekawe są opinie i postawy respondentów wobec szkoleń w zakresie udostępniania publikacji w OA. Sto siedem osób (47,98% wszystkich badanych) stwierdziło, że ich uczelnia organizuje takie szkolenia, trzydzieści osiem osób (17,04%), że nie. Pozostali – siedemdziesięciu ośmiu naukowców (34,98%) stwierdziło, że nie wiedzą, gdyż: nie docierają do nich informacje o takich szkoleniach (pięćdziesiąt trzy osoby, 67,95% z tej grupy), a trzynaście osób (16,67%) to nie interesuje. Dwanaście spośród osób, które nie wiedzą o szkoleniach, podało inne powody, a są nimi: brak potrzeby szkoleń, przeoczenie informacji o szkoleniach, traktowanie szkoleń jako straty czasu bądź wysoka ocena własnych kompetencji w tym zakresie.

W odpowiedzi na pytanie, czy ankietowani chcieliby uczestniczyć w takich szkoleniach stu trzydziestu pięciu respondentów (60,54%) odpowiedziało pozytywnie. Dziewięćdziesiąt osób (66,67%) zadeklarowało chęć uczestniczenia w szkoleniach z zakresu finansowania publikacji w czasopiśmie OA, osiemdziesiąt jeden (60,00%) – z umiejętności zamieszczania zasobów i danych w repozytoriach naukowych, siedemdziesiąt cztery (54,81%) – z wyszukiwania zasobów OA, siedemdziesiąt jeden (52,59%) – z zarządzania danymi badawczymi, zasad FAIR i udostępniania danych a sześćdziesiąt pięć (48,15%) – z praw autorskich w ramach OA.

Jak widać, potrzeby szkoleń związanych z udostępnianiem zasobów poprzez otwarte kanały komunikacji naukowej oraz ich wyszukiwania jest duża i różnorodna.

MIEJSCA UDOSTĘPNIANIA TEKSTÓW W OA

Jak już wspomniano, stu siedemdziesięciu dwóch respondentów zadeklarowało udostępnianie prac w zasobach OA. W tabeli 3 przedstawiono wyniki tych deklaracji w podziale na rodzaje zasobów OA.

Tabela 3. Miejsca udostępniania tekstów w OA (wybór wielokrotny – nie sumuje się do 100%; N=172)

	Liczba deklaracji respondentów	%N
Czasopisma	160	93,02
Repozytoria naukowe	145	84,30
Serwisy społecznościowe	90	52,33
Biblioteki cyfrowe	81	47,09
Repozytoria surowych danych	44	25,58

Jak widać, respondenci najczęściej wybierają czasopisma. Jest to bardzo powszechna praktyka wśród osób, które odpowiedziały na ankietę. Jednak prawie równie popularnymi otwartymi kanałami komunikacji są

repozytoria naukowe. Około połowa deklaracji dotyczy zamieszczania tekstów w naukowych serwisach społecznościowych i bibliotekach cyfrowych, a najmniej popularne są repozytoria surowych danych.

Analiza wyników deklaracji udostępniania tekstów w naukowych serwisach społecznościowych wykazała, że największą popularnością wśród badanych cieszy się ResearchGate – siedemdziesiąt dziewięć osób stanowiących 87,78%, następnie Publons – sześćdziesięciu sześciu naukowców (67%) oraz Academia.edu – pięćdziesiąt siedem osób (63,33%). Pięć osób (5,56%) zadeklarowało, że publikuje w innych, niewskazanych w kwestionariuszu zasobach, a są nimi: Slideshare, LinkedIn, Otwarte Zasoby Edukacyjne, kanał YouTube oraz Platforma Otwartej Nauki.

POSTAWY I PRAKTYKI WOBEC PUBLIKOWANIA W POSZCZEGÓLNYCH RODZAJACH ZASOBÓW OA

Analiza ilościowa i jakościowa powodów udostępniania tekstów w zasobach OA powie nam więcej o postawach i kompetencjach respondentów w tym zakresie. Badani mieli tu możliwość dokonywania wielokrotnego wyboru spośród proponowanych w ankiecie przyczyn oraz dodawania własnych (w rubryce „Inne”). W odniesieniu do czasopism najistotniejszą deklarowaną przyczyną jest chęć upowszechniania i cytowania wyników badań – wskazało ją sto trzydzieści dziewięć osób (88,28%), następnie motywacja związana z ułatwieniem współpracy naukowej – dziewięćdziesięciu dziewięciu (61,88%) oraz ze wspieraniem ruchu OA – pięćdziesięciu dziewięciu respondentów (36,88%), a także promowaniem swojej uczelni – czterdzieści dwie deklaracje (26,25%). Istotna jest też kwestia wymagań grantodawców – czterdzieści sześć deklaracji (28,75%). Są też inne, wskazane przez osiem osób (5,00%), które brzmią: „łatwy dostęp do publikacji”, „uważam to za uczciwą praktykę naukową”, „pisma mają charakter OA”, „efekt wyścigu szczurów naukowych”, „uważam to za absurd, ale systemowo nie ma wyboru”, „Część prac w OA, część w zamkniętym dostępie. Kieruję się poziomem czasopisma, nie OA”, „prace są zwykle udostępniane przez redakcje/wydawnictwa, bez mojego udziału”, „na prośbę wydawcy”. Jak widać, deklaracje badanych naukowców wskazują najczęściej postawy otwarte, jednak w dużej mierze związane ze skutecznym kształtowaniem kariery naukowej (cytowania, współpraca naukowa), ale również związane z promowaniem OA i własnej uczelni. Ponad 20% deklaracji świadczy o postawach reaktywnych – wymuszonych polityką naukową. Okazjonalnie – w niektórych wypowiedziach z grupy „inne” – widać postawy obojętne lub negatywne.

W odniesieniu do udostępniania w repozytoriach naukowych można zauważyć również duże zainteresowanie upowszechnianiem i cytowaniem wyników badań – tę opcję zaznaczyło sto dwadzieścia osiem osób, co stanowi 88,28% wszystkich badaczy przekazujących swoje prace do

takich zasobów. Drugim pod względem liczby wskazań było ułatwienie współpracy naukowej – dziewięćdziesięciu dwóch badanych (63,45%), a następnie motyw wspierania ruchu OA – sześćdziesiąt osób (41,38%) i promocji uczelni – pięćdziesiąt dziewięć deklaracji (40,69%). Wymagania grantodawców zaznaczyło trzydziestu jeden naukowców (21,38%). W rubryce „Inne” sześć osób (4,14%) wpisało swoje opinie: „może dla kogoś moja praca będzie przydatna”, „muszę uczestniczyć w wyścigu szczurów”, „jestem o to proszony, a ja nie widzę przeciwwskazań”, „łatwe systemy w obsłudze”, „Uważam to za absurd, nauka i wiedza powinny być dostępne dla wszystkich, tymczasem gros czasopism leży za paywallami. Poza tym absurdem jest nakładanie obowiązku popularyzacji wyników badań i publikacji na autorów tekstów, to powinna być rola wydawnictw tak jak funkcjonuje to w normalnej branży książek”, „są udostępniane bez mojego udziału, po wyrażeniu zgody”.

Powyższe wyniki dotyczące aktywnego korzystania z repozytoriów są właściwie identyczne z motywacjami i postawami deklarowanymi w kontekście publikowania w czasopismach OA.

Jak widać w tabeli 3, udostępnianie publikacji w bibliotekach cyfrowych jest mniej popularne i zdecydowała się na nie mniej niż połowa respondentów zamieszczających swoje prace w OA. Biblioteki cyfrowe mają odmienny charakter niż repozytoria naukowe i udostępnianie prac odbywa się w nich na innych zasadach, stąd być może mniejsza popularność tego kanału OA. I w tym przypadku motywy respondentów związane z omawianą kwestią są podobne, jak te przedstawione wyżej. Głównymi deklarowanymi powodami są: upowszechnianie i cytowanie wyników badań (sześćdziesiąt pięć osób, 80,25%), ułatwienie współpracy naukowej (czterdzieści dziewięć osób, 60,49%), promocja uczelni (trzydzieści cztery osoby, 41,98%) oraz wspieranie ruchu OA (dwadzieścia dziewięć osób, 35,80%). Mniej istotne jest spełnianie wymagań grantodawców – dziewiętnaście odpowiedzi (23,46%). Badani podali też własne komentarze: „pracujemy po to, by każdy mógł zapoznać się z wynikami naszej pracy”, „takie są założenia redakcji/wydawnictw”, „czasem przychylam się do prośby wydawcy”. Tutaj też mamy do czynienia z postawami otwartymi wobec ruchu OA, w dużej mierze ukierunkowanymi na rozwój własnej kariery naukowej.

Repozytoria surowych danych badawczych są kanałem OA o najmniejszej popularności wśród respondentów – nieco powyżej 25% uczestniczących w badaniu osób publikujących w zasobach OA je wybiera. Główne powody niewielkiego zainteresowania nimi u autorów badań to brak takich wymogów – sześćdziesiąt trzy osoby (49,22%), brak wiedzy o takich kanałach wśród osób oddających swoje prace do zasobów OA – czterdzieści trzy osoby (33,59%), także nieznanostwo repozytoriów związanych z tematyką badań – trzydzieści cztery odpowiedzi (26,56%), brak

umiejętności zamieszczania w nich badań (20 osób, 15,63%), jak i niechęć do udostępniania danych badawczych (szesnastu respondentów, 12,50%) czy też obawy przed nieetycznym ich wykorzystaniem (dwadzieścia trzy osoby, 17,97%). Jak widać, negatywne postawy wobec prezentacji wyników badań w takich repozytoriach wynikają głównie z braku wiedzy i kompetencji badanych lub niechęci i obaw, które może zostałyby rozwiane przez głębszą wiedzę na ten temat. Zapewne jest to też kwestia czasu i upowszechnienia tych zasobów. Natomiast osoby oddające swoje dane do takich repozytoriów kierują się bardzo podobnymi motywami, jak w przypadku publikowania prac w innych zasobach OA, dodatkowo trzy osoby zadeklarowały, że chciały przetestować procedurę deponowania danych, zyskać w ten sposób przychyłność recenzentów lub spełnić wymogi czasopisma.

Interesującą kwestią jest też dość duża popularność publikowania w naukowych serwisach społecznościowych. Powody takiej aktywności wskazują na postawy otwarte, z dużym naciskiem na upowszechnienie własnych prac (ponad 91% respondentów), ułatwienie współpracy (ponad 73%) i promocję uczelni (ponad 32%). Część respondentów dodała komentarze: „chciałam przetestować możliwości serwisu”, „może ktoś zechce skorzystać”, „obowiązek uczelniany”, „uczestniczę w wyścigu szczurów”, „łatwa dydaktyka”. Jak widać, te komentarze zwracają uwagę na całe spektrum zagadnień związanych z udostępnianiem materiałów w OA, nie tylko w serwisach społecznościowych. Bardzo interesujące jest wskazanie tutaj na obowiązek uczelniany.

WNIOSKI

Znajomość pojęcia Open Access jest powszechna wśród polskich naukowców z dyscypliny NoKSiM. Jak wynika z zaprezentowanych tu wyników badań, dość powszechna jest też praktyka zamieszczania prac w różnych rodzajach zasobów OA, niezależnie od wieku, stopnia czy tytułu naukowego lub też dyscypliny, którą autorzy reprezentowali przed 2018 r. W gronie publikujących wyróżniają się aktywnością jedynie osoby, które przed 2018 r. nie należały do żadnej dyscypliny, czyli zatrudnione na uczelniach w ostatnich latach. Respondenci najczęściej wybierają publikowanie w czasopismach. Niemal równie popularnymi otwartymi kanałami komunikacji są repozytoria naukowe. Znacznie mniej (około połowa) deklaracji dotyczy zamieszczania tekstów w naukowych serwisach społecznościowych i bibliotekach cyfrowych, a najmniej popularne są repozytoria surowych danych. Zarówno znajomość, jak i deklarowana aktywność publikacyjna (z uwzględnieniem jej intensywności i preferowanych miejsc zamieszczania treści) pozostają w zgodzie z wynikami

wcześniejszych badań. Pozytywne nastawienie do OA oraz rosnące z biegiem czasu doświadczenie w korzystaniu z tej opcji publikacyjnej są analogiczne do tych deklarowanych w projektach krajowych, jak i w SOAP (niekiedy także wyższe).

To samo podobieństwo obserwujemy, jeśli chodzi o powody i cele pasywnego i aktywnego korzystania z OA. Większość badanych publikuje swoje teksty, ponieważ zależy im na upowszechnianiu i cytowaniu wyników badań, uważa, że ułatwia to współpracę naukową oraz chce wspierać ruch OA lub promować swoją uczelnię (por. np. Dallmeier-Tiessen S. i in., 2011; Guzy, 2021). Wynika z tego, że wielu naukowcom zależy na rozwoju ruchu OA i wykazują bardzo otwartą, wręcz reformatorską postawę w tym zakresie. Negatywne postawy wobec prezentacji wyników badań w takich repozytoriach wynikają głównie z braku wiedzy i kompetencji badanych lub niechęci i obaw, które może zostałyby rozwiane przez głębszą wiedzę na ten temat (por. Swan, 2006; Creaser, 2010; Guzy, 2021). Z pewnością jest to też kwestia czasu i upowszechnienia tych zasobów.

Jednak ok. 29% osób publikujących w OA wskazało na podążanie za wymaganiami grantodawców, co świadczy o postawie reaktywnej, która, jak już wspomniano przy omawianiu wyników badań, wcale nie dziwi. Dobre praktyki w omawianym zakresie są wymuszane, ale przyczynia się to do rozwoju OA i być może też do zmian postaw w przyszłości. Duży wpływ na to będą zapewne miały względy ekonomiczne. Jedynie pojedyncze odpowiedzi ujawniają odmienne postawy, o zróżnicowanym zabarwieniu emocjonalnym – od postawy otwartej, obojętnej, po bardzo negatywną.

Zwrócić też trzeba uwagę na opinie osób niepublikujących w OA. Jest ich ponad 26% wśród wszystkich respondentów. Podkreślali oni, że uczelnia nie zachęca do umieszczania prac w otwartym dostępie lub deklarowali brak wiedzy na temat możliwości publikowania lub brak odpowiednich funduszy (por. Creaser, 2010; Dallmeier-Tiessen S. i in., 2011).

Przedstawione wyniki potwierdzają, że ruch OA oraz związane z nim możliwości publikowania zarówno w czasopiśmie, jak i w innych typach zasobów cyfrowych, trwale zmieniają wybory i praktyki publikacyjne badaczy. Dotyczy to również tej specyficznej grupy respondentów, związanych z naukami o komunikacji społecznej i mediach. Wydaje się, że reprezentowana przez nich dyscyplina, choć z racji obszaru badawczego mogłaby sugerować większą otwartość na aktywne promowanie nowych kanałów komunikacji naukowej, nie ma wpływu na praktyki wydawnicze. Wśród osób korzystających z możliwości wydawania w OA dominują postawy i motywy utylitarne (cytowalność, współpraca, dostępność), częściowo także wynikające z uwewnętrznionego przekonania o słuszności tej formy udostępniania wyników badań lub z poczucia związku z macierzystą uczelnią. W badanej próbie znaleźli się również naukowcy nieko-

rzystający z tej ścieżki publikacyjnej (z powodu braku wiedzy i umiejętności lub z przyczyn ekonomicznych) oraz jej zdecydowani przeciwnicy (w mniejszości). Przedstawione wyniki wyraźnie korespondują z badaniami prowadzonymi na świecie już wcześniej i widać, że podstawowe opinie i zastrzeżenia naukowców związane z publikowaniem w zasobach OA mimo upływu czasu i rozpowszechniania się tego ruchu, nie ulegają zmianie. Dlatego, mimo dużej popularności publikowania w OA, wciąż aktualna pozostaje potrzeba prowadzenia edukacji w tym zakresie (dotycząca zarówno kwestii ekonomicznych, jak i praktycznych i prawnoautor- skich). Nie stanowi to zaskoczenia, jako że obserwujemy dużą dynamikę, zarówno jeśli chodzi o „otwieranie” tytułów czasopism, jak i pojawianie się nowych możliwości udostępniania (np. repozytoria danych badaw- czych), a w konsekwencji zmiany w polityce wydawniczej, finansowaniu nauki i jej organizacji. Zmienność jest także cechą populacji – kolejnych pokoleń badaczy. To z kolei stanowić może wskazówkę do dalszych ba- dań. W przedstawionych badaniach to osoby z dłuższym doświadcze- niem akademickim częściej deklarowały korzystanie z OA jako ścieżki publikowania, jednak sytuacja może się z upływem czasu zmieniać, co warto obserwować.

Autorki zdają sobie sprawę z ograniczeń prezentowanego projektu. Udało się przebadać jedynie trochę ponad 25% populacji wszystkich pol- skich badaczy należących do NoKSiM, więc wyników i wniosków nie można przenieść na całą populację, a dane są oparte na deklaracjach na- ukowców. Jednak obraz, który się wyłonił, jest w wielu miejscach zbieżny z wynikami innych badań – zagranicznych i polskich – szczególnie w od- niesieniu do respondentów z nauk społecznych.

BIBLIOGRAFIA

- Creaser, C. (2010). Open Access to Research Outputs – Institutional Policies and Researchers’ Views: Results From Two Complementary Surveys. *New Review of Academic Librarianship*, 16(1), 4-25, <https://doi.org/10.1080/13614530903162854>.
- Dallmeier-Tiessen, S. et al. (2011). *Highlights from the SOAP project survey. What Scientists. Think about Open Access Publishing*. ArXiv, <https://arxiv.org/abs/1101.5260>.
- Dull, F.W., & Minishi-Majanja, M.K. (2009). Researchers’ Perspectives on Open Access Scholarly Communication. *Tanzanian Public Universities, South African Journal of Information Management*, 11(4), 1-14 <https://doi/pdf/10.10520/EJC46324>.
- Guzy, K. (2021). Otwarty dostęp: dylemat współczesnego naukowca. W: P. Korycińska (red.), *Horyzonty informacji* (s. 57-68). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska.
- Kisilowska-Szurmińska, M., Głowacka, E., & Pamuła-Cieślak, N. (15.03.2024). *Badanie praktyk korzystania z publikowania otwartego wśród polskich naukowców*

- w zakresie nauk o komunikacji społecznej i mediach, <https://repozytorium.umk.pl/handle/item/7006>.
- Kuczkowska, M. (2021). Otwarte dane badawcze: sondażowa analiza doświadczeń i potrzeb pracowników uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. *Przegląd Biblioteczny*, 89(4), 479-494, <https://doi.org/10.36702/pb.876>.
- Marcinek, M. (2012). Opinie naukowców na temat publikowania na zasadach open access w świetle badań realizowanych w ramach projektu Study of Open Access Publishing (SOAP) W: *Otwarte zasoby wiedzy: nowe zadania uczelni i bibliotek w rozwoju komunikacji naukowej*, Kraków, Zakopane, 15-17 June 2011, <http://eprints.rclis.org/17290>.
- Niezgódka, M. et al. (2011). *Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Praktyki światowe a specyfika polska. Przewidywane koszty, narzędzia, zalety i wady*. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.
- Nobes, A., & Harris, S. (2023). Open Access in low- and middle-income countries: attitudes and experiences of researchers. *Emerald Open Research*, 1(3). <https://doi.org/10.1108/EOR-03-2023-0006>.
- Plan S (b.d.). <https://otwartanauka.pl/plan-s>.
- Shutsko, A., & Stock, V. (2023). Information Scientists' Motivations for Research Data Sharing and Reuse. *Libri*, 73(4), 307-320, <https://doi.org/10.1515/libri-2023-0052>.
- Spezi, V. et al. (2013). Researchers' green open access practice: a cross-disciplinary analysis. *Journal of Documentation*, 69(3), 334-359.
- Swan, A. (2006). The culture of Open Access: researchers' views and responses W: N. Jacobs (ed.), *Open Access: Key Strategic, Technical and Economic Aspects*, <https://eprints.soton.ac.uk/262428>.
- Szafrański, L. (2021). Otwarta nauka w opinii naukowców z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W: P. Korycińska (red.), *Horyzonty informacji* (s. 46-56). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska.
- Śniechowska-Karpińska, A. (2016). Zapewnienie czytelnikom otwartego dostępu do publikacji a postawy autorskie i uregulowania prawne na uczelni wyższej na przykładzie Biblioteki Cyfrowej i Repozytorium Uniwersytetu Medycznego w Lublinie. *Forum Bibliotek Medycznych*, 9(1), 98-116.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 12 lipca 2024 r.

EWA GŁOWACKA

Institute of Information and Communication Research, Faculty of Philosophy and Social Sciences

Nicolaus Copernicus University in Toruń

e-mail: egt@umk.pl

ORCID 0000-0001-9538-9386

MAŁGORZATA KISIŁOWSKA-SZURMIŃSKA

Faculty of Journalism, Information and Book Studies

University of Warsaw

e-mail: mdkisilo@uw.edu.pl

ORCID 0000-0001-5733-5424

NATALIA PAMUŁA

Institute of Information and Communication Research, Faculty of Philosophy and Social Sciences

Nicolaus Copernicus University in Toruń

e-mail: napa@umk.pl

ORCID 0000-0002-0686-7268

POLISH REPRESENTATIVES OF SOCIAL COMMUNICATION AND MEDIA SCIENCES WHO PUBLISH IN OPEN ACCESS RESOURCES – ATTITUDES, OPINIONS, PRACTICES

KEYWORDS: Scholarly communication. Open Access. Practices. Attitudes. NoKSIM (Social Communication and Media Sciences)

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The authors aimed to explore the practices, opinions, and attitudes of Polish scholars who represent NoKSIM related to the publication of their works and research data in various Open Access (OA) resources. **Research methods** – Statistical and qualitative analysis; data was obtained through a CAWI survey. **Results** – The most significant finding is the high level of awareness of OA concept and resources, as well as considerable involvement of the scholars as regards publishing in these resources. It was observed that attitudes towards OA publishing were largely open and positive; however, there were also reactive or negative attitudes, stemming from various reasons presented in the article. **Conclusions** – There is a need for further development of scholars' knowledge and competencies related to OA publishing - this should contribute to the shift in attitudes and practices in this area, as well as some change in universities' approach to the funding and evaluation of such publications.

MAGDALENA WÓJCIK
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Studiów Informacyjnych
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

USŁUGI INFORMACYJNE BIBLIOTEK – PRZEGLĄD POLSKIEGO PIŚMIENNICTWA Z LAT 2013-2023



Magdalena Wójcik, dr hab., profesor UJ, dyrektor Instytutu Studiów Informacyjnych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jej zainteresowania badawcze obejmują problematykę wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach instytucji książki. Najważniejsze publikacje to: *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek* (Kraków, 2018), *Web 2.0 w działalności usługowej instytucji książki* (Kraków, 2013), *Internet of Things – potential for libraries*, „Library Hi Tech” 2016, vol. 34, issue 2, pp. 404-420, *Holograms in libraries – the potential for education, promotion and services*, „Library Hi Tech” 2018, vol. 36, issue 1, p. 18-28,

Wearable computing in libraries – applications that meet the needs of users and librarians, Library Hi Tech, vol. 37, issue 4, p. 735-751, *Augmented Reality in Education, Scope of Use and Potential*. In: *Encyclopedia of Education and Information Technologies*. Cham: Springer, 2020.

SŁOWA KLUCZOWE: Przegląd piśmiennictwa. Usługi biblioteczne. Usługi informacyjne.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Usługi biblioteczne stanowią jeden z najważniejszych i najczęściej podejmowanych tematów na gruncie bibliotekoznawstwa, jednak osadzona w tym nurcie problematyka usług informacyjnych bibliotek jest w znacznie mniejszym stopniu reprezentowana w piśmiennictwie. Celem przeprowadzonych badań było scharakteryzowanie, zarówno w ujęciu bibliometrycznym, jak i przedmiotowym, polskiego piśmiennictwa poświęconego usłu-

gom bibliotecznym opublikowanego w ostatnim dziesięcioleciu (lata 2013-2023). **Metoda** – Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w katalogu BN. Uzupełniająco dokonano wyszukiwania za pomocą narzędzia Google Scholar oraz dokonano przeglądu zawartości kluczowych, wysoko punktowanych polskich czasopism bibliotekoznawczych i informatologicznych, takich jak: „Przegląd Biblioteczny” i „Zagadnienia Informacji Naukowej”. Poszukiwano wyłącznie publikacji wydanych w latach 2013-2023 w języku polskim. **Wyniki** – W rezultacie przeprowadzonych badań dokonano analizy bibliometrycznej piśmiennictwa biorąc pod uwagę wybrane elementy oraz wskazano główne wątki refleksji na temat usług informacyjnych bibliotek reprezentowane w polskim piśmiennictwie. **Wnioski** – Przeprowadzona analiza pokazała, że choć temat usług informacyjnych jest reprezentowany w literaturze przedmiotu, to jednak – na tle innych wątków związanych z usługami bibliotek – nie tak często. Pewne tematy są już stosunkowo dobrze rozpoznane, jednocześnie widać jednak luki w badaniach, które powinny zostać zapełnione. Na uwagę zasługuje przede wszystkim niedostatek wydawnictw zwartych poświęconych w całości problematyce usług informacyjnych bibliotek.

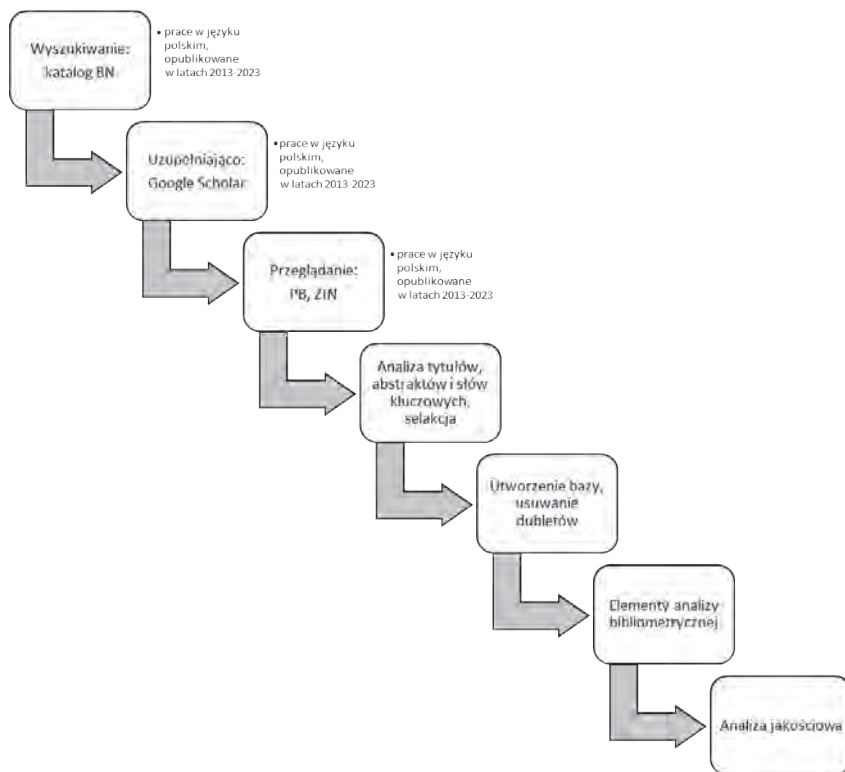
KONTEKST, CEL, METODA

Usługi biblioteczne stanowią jeden z najważniejszych i najczęściej podejmowanych tematów na gruncie bibliotekoznawstwa, jednak osadzona w tym nurcie problematyka usług informacyjnych bibliotek jest w mniejszym stopniu reprezentowana w piśmiennictwie. Co ciekawe, równolegle można obserwować w ostatnich latach dynamiczny rozwój tego sektora działalności bibliotek, o czym świadczą przykłady wdrożeń innowacyjnych usług informacyjnych w bibliotekach (Wojciechowska & Orzoł, 2021; Naplocha, 2022). Wśród czynników wpływających na ten proces można wymienić m.in. zmieniające się potrzeby i oczekiwania użytkowników, rozwój nowych technologii czy pojawianie się nowych trendów społecznych, ekonomicznych i kulturowych wymuszające stosowanie nowych rozwiązań koncepcyjnych i technologicznych związanych ze sposobami projektowania i świadczenia usług informacyjnych (Wójcik, 2018). Może to sugerować istnienie pewnego rozdźwięku między praktyką biblioteczną a jej odbiciem w piśmiennictwie naukowym.

Celem przeprowadzonych badań na potrzeby tego artykułu było scharakteryzowanie, zarówno w ujęciu bibliometrycznym, jak i przedmiotowym, polskiego piśmiennictwa poświęconego usługom bibliotecznym opublikowanego w latach 2013-2023. Do celów szczegółowych można zaliczyć:

- określenie głównych nurtów refleksji na usługami informacyjnymi bibliotek w polskim piśmiennictwie,
- wskazanie luk w dotychczas prowadzonych badaniach i wytyczenie perspektyw dalszej refleksji.

Wykorzystano metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Dokonano systematycznego wyszukiwania w katalogu BN. Uzupełniająco dokonano wyszukiwania za pomocą narzędzia Google Scholar oraz dokonano przeglądu zawartości kluczowych, wysoko punktowanych polskich czasopism bibliotekoznawczych i informatologicznych o długiej tradycji i dużej rozpoznawalności w środowisku naukowym, takich jak: „Przegląd Biblioteczny” i „Zagadnienia Informatyki Naukowej”. Poszukiwano publikacji wydanych w języku polskim w latach 2013-2023. Pod uwagę brano monografie autorskie, monografie wieloautorskie, rozdziały w monografiach, artykuły opublikowane w czasopismach naukowych oraz rozprawy doktorskie. Prace włączano do analizowanego korpusu, o ile usługi informacyjne stanowiły główny temat poruszanych rozważań lub przynajmniej jeden z istotnych wątków, co ustalano w oparciu o analizę tytułów, abstraktów, słów kluczowych lub – w przypadku wątpliwości – pełnych tekstów prac. Publikacje wyszukane w wytypowanych źródłach zintegrowano w obrębie jednego wykazu, co umożliwiło zlikwidowanie dubletów i ustalenie ostatecznego korpusu prac do analizy. Zebrany materiał poddano następnie analizie bibliometrycznej, biorąc pod uwagę kluczowe,



Rys. 1 Procedura badawcza

wybrane elementy, między innymi: rok publikacji i typ zasobu. Następnie dokonano analizy jakościowej celem wyłonienia głównych nurtów refleksji nad usługami informacyjnymi bibliotek. Analizę jakościową oparto o przegląd i lekturę wytypowanych tekstów celem wyłonienia głównych kategorii powtarzających się wątków i podejść do omawiania tematu bibliotecznych usług informacyjnych (Rys. 1).

Wyniki procesu wyszukiwania i przeglądania prac przedstawiono w tabeli 1.

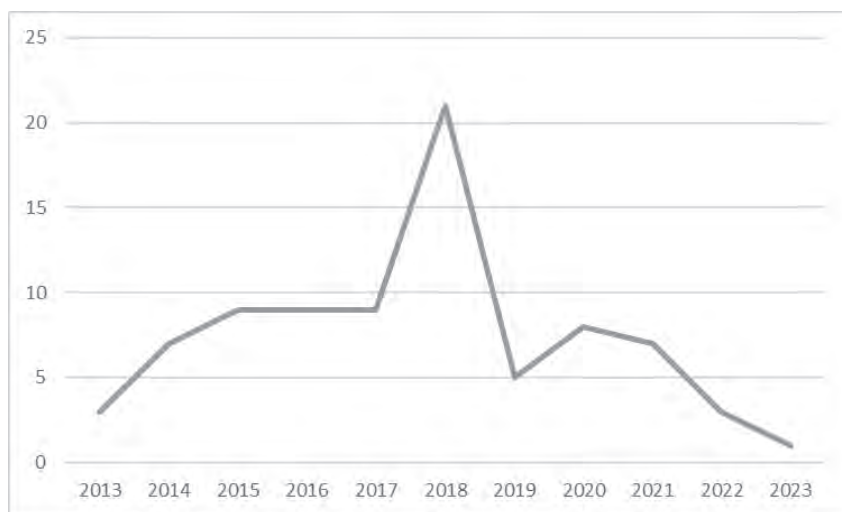
Tabela 1. Wyniki procesu wyszukiwania i przeglądania prac dotyczących usług informacyjnych bibliotek

Źródło	Sposób wyszukiwania lub przeglądania	Wstępne rezultaty	Liczba prac włączonych do korpusu	Uwagi
Katalog BN	„usługi informacyjne” w całym opisie, zawężenie do dyscypliny	81	22	Po zawężeniu do frazy „usługi informacyjne” w tytule uzyskano najbardziej relewantne rezultaty
Google Scholar	„usługi informacyjne” bibliotek	434	62	Z wyników wyszukiwania wykluczono cytaty oraz sprawozdania z konferencji i działalności stowarzyszeń naukowych i profesjonalnych, jak również omyłkowo zaklasyfikowane prace w języku angielskim. Stosunkowo duża liczba rezultatów okazała się po bliższej analizie nierelevantna.
PB	Fraza „usługi informacyjne” pojawia się w tytule, w słowach kluczowych lub abstrakcie pracy albo wątek usług informacyjnych jest poruszany w pełnym tekście pracy i stanowi jej istotny element	26	26	Wszystkie wyniki były relewantne.
ZIN	Fraza „usługi informacyjne” pojawia się w tytule, w słowach kluczowych lub abstrakcie pracy albo wątek usług informacyjnych jest poruszany w pełnym tekście pracy i stanowi jej istotny element	22	22	Wszystkie wyniki były relewantne.

Warto zaznaczyć, że wiele wyników było jednocześnie indeksowanych w kilku źródłach, w związku z tym ogólna liczba publikacji włączonych do korpusu po usunięciu dubletów jest finalnie mniejsza niż suma liczby prac włączonych do próby z poszczególnych źródeł prezentowanych w tabeli 1. Ostatecznie do korpusu włączono 83 publikacje.

USŁUGI INFORMACYJNE BIBLIOTEK – ELEMENTY ANALIZY BIBLIOMETRYCZNEJ

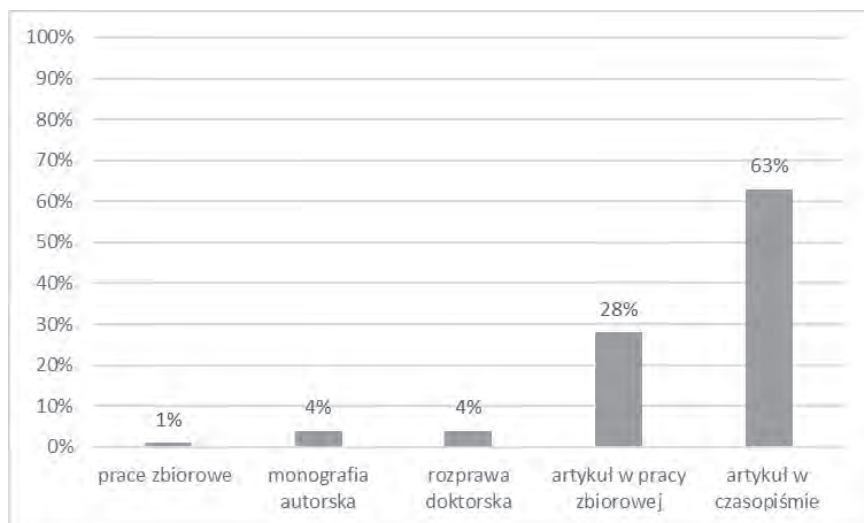
Przeprowadzona analiza pokazała, że problematyka usług informacyjnych bibliotek była umiarkowanie często poruszana na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat (Wykres 1). Średnio powstawało między pięć a dziesięć publikacji rocznie poświęconych tej problematyce. Wyjątkiem był rok 2018, kiedy wydano książkę *Nauka o informacji w okresie zmian. Innowacyjne usługi informacyjne* będącą pokłosiem organizowanej w Warszawie konferencji, co zaowocowało wyraźnie wzmożonym zainteresowaniem autorów tą problematyką.



Wykres 1. Intensywność publikowania na temat usług informacyjnych bibliotek w ujęciu chronologicznym

Źródło: oprac. własne, 2023.

Prace poświęcone bibliotecznym usługom informacyjnym publikowano najczęściej jako artykuły w czasopismach naukowych i branżowych (często pojawiające się tytuły to np. „Przegląd Biblioteczny”, „Zagadnienia Informacji Naukowej”, „Bibliotheca Nostra”, „Biblioteka i Edukacja” czy „Biuletyn EBIB”) oraz jako rozdziały w pracach zbiorowych. Bardzo rzadko pojawiały się natomiast monografie – tak autorskie, jak i wieloau-



Wykres 2. Intensywność publikowania na temat usług informacyjnych bibliotek wg typu publikacji
Źródło: oprac. własne, 2023.

torskie – poświęcone w całości tej problematyce. Rzadkie były także rozprawy doktorskie z tego obszaru.

Wśród najczęściej pojawiających się autorów publikacji poświęconych usługom informacyjnym można wymienić m.in.: Magdalenę Wójcik, Maję Wojciechowską, Dawida Kościewicza i Monikę Cołbecką. Warto jednak zauważyć duże rozproszenie autorstwa publikacji, co może być związane z omawianiem wątku usług informacyjnych przez autorów zajmujących się zasadniczo inną problematyką i omawiających temat usług informacyjnych jako wątek poboczny, dla celów zilustrowania szerszych zjawisk. Przykładem może być częste wiązanie problematyki usług bibliotecznych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego, w tym z rozwojem środowiska informacyjnego człowieka, ekologią informacji, rozwojem nowych technologii, problemami szkolnictwa wyższego itp. Usługi informacyjne bibliotek są również niekiedy opisywane jako przeciwwaga dla komercyjnych usług informacyjnych, np. infobrokerskich czy analitycznych.

Podsumowując, wydaje się, że generalnie stosunkowo nieduża grupa polskich badaczy zajmuje się problematyką bibliotecznych usług informacyjnych konsekwentnie i w dłuższej perspektywie czasowej. W tym kontekście wydaje się, że pomocne dla zainteresowania większej grupy badaczy tą problematyką byłoby częstsze czynienie usług informacyjnych tematem konferencji naukowych i branżowych, poświęcanie temu zagadnieniu numerów specjalnych w znanych czasopismach czy też zachęcanie do podejmowania tej problematyki w ramach rozpraw doktorskich.

USŁUGI INFORMACYJNE BIBLIOTEK – GŁÓWNE NURTY REFLEKSJI

W polskim piśmiennictwie, dotyczącym bibliotecznych usług informacyjnych, można wyróżnić kilka dominujących wątków refleksji. W ostatnich dziesięciu latach najpopularniejszym tematem było zastosowanie nowych technologii w procesie projektowania i świadczenia usług dla użytkowników. Wiele tekstów dotyczyło przy tym wykorzystania środowiska Internetu, w tym mediów społecznościowych, oraz zastosowania technologii mobilnych. Przykładem mogą być publikacje, takie jak: *Kody QR jako punkty informacyjne w bibliotece* (Jeszke & Jeszke, 2014), *Elektroniczne usługi informacyjne na przykładzie niemieckich bibliotek akademickich* (Klajbor, 2015), *Usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki* (Gogiel-Kuźmicka, 2015), *Usługi zdalnej komunikacji bibliotekarza z czytelnikiem jako przykład narzędzi wspierających warsztat badawczy użytkownika biblioteki* (Wojciechowska & Orzoł, 2021) czy *Usługi informacyjno-komunikacyjne w bibliotekach szkół wyższych. Doświadczenia Biblioteki Głównej WAT w związku z wdrażaniem platformy „Zapytaj bibliotekarza”* (Nawrocka & Piwońska, 2021). Poruszanie tej problematyki zintensyfikowało się jeszcze w latach 2020-2022 w związku ze zmianami w sposobach świadczenia usług informacyjnych w czasie pandemii COVID-19. Wśród tekstów z tego okresu można wymienić, np. *Biblioteki pedagogiczne w czasie pandemii* (Jędrych, 2020), *Biblioteki w czasie koronawirusa* (Kołakowska, 2020) czy *Popularność e-usług w czasie pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem platform udostępniających książki w wersji elektronicznej na podstawie statystyk Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej im. C.K. Norwida w Goleniowie* (Miękus & Ostoja-Helczyńska, 2022).

Rzadziej odnoszono się w piśmiennictwie do najnowszych technologii informacyjno-komunikacyjnych, jak np. wirtualnej i rozszerzonej rzeczywistości, robotyki, technik holograficznych, druku 3D, sztucznej inteligencji, choć takie publikacje również się pojawiały (Wojcik, 2018). Zwracono uwagę, że rozwój nowych technologii wpłynął na kształt potrzeb i zachowań informacyjnych użytkowników, w tym na ich oczekiwania wobec bibliotek. W wielu pracach, szczególnie autorstwa praktyków, odnoszono się do konkretnych przykładów wdrożeń nowych narzędzi w bibliotekach, głównie akademickich i publicznych, rzadziej pedagogicznych i szkolnych.

Ważnym nurtem obejmującym szerokie spektrum tematów były nowe koncepcje i podejścia do projektowania i dostarczania usług informacyjnych. Odnoszono się m.in. do koncepcji ekonomicznych, trendów społecznych i kulturowych, dobrych praktyk zagranicznych i innych elementów mogących stymulować rozwój usług informacyjnych w przyszłości. Przykładem mogą być teksty, takie jak: *Reputacja jako czynnik wspierający budowanie relacji instytucji świadczących usługi informacyjne* (Wojciechow-

ska, 2014), *Ekonomia doświadczeń a usługi informacyjne* (Wójcik, 2016), *Przyszłość bibliotek i biblioteki przyszłości, czyli trendy kształtujące innowacyjne usługi biblioteczno-informacyjne w bibliotekach akademickich* (Wałek, 2017) czy *Wykorzystanie techniki tworzenia person w projektowaniu usług bibliotecznych – wstęp do zagadnienia* (Wójcik, 2023). Wiele spośród prac zaliczanych do tej kategorii miało albo charakter interdyscyplinarny, albo przynajmniej silnie czerpało z dorobku innych pól naukowych, przede wszystkim: ekonomii, socjologii, psychologii czy informatyki. Pokazuje to szeroki i wieloaspektowy charakter badań nad usługami informacyjnymi bibliotek oraz potencjał dla prowadzenia badań nie tylko interdyscyplinarnych, ale także międzydziedzinowych w tym zakresie.

Na uwagę zasługuje stosunkowo duża liczba opisów praktycznych wdrożeń usług informacyjnych w bibliotekach przy jednoczesnym niedostatku refleksji teoretycznej na temat samego pojęcia usługi informacyjnej i jego transformacji na przestrzeni lat. Rzadko podejmowano próby uporządkowania terminologii, podobnie jak proponowania typologii usług informacyjnych. Do nielicznych prac prezentujących w obszerny sposób ten wątek można zaliczyć m.in. teksty: *Typologia współczesnych usług informacyjnych* (Wójcik, 2015), *Usługi informacyjne* (Kurek-Kokocińska, 2016), *Usługi informacyjne archiwów* (Cołbecka, 2020) czy *Funkcja, działalność i usługi informacyjne: terminy z zakresu bibliologii i informatologii na polu archiwistyki* (Cołbecka, 2021). Wydaje się, że aplikacyjny charakter usług informacyjnych oraz podejmowanie tej problematyki często z perspektywy praktyków zawodu powoduje przesunięcie punktu ciężkości w kierunku opisów typu *case study*, przy jednoczesnym niedostatku prac teoretycznych, terminologicznych czy metodologicznych w tym zakresie. Jest to luka w literaturze przedmiotu wymagająca zapełnienia.

Ciekawym, choć nadal stosunkowo rzadko podejmowanym, wątkiem jest problematyka samych użytkowników usług informacyjnych bibliotek. Temat ten pojawia się, oczywiście, przy okazji rozważań o jakości usług czy też w kontekście badania potrzeb użytkowników, ale raczej jako wątek poboczny. Do nielicznych tekstów, dotyczących w całości lub w znacznym stopniu tej problematyki, można zaliczyć prace, takie jak: *Biblioteki bez użytkowników! Czyli co to znaczy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu* (Olszewska, 2015), *Reinterpretacja koncepcji użytkownika usług informacyjnych* (Sapa, 2018), *Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece* (Wójcik, 2018) czy *Badanie satysfakcji użytkowników jako element strategii poprawy jakości usług bibliotecznych na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* (Kościewicz, 2019). W pracach zwracano uwagę na zmieniające się potrzeby i oczekiwania użytkowników wobec bibliotek. Podkreślano, że doświadczenia nabyte przez użytkowników podczas korzystania z nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych i różnych źródeł informacji umieszczonych

w sieci nierzadko kształtują ich przyzwyczajenia i przekładają się na oczekiwania wobec bibliotek. W niektórych pracach zwracano również uwagę na zmieniający się zakres pojęcia użytkownik informacji – nie obejmuje on już wyłącznie ludzi, ale np. boty, choć były to raczej nieliczne refleksje. Wydaje się, że w kontekście dynamicznego rozwoju sztucznej inteligencji temat ten powinien być w większym stopniu eksponowany.

Należy zaznaczyć, że wiele publikacji włączonych do analizowanego korpusu może być zaliczonych do więcej niż jednej kategorii tematycznej, dlatego też prezentowany przegląd wątków ma charakter ogólny i do pewnego stopnia sztuczny ze względu na przyjęte kryteria tagowania zasobów. Mimo tego ograniczenia prezentowany przegląd odzwierciedla jednak w wystarczającym stopniu najczęściej pojawiające się tematy i podejścia do omawiania problematyki usług informacyjnych bibliotek, ukazując jednocześnie luki w badaniach warte dopełnienia.

USŁUGI INFORMACYJNE BIBLIOTEK – LUKI W BADANIACH I PERSPEKTYWY DALSZYCH BADAŃ

Przeprowadzona analiza pokazała, że choć temat usług informacyjnych jest reprezentowany w literaturze przedmiotu, to jednak na tle innych wątków związanych z usługami bibliotek, nie tak często. Do korpusu włączono, kierując się przyjętymi kryteriami inkluzji, ponad 80 publikacji – wszystkie o stosunkowo silnym związku z zagadnieniem usług informacyjnych bibliotek. Warto jednak zaznaczyć, że prac ściśle osadzonych w tej problematyce i wyłącznie jej poświęconych było znacznie mniej, bo około 40. Widać zatem, że jest to nadal temat podejmowany – przynajmniej jako główny temat rozważań – nie tak często i wymagający dalszej eksploracji.

Warto zaznaczyć, że pewne tematy – jak choćby wykorzystanie nowych technologii w procesie świadczenia usług dla użytkowników – są już stosunkowo dobrze rozpoznane. Jednocześnie widać pewne luki w badaniach, które powinny zostać wypełnione. Na uwagę zasługuje przede wszystkim niedostatek wydawnictw zwartych – monografii i prac zbiorowych – poświęconych w całości tej problematyce. Widać także wyraźną przewagę prac poświęconych usługom informacyjnym bibliotek akademickich nad innymi typami bibliotek. Szczególnie rzadko podejmowana jest problematyka usług informacyjnych bibliotek szkolnych.

Choć temat wykorzystania nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych w usługach bibliotek jest często podejmowany, to jednak widać duże dysproporcje w rozłożeniu akcentów. Popularna jest problematyka wykorzystania Internetu, mediów społecznościowych czy aplikacji mobilnych, znacznie rzadziej podejmowane są jednak tematy dotyczące tzw. *emerging technologies*, a więc najnowszych rozwiązań technologicznych

zyskujących na popularności, jak choćby: wirtualna i rozszerzona rzeczywistość, robotyka, techniki holograficzne, druk 3D czy sztuczna inteligencja. Z drugiej strony trudno także, poza kilkoma wyjątkami (Celoch, 2021) (Wójcik, 2022), znaleźć aktualne prace poświęcone tzw. tradycyjnym usługom informacyjnym realizowanym bez udziału technologii.

Na uwagę zasługuje przede wszystkim niedostatek prac teoretycznych, terminologicznych i metodologicznych związanych z problematyką usług informacyjnych. Sporadycznie można znaleźć teksty poruszające problematykę definiowania pojęcia usługi czy pojęcia użytkownika usług informacyjnych, podejmujące próbę typologii usług informacyjnych czy poruszające aspekty metodologiczne związane z ich projektowaniem i oceną.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza pokazała, że choć temat usług informacyjnych jest reprezentowany w literaturze przedmiotu, to jednak – na tle innych wątków związanych z usługami bibliotek – nie tak często. Pewne tematy są już stosunkowo dobrze rozpoznane, np. wykorzystanie w usługach informacyjnych środowiska Internetu, mediów społecznościowych i technologii mobilnych czy aplikowanie nowych koncepcji ekonomicznych, społecznych czy kulturowych w procesie ich projektowania i świadczenia. Jednocześnie widać jednak luki w badaniach, które powinny zostać zapełnione. Należy do nich przede wszystkim niedostatek prac o charakterze terminologicznym, metodologicznym i teoretycznym oraz niewielka liczba prac o charakterze monograficznym poświęconych w całości tej problematyce.

OGRANICZENIA BADANIA

Analiza piśmiennictwa opisana w tym artykule została przeprowadzona w oparciu o wyszukiwanie i przeglądanie zasobów indeksowanych w wytypowanych źródłach informacji. Dołożono starań, aby na etapie typowania źródeł wybrać takie, które obejmują możliwie najszerzej polskie piśmiennictwo naukowe dotyczące usług informacyjnych bibliotek. Nie da się jednak zupełnie wykluczyć możliwości pominięcia niektórych relevantnych publikacji, czy to ze względu na przyjęty dobór źródeł czy też ze względu na przyjęte kryteria wyszukiwania i przeglądania zasobów. Pewien element subiektywizmu pojawia się także na etapie selekcji materiałów, szczególnie w przypadku włączania lub wykluczania tekstów, które tylko w pewnym stopniu dotyczą usług informacyjnych. Dołożono wszelkich starań, aby w możliwie jednolity sposób podejmować decyzje wpływające na kształt finalnego korpusu, jednak nie da się w tym procesie

uniknąć pewnego stopnia arbitralności oceny. Wydaje się, że wskazane ograniczenia – ewentualne pominięcie pojedynczych tekstów lub niepotrzebne ich włączenie – mogą wpływać na wyniki badania jedynie w minimalnym stopniu ze względu na dużą liczbę prawidłowo zidentyfikowanych i przeanalizowanych publikacji.

BIBLIOGRAFIA

- Celoch, H. (2021). Biblioteka naukowa bez komputera. *Biuletyn EBIB*, nr 196.
- Cołbecka, M. (2020). *Usługi informacyjne archiwów*. Toruń: UMK [rozprawa doktorska].
- Cołbecka, M. (2021). Funkcja, działalność i usługi informacyjne: terminy z zakresu bibliologii i informatologii na polu archiwistyki. *AUPC Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, nr 19, s. 621-642.
- Gogiel-Kuźmicka, A. (2015). Usługi elektroniczne oferowane przez biblioteki. *Biuletyn EBIB*, nr 155.
- Jeszke, Ł. & Jeszke, N. (2014). Kody QR jako punkty informacyjne w bibliotece. *Biuletyn EBIB*, nr 152.
- Jędrych, J. (2020). Biblioteki pedagogiczne w czasie pandemii. *Biuletyn EBIB* 193.
- Klajbor, H. (2015). Elektroniczne usługi informacyjne na przykładzie niemieckich bibliotek akademickich. *Nowa Biblioteka*, nr 3, s. 23-41
- Kołąkowska, J. (2020). Biblioteki w czasie koronawirusa. *Biblioteka i Edukacja*, nr 18, s. 1-84.
- Kościewicz, D. (2019). Badanie satysfakcji użytkowników jako element strategii poprawy jakości usług bibliotecznych na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Kurek-Kokocińska, A. (2016). Usługi informacyjne. W: *Nauka o informacji*. Warszawa: SBP, s. 157-188.
- Miękus, J., Ostoja-Hełczyńska, M. (2022). Popularność e-usług w czasie pandemii COVID-19 ze szczególnym uwzględnieniem platform udostępniających książki w wersji elektronicznej na podstawie statystyk Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej im. CK Norwida w Goleniowie. *Biblioteka i Edukacja*, nr 21, s. 33-48.
- Naplocha, A. (2022). Biblioteki naukowe i instytucje kultury jako miejsca kwereń genealogicznych. Poradnik w świadczeniu usług informacyjnych na temat materiałów do badań nad genealogią. In *Gremium. Studies in History, Culture and Politics*, vol. 16, s. 187-200.
- Nawrocka, M., Piwońska, I. (2021). Usługi informacyjno-komunikacyjne w bibliotekach szkół wyższych. Doświadczenia Biblioteki Głównej WAT w związku z wdrażaniem platformy „Zapytaj bibliotekarza”. W: *Mobilna biblioteka*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP.
- Olshewska, H. (2015). Biblioteki bez użytkowników! Czyli co to znaczy w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu. W: *Biblioteki bez użytkowników...? : diagnoza problemu : V ogólnopolska konferencja naukowa, Supraśl, 14-16 września 2015*. Praca zbior. Białystok: Wydaw. Uniwersytetu w Białymstoku.

- Sapa, R. (2018). Reinterpretacja koncepcji użytkownika usług informacyjnych. W: *Nauka o informacji w okresie zmian : innowacyjne usługi informacyjne*. Praca zbior. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, s. 17-26.
- Sosińska-Kalata, B., Tafiłowski, P., Wiorogórska, Z. (2018). *Nauka o informacji w okresie zmian : innowacyjne usługi informacyjne*. Praca zbior. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP.
- Wałek, A. (2017). Przyszłość bibliotek i biblioteki przyszłości, czyli trendy kształtujące innowacyjne usługi biblioteczno-informacyjne w bibliotekach akademickich. *Studia o Książce i Informacji*, nr 36, s. 225-238.
- Wojciechowska, M. (2014). Reputacja jako czynnik wspierający budowanie relacji instytucji świadczących usługi informacyjne. W: *Ekologia informacji w e-społeczeństwie*. Słupsk: SBP. Zarząd Oddz. Biblioteka Uczelniana Akademii Pomorskiej; Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, s. 88-96.
- Wojciechowska, M., Orzoł, M. (2021). Usługi zdalnej komunikacji bibliotekarza z czytelnikiem jako przykład narzędzi wspierających warsztat badawczy użytkownika bibliotek. *Roczniki Biblioteczne*, nr 65, s. 293-306.
- Wójcik, M. (2018). Library User Experience, czyli o budowaniu doświadczenia użytkownika w bibliotece. *Przeгляд Biblioteczny*, R. 86, z. 3, s. 392-402.
- Wójcik, M. (2016). Ekonomia doświadczeń a usługi informacyjne. *Bibliotheca Nostra*, nr 2 (44), s. 101-111.
- Wójcik, M. (2018). *Rozszerzona rzeczywistość w usługach informacyjnych bibliotek*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wójcik, M. (2022). Tradycyjny nie znaczy archaiczny – metody nowoczesnego świadczenia i promocji usług bibliotecznych bez użycia nowych technologii. *Przeгляд Biblioteczny*, R. 90, z. 1, s. 27-40.
- Wójcik, M. (2015). Typologia współczesnych usług informacyjnych. *Przeгляд Biblioteczny*, R. 83, z. 4, s. 563-578.
- Wójcik, M. (2023). Wykorzystanie techniki tworzenia person w projektowaniu usług bibliotecznych – wstęp do zagadnienia. *Przeгляд Biblioteczny*, R. 91, z. 3, s. 319-331.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 11 czerwca 2024 r.

MAGDALENA WÓJCIK
Jagiellonian University
Institute of Information Studies
e-mail: magda.wojcik@uj.edu.pl
ORCID 0000-0001-5059-858X

LIBRARY INFORMATION SERVICES – REVIEW OF POLISH LITERATURE (2013-2023)

KEYWORDS: Literature review. Library services. Information services.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – Library services are one of the most important and frequently addressed topics in the field of library science. However, the issue of library information services within this context is significantly less represented in the literature. The objective of this research was to characterize, both bibliometrically and substantively, the Polish literature on library services published over the last decade (2013-2023). **Method** – The analysis and critique of the literature was employed. The systematic search was conducted in the National Library (BN) online catalog. Additionally, Google Scholar was used for some searches and crucial, high-score Polish library and information science journals („Przegląd Biblioteczny” and „Zagadnienia Informacji Naukowej”) were reviewed. Only publications in Polish from the years 2013-2023 were taken into consideration. **Results** – As a result of the research, the bibliometric analysis of the literature was conducted with selected elements taken into account and the main themes related to the library information services were identified. **Conclusions** – The analysis showed that although the topic of information services is represented in the literature, it is less frequently addressed while compared to other aspects of library services. Some topics are relatively well-recognized, yet there are noticeable research gaps that need to be filled. The low number of comprehensive monographs dedicated entirely to the issue of library information services is particularly noteworthy.

AGNIESZKA ŁAKOMY-CHŁOSTA
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: agnieszka.lakomy@us.edu.pl
ORCID: 0000-0002-0024-0691

AGNIESZKA GOŁDA
Instytut Nauk o Kulturze
Uniwersytet Śląski w Katowicach
e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl
ORCID: 0000-0001-6571-5304

CYTOWANIA KSIĄŻEK W FORMACH CYFROWYCH NA PRZYKŁADZIE CZASOPISM Z ZAKRESU NAUK O KULTURZE I RELIGII – PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ



Agnieszka Łakomy-Chłosta, dr, pracownik Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe: nowoczesne technologie w bibliotekach i na rynku wydawniczym (w tym publikacje elektroniczne), biblioteki specjalne i specjalne usługi biblioteczne, dostępność instytucji kultury, bibliotekarstwo krajów niemieckojęzycznych. Autorka książki: *Polska książka na obczyźnie: Niemcy Zachodnie 1945-1950* (Warszawa 2011).



Agnieszka Gołda, dr hab., prof. UŚ, pracownik Instytutu Nauk o Kulturze Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zainteresowania naukowe: bibliografia, czasopiśmiennictwo, biografistyka, praktyka publikacyjna. Autorka książek: *Materiały źródłowe do biografii ks. prof. Wincentego Myszora* (katalog z opracowaniem) (współautor Katarzyna Tałuc, Katowice 2020), *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej* (Katowice 2018), *Z zagadnień form bibliografii. Monografia bibliograficzna* (Warszawa 2005), *Monografia bibliograficzna. Analiza modelo-*

wa (Częstochowa 2003), *Tygodnik katolicki „Niedziela” 1926-1939* (współautor Zbigniew Żmigrodzki, Częstochowa 2002).

SŁOWA KLUCZOWE: Książka elektroniczna. Audiobook. Metodyka bibliograficzna. Opis bibliograficzny. Bibliografia załącznikowa. Przypisy bibliograficzne. Nauki o kulturze i religii. Czasopismo naukowe

ABSTRAKT: Tezy/cel artykułu – Od lat w literaturze naukowej zwraca się uwagę na praktyki publikacyjne. Posiadanie odpowiednich umiejętności bibliograficznych sprawia, że piszący teksty naukowe łatwiej odnajdują się w procedurach redakcyjnych. Są one konstruowane przez oficyny wydawnicze lub redakcje czasopism i odzwierciedlają różnorodne style bibliograficzne. Nie zawsze jednak instrukcje bibliograficzne są wystarczające w przypadku opisów bibliograficznych dokumentów w formatach cyfrowych, zwłaszcza gdy edytor korzysta z własnego stylu bibliograficznego lub odmiany już istniejącego. By dokładniej zbadać zjawisko, zanalizowano instrukcje bibliograficzne czasopism naukowych przypisanych do dyscypliny nauki o kulturze i religii. Celem przeprowadzonej charakterystyki było sprawdzenie praktyk redakcyjnych (analiza zasad bibliograficznych) oraz wskazanie rozwiązań w zakresie opisu bibliograficznego książek ogłoszonych w formach medialnych z uwzględnieniem już funkcjonujących taktyk. **Metody badań** – Na podstawie *Wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych*, stanowiącego dodatek do *Komunikatu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych*, wyłoniono próbę badawczą: 100 periodyków wydawanych na terenie Rzeczypospolitej (po 25 przykładów wydawnictw, które uzyskały odpowiednio 20, 40, 70 i 100 punktów). Badając instrukcje bibliograficzne skorzystano z analizy danych zastanych, natomiast by zaprezentować przykłady odnalezionych w nich opisów bibliograficznych i wskazać autorskie propozycje – z metody opisowej i egzemplifikacyjnej. **Wnioski** – Instrukcje bibliograficzne zbadanych periodyków nie są wystarczająco szczegółowe gdy idzie o podawanie zasad opracowania opisów bibliograficznych książek w formach cyfrowych. Należy zatem zwrócić uwagę wydawców i redakcji, by zadbali o staranne publikowanie na bieżąco aktualizowanych przepisów bibliograficznych.

WSTĘP

Każdy piszący teksty naukowe jest zobowiązany do stosowania odpowiednich zasad i standardów, w których wskazuje się, w jaki sposób przygotować artykuły czy książki od strony formalnej, a bywa, że i merytorycznej. Autorzy muszą zatem – korzystając z instrukcji zamieszczanych na stronach WWW wydawnictw i redakcji czasopism – we właściwy sposób opracować strukturę wypowiedzi, np. tytuł i jego tłumaczenie na języki obce, abstrakt i słowa kluczowe, także w językach obcych, podział na części numerowane lub wyróżnione nagłówkami oraz ewentualnie do-

datki, w tym aneksy, indeksy, tabele, wykresy itp. To pozwala twórcom sformatować treści i przesłać do dalszych postępowań redakcyjnych i recenzyjnych.

Jedną z części każdego tekstu naukowego jest wykaz piśmiennictwa. Autorzy sięgają do już istniejących źródeł, aby przygotować stany badań, nakreślić tło badawcze, poprzeć własne stwierdzenia dowodami, przykładami, cytatami i zaproponować nową wiedzę. Różnorodne materiały – opublikowane i niepublikowane – można np. cytować, parafrazować, inspirować się nimi, czy pobierać z nich dane. W wypowiedzi zawsze wskazuje się powiązanie ze źródłem, na które się powołujemy, a tym samym tworzy bibliografię załącznikową i/lub przypisy bibliograficzne. Sporządzając dokumentację bibliograficzną, należy – poza samą metodyką bibliograficzną – opierać się na ogólniejszych pryncypiach, jak choćby związanych z techniką pracy umysłowej, etyką publikacyjną i pragmatyką tekstu naukowego, a więc przywoływać w bibliografiach załącznikowych i/lub przypisach bibliograficznych materiały rzeczywiście zużytkowane w publikacjach, nie stosować odwołań nadmiernie często, unikać zbyt wielu autocytowań czy też cytowań wypowiedzi powstałych w rodzimej jednostce zatrudniającej autora. Powinno się ponadto zadbać o wiarygodność, czytelność, rzetelność i aktualność przytaczanych źródeł oraz sięgać po opracowania bez względu na ich język, dostępność czy formę.

Biorąc to wszystko pod uwagę, należy zaznaczyć, że autorzy tekstów naukowych winni posiadać kompetencje bibliograficzne, które ujawniają się w tym, że piszący mają poczucie odpowiedzialności nie tylko za tworzone przez siebie wypowiedzi, ale i ich właściwe oźródłowanie. Niezbędne jest zatem „kształtowanie właściwych postaw przejawiających się etycznymi i moralnymi zachowaniami informacyjnymi” (Skibińska, 2021, s. 199; por. też Batorowska, 2012, s. 24). Nie sprzyja temu obecna „swoboda publikacyjna”, która powoduje wiele problemów, w tym „niską rzetelność publikacyjną, trudności w kreowaniu i ochronie wizerunku osobistego/institutionalnego, ochronie prywatności, rozumieniu i respektowaniu własności intelektualnej, rozumieniu mechanizmów publikowania i środowiska informacyjnego, odróżnianiu informacji od opinii czy też w reagowaniu na przeładowanie informacyjne” (Skibińska, 2021, s. 202). Sporządzania prawidłowo skonstruowanej dokumentacji bibliograficznej nie ułatwiają także wciąż powstające nowe formaty i postaci dokumentów cyfrowych. Choć cytowanie różnorodnych form tych dokumentów cyfrowych staje się coraz powszechniejsze, to nadal problematyczne bywa ustalenie poszczególnych elementów opisu czy ich umiejscowienie¹. Metodyka biblio-

¹Badacze wskazują m.in., że najwięcej dylematów dotyczy opisu „zamkniętych list dyskusyjnych lub dynamicznie wygenerowanych wyników z bazy danych. Wśród innych problemów można wymienić: alinearność i hipertekstowość dokumentów elektronicznych, nietrwałość informacji, możliwość dokonywania nieudokumentowanych modyfikacji” (Matysek, 2017, s. 54).

graficzna nie nadąża za zmianami, przez co w części instrukcji wydawców i redakcji czasopism brakuje jednoznacznych wskazań, w jaki sposób opracowywać poprawnie opisy bibliograficzne niektórych typów źródeł. W związku z tym postanowiono przeprowadzić analizę wspomnianych instrukcji bibliograficznych, dostępnych na stronach WWW redakcji czasopism reprezentujących nauki humanistyczne². Na podstawie *Wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych*, stanowiącego dodatek do *Komunikatu Ministra Edukacji i Nauki z dnia 5 stycznia 2024 r. w sprawie wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych* dobrano próbę badawczą. Wytypowano periodyki przypisane do jednej dyscypliny, a mianowicie do uprawianych przez autorki artykułu nauk o kulturze i religii (reprezentowały jedynie tę dyscyplinę lub była ona jedną z reprezentowanych dyscyplin). Zdecydowano się zanalizować reguły bibliograficzne czasopism wydawanych na terenie Rzeczypospolitej, bez względu na język, w którym je ogłaszano. Z uwagi na liczbę odszukanych wydawnictw (we wspomnianym *Wykazie* zidentyfikowano 269 periodyków), ograniczono się do losowo wskazanych 100 tytułów. Wyłoniono po 25 przykładów, które uzyskały odpowiednio 20, 40, 70 i 100 punktów (w *Wykazie* nie przydzielono periodykom polskim 140 punktów; zob. Aneks 1). Strony WWW wyselekcjonowanych pism w dalszej części badania poddano analizie danych zastanych. Celem tej kwerendy było odnalezienie w instrukcjach bibliograficznych przykładów opisów różnych form książki w postaci cyfrowej oraz odpowiedź na pytanie, czy uprawiający nauki o kulturze i religii, zgłaszający artykuły do wydawnictw poddanych krytyce, mogą liczyć na wskazówki umożliwiające bezproblemowe przytaczanie opisów form książek cyfrowych? Pytanie to nabiera szczególnego znaczenia, gdy weźmie się pod uwagę zainteresowania badawcze tej grupy humanistów, którzy ukazują bardzo niejednolite zjawiska antropocenu, odwołując się do cyberkultury. To wymaga rzecz jasna powoływania się na publikacje i twórczość artystyczną w bardzo zróżnicowanej formie cyfrowej. Informacje zebrane na podstawie tej części badania posłużyły do charakterystyki „sytuacji bibliograficznej” wybranych czasopism i opisu praktyk redakcyjnych związanych z dokumentacją bibliograficzną (metoda opisowa). Wyjaśnienia wymaga ograniczenie rozważań do takiej formy publikacji jak książka. Zastosowano je z uwagi na dużą liczbę typów dokumentów uwzględnionych w treści instrukcji bibliograficznych (m.in. artykuły, artykuły naukowe, artykuły w internecie, filmy i seriale wideo, gry wideo, komiksy i powieści graficzne, niepublikowane dysertacje, rękopisy, katalogi wystaw, relacje, przedstawienia teatralne, wywiady i rozmowy, pio-

² W 2005 r. Krzysztof Narojczyk wykonał szczegółową analizę najpopularniejszych stylów bibliograficznych używanych przez przedstawicieli nauk humanistycznych (Narojczyk, 2005, s. 95-121).

senki, dzieła sztuki). Ten rodzaj wydawnictw przeszedł też w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat rewolucję technologiczną, co czyni go ciekawym obiektem badań.

Zebrane w postępowaniu badawczym dane posłużyły do opisu tytułowych cytowań książek w formach cyfrowych, a jednocześnie zaproponowano autorskie rozwiązania zagadnień problematycznych. Zanim jednak zostaną one zaprezentowane, należy przybliżyć zagadnienia historyczne i teoretyczne związane z opisem bibliograficznym oraz formami książek cyfrowych. Ta część artykułu ma na celu podkreślenie wpływu formy i budowy książki na tworzone na jej podstawie opisy bibliograficzne.

OPIS BIBLIOGRAFICZNY

Umiejętności bibliograficzne są niemal równie wiekowe, co będące ich przedmiotem dokumenty. Pierwsze opisy bibliograficzne powstały już 2000 lat p.n.e. po to, by za ich pomocą rejestrować stan posiadania bibliotek i archiwów lub wskazać stan badań różnych gałęzi wiedzy teoretycznej i praktycznej. Ich zadania były zatem z jednej strony czysto utylitarne, ale także – jak i dziś – naukowe i dydaktyczne. Na nośnikach „przenośnych”, bądź w postaci napisów wykutych na murach świątynnych, podawano podstawowe cechy dokumentów – przede wszystkim ich tytuły. Stopniowo opis rozszerzono o nazwę autora, czasami z określeniem jego profesji, a jeśli idzie o tytuły, to bywało, że odnotowywano pierwsze wersy utworu (Clarke, 2014, s. 2; Tukubayeva, 2018, s. 108; Vrtel-Wierczyński, 1923, s. 76). Inne dane bibliograficzne nie pojawiały się w tych prototypach opisów, co jest oczywiste, gdy weźmie się pod uwagę sposób konstruowania para-książek i pierwszych książek. Elementy wyróżnione w opisach bibliograficznych były wynikiem budowy dokumentów – w postaci zwójów, tabliczek glinianych, a od II w. p.n.e. także kodeksów (Bieńkowska & Chamerska, 1987, s. 26).

Praktyczne powody powstawania rejestrów o cechach bibliograficznych dają się zauważyć również we wczesnym średniowieczu. W tej epoce opisy bibliograficzne obejmowały więcej niż dotychczas cech książek: nazwę³, incipit, explicit, chronologię, rozmiar, rodzaj materiału, z których były wykonane, liczbę wierszy lub rozdziałów (nadal nie numerowano stron, ale kustoszami oznaczano następstwo składek). Zdarzało się też, że dodawano – jak w starożytności – noty biograficzne o autorach, informowano o treści dzieł, cenie i formacie, a sporadycznie o miejscach przechowywania. Wówczas to zaczęły powstawać „typy” opisów bibliograficz-

³ Od około V w. n.e. informacje o tytule, wcześniej zamieszczane na końcu utworów, zaczęto przenosić na początek, a w zakończeniu odnotowywano „subscriptio”, czyli dane korektora, kopisty i edytora.

nych, a mianowicie poza rejestracją cech książek traktowanych jako całość opisywano ich części – w dzisiejszym rozumieniu rozdziały bądź artykuły (Bierkowska & Chamerska, 1987, s. 51, 61, 75; Tukubayeva, 2018, s. 108; Vrtel-Wierczyński, 1923, s. 110, 115). Wpływ na zawartość opisów bibliograficznych i kształtowanie się zasad ich tworzenia miały nadal forma i budowa książek. W erze czcionki ruchomej pojawiły się zrewolucjonizowane karty tytułowe z pełniejszymi danymi wydawniczymi. W latach 80. XV w. zawierały niemal wszystkie elementy znane ze współczesnych publikacji (Szwejkowska, 1980, s. 68). W XVI w. powszechne stało się foliowanie (numerowanie kart) i paginowanie (numerowanie stron). Tego typu zmiany przyczyniły się z jednej strony do rozbudzenia świadomości bibliograficznej, a z drugiej do wzbogacenia opisów bibliograficznych (Litwiniuk, 1984, s. 25). Stopniowo liczba danych odzwierciedlających atrybuty książek w opisach bibliograficznych zwiększała się. W wiekach XVII i XVIII obejmowały one: tytuł, gatunek piśmienniczy, dedykację, objaśnienia dotyczące treści, miejsce wydania, nazwę tłoczni, rok publikacji, format i objętość (Czachowska, 1979, s. 17-18, 23), ale nawet w XIX w. świadomość ujednolicenia zapisów nie była powszechna.

Opisy bibliograficzne we współczesnej postaci są zatem rezultatem wielowiekowych uzgodnień – a więc rozwijającej się wiedzy na temat cech dokumentów. W XX w. konstrukcja opisu bibliograficznego zaczęła podlegać normalizacji w skali międzynarodowej. Ustalona została lista cech książek, które należało zapisać, a dodatkowo przyporządkowano im określone miejsce w strukturze opisu. Opis bibliograficzny składa się z szeregu elementów, których kolejność jest wynikiem umowy/kompromisu i ma prowadzić do łatwej identyfikacji źródeł. Obejmuje informacje zamieszczone zazwyczaj w samym źródle i/lub towarzyszącej mu dokumentacji. Badanie bibliograficzne prowadzi do rozpoznania cech wydawniczych (tytułatura, postać fizyczna i forma wydawnicza) oraz piśmienniczych dokumentów (tekst, treść, forma piśmiennicza) (Vrtel-Wierczyński, 1951, s. 220; Żmigrodzki, 2000, s. 32-34). Zadaniem opisu bibliograficznego jest więc przede wszystkim jednoznaczne, kompletne i zrozumiałe dla odbiorców przekazanie ich cech w formie krótkiego komunikatu.

Jednym z rodzajów opisu bibliograficznego jest ten stosowany w bibliografiach załącznikowych i/lub przypisach bibliograficznych, który ma bardziej skondensowaną formę. Taka dokumentacja bibliograficzna powinna ujawniać „ukryte prawidłowości i wzorce formalnego komunikowania, transferu i recepcji wiedzy. Zaistnienie przypisu świadczy o tym, że twórca danej pracy jest odbiorcą i nadawcą informacji w procesie komunikacji naukowej oraz rzuca światło na niektóre mechanizmy komunikacyjne w nauce” (Kamińska & Opaliński, 2021, s. 15). Ponadto, dzięki powołaniom, można pozyskiwać informacje o źródłach relewantnych do podjętego zagadnienia, przekazywać informacje o wynikach własnych

dokonań i pracach innych badaczy, propagować osiągnięcia specjalności naukowych, badać wpływ pewnych typów dokumentów na rozwój gałęzi wiedzy itd. (Kamińska & Opaliński, 2021, s. 15-16).

To wszystko powoduje, że dokumentacja bibliograficzna powinna mieć jak najwyższą jakość⁴. Opis bibliograficzny w bibliografiach załącznikowych i/lub przypisach bibliograficznych ma „być nie tylko wystarczająco szczegółowy, aby można było odszukać źródła, ale musi także spełniać pewne formalne wymagania, które mogą się różnić w zależności od czasopisma, serii książek, konferencji czy wydawnictwa” (Szczepaniak, 2013, s. 57). Ta wielość standardów i stylów bibliograficznych (Gołda, 2018, s. 7-27) powoduje chaos i dezorientację, a nawet niezrozumienie struktury opisu i problemy zarówno gdy idzie o identyfikację elementów opisów, jak i w ogóle prawidłowe sporządzanie dokumentacji bibliograficznej (Rajewska & Tułnowska, 2017, s. 175-176). Generatory czy menedżery opisów bibliograficznych mogą stanowić w tej kwestii pomoc, o ile styl bibliograficzny konkretnego tytułu czasopiśmienniczego/oficyny wydawniczej został uwzględniony w takim narzędziu. Wsparciem dla piszących powinny być zatem, przede wszystkim, różnego rodzaju instrukcje bibliograficzne – normy, zalecenia, wytyczne (także i te ogłaszane choćby na stronach WWW przez instytucje i organizacje odpowiedzialne za tworzenie międzynarodowych standardów bibliograficznych⁵), zestawy dobrych praktyk. Wzorcowe jest umieszczenie w nich przykładów opisów bibliograficznych różnych typów dokumentów. Tymczasem nadal część redakcji periodyków w sposób dalece niewystarczający informuje o zasadach tworzenia bibliografii załącznikowych i/lub przypisów bibliograficznych. Zazwyczaj najbardziej szczegółowe przepisy dotyczą kompozycji opisów bibliograficznych artykułów czasopiśmienniczych, wydawnictw zwartych i ich fragmentów, dokumentów sieciowych – nade wszystko stron WWW, choć już od wielu lat autorzy powołują się na inne teksty zamieszczone w przestrzeni cyfrowej (Narojczyk, 2003, s. 273-274), a obecnie dodatkowo w aplikacjach.

FORMY KSIĄŻEK CYFROWYCH

Jeszcze około 20 lat temu w tekstach naukowych można było znaleźć uwagi, by mając dostęp do dokumentów w wersji drukowanej i elektronicznej, preferować powoływanie się na te pierwsze, a cytować drugie

⁴ Por. analizę błędów w opisach bibliograficznych (Bajor & Seweryn, 2007, s. 188-201).

⁵ Nie zawsze jednak przykłady zamieszczone na stronie WWW w ramach obowiązujących stylów są wystarczająco szczegółowe i kompletne. Na *APA Style*: <https://apastyle.apa.org/style-grammar-guidelines/references/examples> nie brakuje opisów książek elektronicznych, w tym autorskich, wydanych pod redakcją, wielotomowych – ale nie uwzględnia się w podanych egzemplifikacjach formatów tych książek, nazw platform, na których są dostępne lub urządzeń pozwalających je wyświetlać.

tylko wówczas, gdy wersja papierowa nie była osiągalna dla autora (Narojczyk, 2003, s. 277). Aktualnie tego typu wskazówki straciły rację bytu. Wiele dokumentów ma jedynie postać cyfrową, a czas izolacji w trakcie pandemii COVID-19 dowiódł, że obecność tekstów naukowych (choć nie tylko) w przestrzeni cyfrowej, nawet wytworzonych pierwotnie w sposób tradycyjny, jest nieodzowna⁶. Jedna z najprostszych definicji dokumentu elektronicznego mówi, że jest to „każdy dokument, do którego odczytania (uzyskania z niego informacji) stosuje się technikę komputerową” (Narojczyk, 2003, s. 275). Przykładem jest książka elektroniczna, zwana też książką digitalną, zdigitalizowaną, cyfrową, e-bookiem, publikacją elektroniczną czy e-książką. Jest to „treść zapisana w formie elektronicznej, przeznaczona do odczytania za pomocą odpowiedniego oprogramowania zainstalowanego w urządzeniu komputerowym (np. komputer osobisty, specjalne urządzenie do czytania książek, telefon komórkowy czy palm-top)” (Patkaniowska, 2012, s. 29), która ma formę wydawnictwa zwartej.

Pośród książek elektronicznych, w zależności od sposobu ich tworzenia, ale też formatu pliku i sposobu odczytu, wyróżnia się różne typy, charakteryzujące się odmienną specyfiką podania informacji o cechach formalnych oraz poziomem ich kompletności. Jednym z nich jest e-książka, która powstaje przez skanowanie bądź umieszczenie w przestrzeni cyfrowej pliku powstałego w trakcie składu i łamania (zazwyczaj na rynku wydawniczym książka taka ma swój odpowiednik drukowany, jednak nie zawsze). Sposób przedstawienia tytułatury takich publikacji jest więc identyczny z regułami wykorzystywanymi w dokumentach drukowanych. Kłopotliwe przy opisie może być jednak wykazanie źródła pochodzenia takiego wydawnictwa, np. ze względu na często nadmiernie długie adresy URL do nich prowadzące czy kierowanie do komercyjnych baz e-książek, których oferta zmienia się czasowo.

Innym przykładem książki elektronicznej jest książka multimedialna⁷, dostępna zarówno online, jak i – rzadziej – na nośniku optycznym. W jej wypadku sposób ogłoszenia danych bibliograficznych przypomina ten znany z oprogramowania czy gier komputerowych. Dane formalne pojawiają się m.in. na ekranach startowych lub w informacji o programie. Niekiedy może się zdarzyć, że publikacja nie ma jednoznacznie podane-

⁶Wśród wydawców publikacji naukowych trwa dyskusja dotycząca definicji monografii cyfrowej, która w procesie ewaluacji uczelni wyższych byłaby traktowana na równi z pozycją drukowaną. Por. *III Ogólnopolska Konferencja Komisji ds. Wydawnictwo Naukowych przy KRASP: Publikacje cyfrowe jako element systemu ewaluacji jakości działalności naukowej: Wyzwania związane z rozwojem sztucznej inteligencji. Sesja 3: Cyfrowa monografia naukowa i cyfrowy podręcznik akademicki – definicja, narzędzia do publikowania, finansowanie, kryteria oceny.*

⁷Książka multimedialna to książka, która integruje różne formy przekazu: dźwięk, grafikę, film, tekst, ale także różnego typu: obok treści naukowych, czy popularnonaukowych, pojawiają się gry – zadania, sprawdzające opanowanie treści lub będące rozrywką. Oprócz tego jest to publikacja o bardzo kolorowym interfejsie, korzystająca z systemu znaków do poruszania się po niej. Pozwala także na interaktywny kontakt czytelnika z jej treścią.

w aplikacji, a wtedy dodatkowo na podział treści wpływać będzie przekątna ekranu (zob. Il. 1)⁹.

W grupie prężnie rozwijających się ostatnio publikacji elektronicznych są też słowne nagrania dźwiękowe. Podstawową ich formą są audiobooki, czyli książki czytane. Rozprowadzane są na nośnikach fizycznych i zdalnie – w dużej mierze w modelach subskrypcyjnych. Od czasu pojawienia się audiobooków na rynku książki ten typ przeobraził się i obecnie wyróżnia się kilka rodzajów dźwiękowych publikacji książkowych. Najpopularniejsze nadal są te czytane przez lektora lub aktora/aktorów (czyli audiobooki), ale istnieją bardziej zaawansowane formy, tj. słuchowisko oraz serial audio. Pierwsza z nich uzupełniana jest o efekty dźwiękowe, tj. szum wiatru, dźwięk telefonu czy trzask drzwi. Często też czytanie kwestii podzielone jest na role. Najbardziej zaawansowaną formą jest z kolei serial audio, nagrywany według specjalnie przygotowanego scenariusza. Takie nagranie dzielone jest na odcinki (Czerny, 2021). Tak jak w przypadku książek elektronicznych, książki mówione mogą przysparzać kłopotów z ich opisem. Problematyczny okazać się może wybór odpowiedniego źródła danych, zaznaczenie źródła pochodzenia publikacji (np. serwis streamingowy), czy odpowiednie ujęcie większej liczby kategorii odpowiedzialności, która pojawia się w słownych nagraniach dźwiękowych (np. wykonawcy) (Łubocki, 2023). Przy powoływaniu się na wybrany fragment należałoby z kolei ustalić sposób zaznaczenia jego miejsca w opisie.

PRAKTYKA REDAKCYJNA

Praktyka bibliograficzna podejmowana przez redakcje 100 czasopism z zakresu nauk o kulturze i religii wskazuje, że na stronach domowych periodyków zamieszczane są instrukcje dotyczące zasad tworzenia przypisów bibliograficznych i/lub bibliografii załącznikowych. Tylko dziewięć tytułów nie zamieściło takich regulaminów, a dwa odwołały się bezpośrednio do informacji ze stron domowych stylów przez nich wykorzystywanych. Niestety, jak się okazało, analizowane zapisy odnoszą się zazwyczaj do zasad opisu podstawowych typów dokumentów¹⁰. Standardowo więc w przykładach pojawiają się książki/monografie autorskie, prace zbiorowe, niesamoistne wydawniczo części publikacji książkowych (rozdziały), a także artykuły z czasopism i czasopisma. W zasadzie każda z redakcji, która przygotowała instrukcję bibliograficzną dla autorów, ma

⁹ Książki elektroniczne w formatach na czytniki na polskim rynku udostępniane są m.in. w ramach modeli subskrypcyjnych, a firmy je oferujące przygotowały specjalne aplikacje, pozwalające na odczyt książek także na smartfonach i tabletach.

¹⁰ W wypadku 14 instrukcji nie nazwano kategorii dokumentów, a zostały one określone na podstawie opisów przez autorki.

na uwadze właśnie te dokumenty. Zdecydowanie rzadziej pojawiają się przykłady związane z publikacjami elektronicznymi – na 436 przykładów różnego typu dokumentów, które zamieściły redakcje, 55 odnosiło się do tekstów w internecie. Nie było przypadku zamieszczenia opisu słownego nagrania dźwiękowego

Zanalizowane wskazówki mają charakter ogólny (na co wskazują nazwy typów/kategorii dokumentów), nieuwzględniający różnorodności dokumentów, a więc książek elektronicznych i słownych nagrań dźwiękowych: najczęściej, bo 16-krotnie redakcje wymieniają kategorię *źródła internetowe*, w ramach której pojawiają się przykłady opisów stron internetowych, artykułów, książek, czy filmów. Jedna z redakcji opisując tę kategorię stosuje podział na dzieła autorskie i strony internetowe. Podobnie szeroko znaczeniowo rozumiane są kategorie: *publikacje elektroniczne/online*, *dokumenty elektroniczne* oraz *teksty opublikowane online*. Pojawiają się one jednak zdecydowanie rzadziej (odpowiednio cztery, trzy i jeden raz). Również w tych wypadkach redakcje podają przede wszystkim przykłady opisów stron internetowych i czasopism. Opis książki elektronicznej pojawia się tylko raz (kategoria *publikacje elektroniczne/online*, czasopismo: „Odrodzenie i Reformacja w Polsce”).

W instrukcjach redakcje wymieniają także przykłady bardziej szczegółowe, tj.: *publikacja zwarta w Internecie* (jeden raz – „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura”), *dokumenty elektroniczne o dostępie lokalnym* (tu może wpisywać się książka multimedialna, ale też gra komputerowa, czy program; jeden raz – „Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmiennej”), *dokumenty z domeny internetowej – książki i artykuły* (jeden raz – „Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmiennej”), *książka w Internecie/książka w wersji elektronicznej* (trzy razy – „Heteroglossia – Studia Kulturoznawczo-Filologiczne”, „Roczniki Humanistyczne”, „Studia Romanica Posnaniensia”), *dokument samoistny w internecie* (jeden raz – „Heteroglossia – Studia Kulturoznawczo-Filologiczne”), *nienaukowe publikacje w Internecie* (jeden raz – „Studia Judaica”), *e-book* (jeden raz – „Verbum Vitae”), *hasło z encyklopedii lub słownika internetowego* (dwa razy – „ER(R)GO. Teoria – Literatura – Kultura”, „Journal of Modern Science”).

Przydatnym rozwiązaniem jest odwoływanie się redakcji do bardziej szczegółowych wytycznych opisanych w stylach bibliograficznych, jak *APA Style* (*American Psychological Association*), *Chicago Manual of Style* oraz *MLA 9* (*Modern Language Association*)¹¹. W instrukcjach tych pojawiają się opisy drobiazgowo, w tym opisy książek elektronicznych. Poniżej podano

¹¹ Dwukrotnie redakcje nie zamieściły przykładów, a bezpośrednio odesłały do stron domowych wybranych stylów bibliograficznych. W 16 przypadkach dodatkowo podano informacje o wykorzystywanym stylu. Takie rozwiązanie pozwala autorom na samodzielne poszukiwanie poszerzonych danych.

kilka przykładów opisów pochodzących ze stron WWW zbadanych periodyków:

książka w internecie, czyli dostępna w sieci pod adresem URL:

Cieślukowska Dominika, Sarata Natalia. 2012. Dyskryminacja wielokrotna – historia, teorie, przegląd badań. Warszawa. <http://www.tea.org.pl/userfiles/file/Wielokrotna.pdf> (dostęp: 17.03.2017). („Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura”)

Melville, Herman. 1851. *Moby-Dick; or, The Whale*. New York: Harper & Brothers. <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>. („The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series”)

Jemieliński, D. (2020). *Thick Big Data: Doing Digital Social Sciences*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198839705.001.0001>. („Roczniki Biblioteczne”)

e-book

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics. Kindle. („Verbum Vitae”)

Borel, Brooke. 2016. *The Chicago Guide to Fact-Checking*. Chicago: University of Chicago Press. ProQuest Ebrary. („Verbum Vitae”)

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>. („Verbum Vitae”)

Melville, Herman. 1851. *Moby-Dick; or, The Whale*. New York: Harper & Brothers. <http://mel.hofstra.edu/moby-dick-the-whale-proofs.html>. („Verbum Vitae”)

Majewski, Marcin, and Paweł Biedziak. 2022. *Tora. Rozmowa o pierwszych pięciu księgach Biblii*. Warszawa: Vocatio. ePub/Mobi. („Verbum Vitae”)

e-book, czyli książka dostępna w bazie danych lub aplikacji:

Gladwell, M. (2008). *Outliers: The story of success*. Little, Brown. <https://www.amzn.com/dp/B001ANYDAO>. („Dzieciństwo. Literatura i Kultura”)

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice*. New York: Penguin Classics. Kindle. („The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series”)

Borel, Brooke. 2016. *The Chicago Guide to Fact-Checking*. Chicago: University of Chicago Press. ProQuest Ebrary. („The Polish Journal of the Arts and Culture. New Series”)

Murray, T. H. (1996). *The worth of a child*. Berkeley: University of California Press. Retrieved from netLibrary database. („Studia Romanica Posnaniensia”)

rozdział w książce dostępnej w bazie danych lub hasło w słowniku/encyklopedii dostępnej w internecie:

Symonds, PM. (1958). Human drives. In C. L. Stacey & M. DeMartino (Eds.), *Understanding human motivation* (pp. 11-22). Retrieved from PsycBOOKS database. („Studia Romanica Posnaniensia”)

„Absolut”, w: *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/a/absolut.pdf> (10.10.2007). („ER(R)GO. Teoria – Literatura – Kultura”)

Włodarczyk, B. (2013). Jurysprudencja. w: M. Zaręba (red.) *Encyklopedia XXI wieku*. Wydawnictwo Nowa Nauka Polska. Dostęp 10.01.2013 z <http://www.encyklopediaXXI.pl/hasla/jurysprudencja> („Journal of Modern Science”)

PROPOZYCJE ROZWIĄZAŃ

Po analizach przykładów przedstawionych w instrukcjach redakcyjnych, a także zasadach tworzenia przypisów i/lub bibliografii załącznikowych w takich stylach, jak *APA Style*, *MLA 9* oraz *CHMOS*, wypracowano autorskie wzorce opisu, które mogłyby być zaimplementowane przez redakcje czasopism naukowych, zgodnie z przekonaniem, że „Niezależnie od przyjętego standardu, zastosowany model formatu cytowania powinien być możliwie najbardziej uniwersalny i elastyczny” (Narojczyk, 2003, s. 278). Specyfika książek elektronicznych i elektronicznych książek dźwiękowych, różnorodność ich form i typów, przemawia za przygotowaniem szczegółowych instrukcji uwzględniających każdy z rodzajów oddzielnie.

Zasadne wydaje się myślenie o tych publikacjach jako podkategorii w ramach grupy *Książki*, ewentualnie *Książki elektroniczne*. Niektóre z redakcji właśnie w ten sposób porządkują swoje instrukcje, w kategorii *Książki* komasując (za *CHMOS*) opisy np. książek jednoautorskich, wieloautorskich, tłumaczeń czy e-booków. Na poprawność takiego rozwiązania wskazywałyby także niektóre uwagi z instrukcji, sugerujące opisywanie książkowych dokumentów elektronicznych właśnie jak książek:

– „źródła internetowe cytujemy w miarę możliwości jak książki/artkuły/rozdziały, dodając na końcu adres www strony oraz datę dostępu w nawiasach kwadratowych” („Polish Libraries”);

– „w przypadku tekstów autorskich, należy je umieścić w bibliografii głównej alfabetycznie, stosując powyższe zasady zapisu bibliograficznego podając oprócz nazwiska autora i tytułu, roku publikacji, tytułu, miejsca i wydawnictwa (jeśli występują), w nawiasie kwadratowym datę dostępu i pełny link do źródła internetowego” („Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia”).

Podobne rozwiązanie, choć w kategorii *Książki dostępne w sieci*, przyjęły „Studia Romanica Posnaniensia”, skupiając się na „całej książce dostępnej

w bazie danych, całej książce dostępnej pod linkiem, artykule lub rozdziale w książce dostępnej online, w całym raporcie dostępnym online, artykule w publikacji pokonferencyjnej”. Ustalenia wymagałyby zatem typy książek elektronicznych i słownych nagrań dźwiękowych, które powinny być brane pod uwagę jako odrębne podkategorie, a także elementy ich opisów.

Na potrzeby propozycji rozwiązań przyjęto schemat opisu charakterystyczny dla bibliografii załącznikowej, a nie przypisów bibliograficznych. Dodatkowo zastosowano przecinkowy system oddzielania poszczególnych elementów opisu bibliograficznego. Skupiając się na najważniejszych cechach fizycznych dokumentów, których zarejestrowanie w opisie bibliograficznym umożliwia identyfikację dokumentów, a więc i późniejsze odtworzenie tej części postępowania badawczego, zaproponowano wzory następujących typów książek w formach cyfrowych:

replika cyfrowa¹²

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, tłumacz/ilustrator/opracowujący, oznaczenie wydania, miejsce wydania, nazwa wydawnictwa, data wydania, tryb dostępu [data dostępu]¹³.

Ślęzak Piotr, *Reklama jako czyn nieuczciwej konkurencji*, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2011, https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/406/5/Slezak_Reklama_jako_czyn_nieuczciwej_konkurencji.pdf [dostęp: 6.02.2024].

Mickiewicz Adam, *Pan Tadeusz, czyli Ostatni zajazd na Litwie*, oprac. Stanisław Pi-goń, wyd. 5 zm., Wrocław, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, 1968, <https://literat.ug.edu.pl/xxx/panfull/index.htm> [dostęp: 6.02.2024].

Wolff Jonathan, de-Shalit Avner, *City of Equals*, Oxford, Oxford University Press, cop. 2023, https://library.oopen.org/bitstream/handle/20.500.12657/87507/9780198894742_WEB.pdf;jsessionid=7477C3E4E670E8AC7E4EE54A620D060C?-sequence=1, DOI 10.1093/oso/9780198894735.001.0001.

Książka – biblioteka – szkoła w kulturze Śląska Cieszyńskiego. Materiały z konferencji naukowej Cieszyn 4-5 listopada 1999, pod red. Janusza Spyry, Cieszyn, Książnica Cieszyńska, Zarząd Główny Macierzy Ziemi Cieszyńskiej, 2001, <https://sbc.org.pl/dlibra/publication/11849/edition/10964?search=cmVzdWx0cz9hY-3Rpb249QWR2YW5jZWRTZWYy2hBY3Rpb24mdHlwZT0tMyZwPTAm-cWYxPWF2YWlsYWJpbG10eTpBdmFpbGFibGUmdmFsMT1xOktzaSVDN-CU4NSVDNSVCQ2tpK28rJUM1JTlBbCVDNCU4NXNrdQ> [dostęp: 6.02.2024].

¹² W przypadku artykułu zamieszczonego w replice cyfrowej/książce na czytnik/książce multimedialnej opis rozpoczyna się od podania autora/autorów tego tekstu, jego tytułu wraz z dodatkiem oraz wstawiamy łącznik w: lub in.. Kolejne elementy pozostają bez zmian, z jedną jeszcze różnicą, a mianowicie przed trybem dostępu/standardem dostępu należy podać lokalizację artykułu w obrębie całej pracy.

¹³ Z wyjątkiem dokumentów z identyfikatorem DOI (digital object identifier).

książka na czytnik¹⁴

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, tłumacz/ilustrator/opracowujący, oznaczenie wydania, miejsce wydania, nazwa wydawnictwa, data wydania, standard dostępu.

Nowek Izabela, *Albania. W szponach czarnego orła*, Poznań, Wydawnictwo Poznańskie, cop. 2022, epub.

książka multimedialna

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, [książka multimedialna], określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, tłumacz/ilustrator/opracowujący, oznaczenie wydania, miejsce wydania, nazwa wydawnictwa, data wydania, tryb dostępu [data dostępu].

Rostek Ewa Maria, Hemar Bogdan, *Niemiecki w biznesie. Niezbędnik językowy dla pracowników i właścicieli firm*, [książka multimedialna], Wagros, <https://multimedialbooks.pl/bookOpen.php?bookId=12&res=35> [dostęp: 6.02.2024].

Matematyka z plusem 7. Multipodręcznik dla klasy siódmej szkoły podstawowej, [książka multimedialna], red. Małgorzata Dobrowolska, Gdańsk, Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2017.

hasło w słowniku/encyklopedii elektronicznej

Autor/Autorzy hasła, *Tytuł hasła z dodatkiem do tytułu*, łącznik w: lub in., *Tytuł słownika/encyklopedii z dodatkiem do tytułu*, określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, redaktor/redaktorzy, oznaczenie wydania, miejsce wydania, nazwa wydawnictwa, data wydania, lokalizacja hasła w słowniku/encyklopedii, tryb dostępu [data dostępu].

Demidowicz Tomasz, Pęczalski Mieczysław, w: *Białkopodlaski biograficzny słownik sportowy*, pod red. Tomasza Demidowicza, Biała Podlaska, Oficyna Wydawnicza „Donatech”, cop. 1998, s. 125-126, <https://bbc.mbp.org.pl/dlibra/doccontent?id=2498> [dostęp: 6.02.2024].

W przypadku haseł zamieszczonych w słownikach i encyklopediach powstałych jako wydawnictwa elektroniczne, można pominąć strefę adresu wydawniczego, poza – o ile możliwe jest ustalenie – datą publikacji (ma to znaczenie zwłaszcza w przypadku systemu cytowania nazwisko/data):

Burzyński Jan, *Influencer*, w: *Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. Najnowsze Słownictwo Polskie*, red. Maciej Czeszewski, 29.01.2017, <https://nowe-wyrazy.uw.edu.pl/haslo/influencer.html> [dostęp: 6.02.2024].

Wielgus Małgorzata, *Modelowanie*, w: *Encyklopedia Zarządzania*, 20.05.2020, https://mfiles.pl/pl/index.php/Modelowanie#google_vignette [dostęp: 6.02.2024].

¹⁴W przypadku powoływania się na dany fragment książki nie należy zaznaczać stron, gdyż fragmenty mogą być na różnych, a format pliku umożliwia wyszukiwanie tekstu.

audiobook¹⁵

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, [typ nośnika], określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, tłumacz/opracowujący/lektor, oznaczenie wydania, miejsce produkcji, nazwa producenta, data produkcji, tryb dostępu [data dostępu].

Pawlikowska-Jasnorzewska Maria, *Wojnę szatan splotził. Zapiski 1939-1945*, [karta pamięci SDHC], zebrał Rafał Podraza, czyta Hanna Kinder-Kiss, Warszawa, Stowarzyszenie Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Larix im. Henryka Rusczyca, 2013.

Nowek Izabela, *Albania. W szponach czarnego orła*, [Warszawa], SAGA Egmont, <https://audioteka.com/pl/audiobook/albania-w-szponach-czarnego-orla> [dostęp: 6.02.2024].

Banach Witold, *Czartoryscy czyli wieczna pogoń*, [B.m.], Storyside, 2024, <https://www.storytel.com/pl/books/czartoryscy-czyli-wieczna-pogo%C5%84-2804739> [dostęp: 6.02.2024].

słuchowisko¹⁶

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, [typ nośnika], określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, tłumacz/opracowujący/lektor, oznaczenie wydania, miejsce produkcji, nazwa producenta, data produkcji, tryb dostępu [data dostępu].

Korolczuk Jakub, Zielińska Aleksandra, *Kruk. Słuchowisko*, [B.m.], Storytel Original, 2021, <https://www.storytel.com/pl/books/kruk-s%C5%82uchowisko-1305884> [dostęp: 6.02.2024].

serial audio i jego części¹⁷

Autor/Autorzy, *Tytuł z dodatkiem do tytułu*, [serial audio], określenie numeru części/tomu, *Tytuł części/tomu*, reżyser, oznaczenie wydania, miejsce produkcji, nazwa producenta, data produkcji, tryb dostępu [data dostępu].

Prus Bolesław, *Lalka*, [serial audio], odc. 1-13, reż. Krzysztof Czeczot, [Warszawa], Osorno Media, Empik Go, cop. 2020, www.lekturalalka.pl [dostęp: 6.02.2024].

¹⁵ W przypadku audiobooka o dostępie zdalnym, dane należy pobierać ze strony, na której zamieszczono książkę. Opis uzupełnia się trybem dostępu. Odwołując się do konkretnego fragmentu należy dodać informację o momencie, w którym rozpoczyna się odczytywanie danego fragmentu (minuta). Podając opis dokumentu na nośniku fizycznym, należy go uzupełnić o typ nośnika.

¹⁶ W wypadku słuchowiska o dostępie zdalnym, dane należy pobierać ze strony, na której zamieszczono książkę. Opis uzupełnia się trybem dostępu. Odwołując się do konkretnego fragmentu, należy dodać informację o momencie, w którym rozpoczyna się odczytywanie danego fragmentu (minuta). Podając opis dokumentu na nośniku fizycznym, opis należy uzupełnić o typ nośnika.

¹⁷ W przypadku serialu audio o dostępie zdalnym, dane należy pobierać ze strony, na której zamieszczono książkę. Opis uzupełnia się trybem dostępu. Odwołując się do konkretnego fragmentu należy dodać informację o momencie, w którym rozpoczyna się odczytywanie danego fragmentu (minuta). Podając opis dokumentu na nośniku fizycznym, należy go uzupełnić o typ nośnika.

Prus Bolesław, *Lalka*, [serial audio], odc. 3, *Wyścig*, reż. Krzysztof Czeczot, [Warszawa], Osorno Media, Empik Go, cop. 2020, www.lekturalalka.pl [dostęp: 6.02.2024].

ZAKOŃCZENIE

Badanie stron WWW wytypowanych 100 tytułów czasopism zamierzano pierwotnie uzupełnić analizą ankiety przeprowadzonej w redakcjach. Dlatego też rozesłano trzykrotnie elektroniczny formularz zawierający siedem pytań (Aneks 2), by poznać doświadczenia kolegów, gdy idzie o bibliografowanie form książek cyfrowych i informacje, których próżno szukać na stronach WWW. Starano się tym samym pozyskać dane na temat zgłaszanych do zespołów redaktorskich problemów z opracowaniem pewnych postaci publikacji oraz zaznajomić się z planami dotyczącymi rozszerzania instrukcji bibliograficznych o przykłady opisów dokumentów mniej standardowych. Niestety, liczba 12 zwróconych ankiet nie pozwalała na wyciągnięcie jakichkolwiek wiążących wniosków i wprowadzenie analizy arkuszy do treści artykułu. Warto jednak w podsumowaniu poświęcić im kilka słów.

Redakcje wszystkich zanalizowanych czasopism naukowych starają się o tworzenie stosownych instrukcji bibliograficznych, w których podają przykłady opisów stosowanych zarówno w bibliografiach załącznikowych, jak i przypisach bibliograficznych, o ile są używane w danym periodyku. Dążą również do tego, by tego typu teksty były dla autorów łatwo dostępne, stąd też zamieszczają je w intuicyjnie wybieranych miejscach, jak *Polityka wydawnicza*, *Informacje dla autorów*, *Instrukcja dla autorów*, *Zgłoszenia* (a następnie *Wytyczne dla autorów*, bywa, że funkcjonujące samodzielnie), *Zasady przygotowania tekstu*, oraz zakładka w systemie Open Journal Systems – *O czasopiśmie* i jej część – *Przesyłanie tekstów*.

Choć na ankietę odpowiedziało zaledwie 12% proszonych redakcji czasopism z zakresu nauk o kulturze i religii, to należy zauważyć dużą różnorodność stosowanych stylów bibliograficznych, jak *APA Style*¹⁸, *MLA*, *Chicago Manual of Style* (także w wersji skróconej, bez nazwy wydawcy), Vancouver system, styl harwardzki, PN-ISO 690: 2012 (również w wersji nieco odbiegającej od proponowanej w normie) i przecinkowy. To powoduje, że piszący artykuły do różnych wydawnictw muszą poznać i nauczyć się opracowania opisów w rozmaitych standardach, zwłaszcza, że – jak wynika z analizy otrzymanych odpowiedzi – autorzy przywołują w swoich wypowiedziach książki elektroniczne z Internetu, z bibliotek cyfrowych, baz danych czy dostępnych na czytniki, ale zdecydowa-

¹⁸ Ten styl był stosowany w 1/3 redakcji, które odesłały ankietę.

nie rzadziej w postaci słuchowisk. To także oznacza, że trudno autorom wykorzystywać pomoc w postaci generatorów i menedżerów bibliografii, ponieważ redakcje periodyków wymagają od piszących skonstruowania dokumentacji bibliograficznej zgodnej z własnymi wariantami opisów bibliograficznych.

Redakcje powinny zatem zadbać o czytelną i w miarę kompletną, stale aktualizowaną instrukcję, co nie zawsze ma miejsce, bowiem do części z nich wpłynęły zapytania o sposoby sporządzania opisów bibliograficznych konkretnych typów dokumentów, jak zasoby internetowe, książki elektroniczne w Internecie czy dostępne w bazach danych, ale i monografii, dzieł zbiorowych, archiwaliów, stron internetowych, wywiadów, artykułów wieloautorskich oraz wystąpień na rejestrowanych konferencjach online. Świadczy to o potrzebach środowiska naukowego, które nie otrzymuje właściwych wytycznych pozwalających na prawidłowe oźródłowanie wypowiedzi.

Z analizy przeprowadzonej na potrzeby artykułu wynika, że wśród przebadanych redakcji o stosowne instrukcje umożliwiające konstruowanie opisów bibliograficznych książek cyfrowych zadbały przede wszystkim te, które w *Wykazie czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych* otrzymały 100 punktów. Było to 11% ogółu, ale już niemal 58% tych, które zamieściły przykłady wskazanych typów źródeł. Co ciekawe, na drugim miejscu z 32% wskazań znalazły się gremia, których wydawnictwa osiągnęły 40 punktów – i być może aspirują do wyższej kategorii punktowej. Przedstawione w artykule schematy i przykłady opisów należy potraktować jedynie jako propozycje, które można zmodyfikować do własnych potrzeb bibliograficznych.

ANEKS 1. Wykaz zanalizowanych czasopism.

Lp.	Tytuł czasopisma	Liczba punktów	Adres internetowy
1	2	3	4
1	Ars inter Culturas	20	https://aic.apsl.edu.pl/index.php/1
2	Cywilizacja i Polityka	20	https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/cywilizacja
3	Dialog Dwóch Kultur	20	https://muzeumpilsudski.pl/dialog-dwoch-kultur/
4	Dzieciństwo. Literatura i Kultura	20	https://www.journals.polon.uw.edu.pl/index.php/dlk
5	Dziennikarstwo i Media	20	https://wuwr.pl/dzm
6	Filozoficzne Problemy Edukacji	20	https://www.ejournals.eu/FPE/

1	2	3	4
7	Folia Scandinavica Posnaniensia	20	https://pressto.amu.edu.pl/index.php/fsp
8	Forum Bibliotek Medycznych	20	https://fbm.wum.edu.pl/
9	Góry, Literatura, Kultura	20	https://wuwr.pl/glk
10	Hereditas Monasteriorum	20	http://hm.uni.wroc.pl/strona-glowna/
11	Krakowskie Pismo Kresowe	20	https://journals.akademicka.pl/kpk
12	Kultura – Historia – Globalizacja	20	https://k-h-g.pl/
13	Kultura i Historia	20	http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/pl/
14	Kultury Wschodniosłowiańskie – Oblicza i Dialog	20	https://pressto.amu.edu.pl/index.php/kwod
15	Meluzyna. Dawna literatura i kultura	20	https://meluzyna.usz.edu.pl/
16	Modus. Prace z Historii Sztuki	20	https://modus.ihs.uj.edu.pl/
17	Ochrona Dziedzictwa Kulturowego	20	https://ph.pollub.pl/index.php/odk
18	Panoptikum	20	https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/panoptikum
19	Półrocznik Językoznawczy Tertium	20	https://journal.tertium.edu.pl/JaK
20	Prace Kulturoznawcze	20	https://wuwr.pl/pkult
21	Relacje Międzykulturowe – Intercultural Relations	20	https://journals.akademicka.pl/relacje/index
22	Rocznik Historii Sztuki	20	https://journals.pan.pl/rhs
23	Stan Rzeczy	20	https://www.stanrzeczy.edu.pl/index.php/srz
24	Studia Anglica Resoviensia	20	https://journals.ur.edu.pl/SAR
25	Studia Etnologiczne i Antropologiczne	20	https://journals.us.edu.pl/index.php/SEIA
26	Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura	40	https://studiadecultura.up.krakow.pl/
27	Bibliotekarz Podlaski. Ogólnopolskie Naukowe Pismo Bibliotekoznawcze i Bibliologiczne	40	https://bibliotekarzpodlaski.pl/index.php/bp

1	2	3	4
28	Didaskalia. Gazeta Teatralna	40	https://didaskalia.pl/pl
29	Estudios Latinoamericanos	40	https://estudioslatinoamericanos.pl/index.php/estudios
30	Humaniora. Czasopismo Internetowe	40	https://pressto.amu.edu.pl/index.php/h
31	In Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką	40	https://www.ingremium.pl/index.php/IG
32	Konteksty Kultury	40	https://www.ejournals.eu/Konteksty_Kultury/
33	Kultura – Media – Teologia	40	https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/kmt
34	Kultura – Społeczeństwo – Edukacja	40	https://pressto.amu.edu.pl/index.php/kse
35	Kultura i Edukacja	40	https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/kie
36	Kultura i Wartości	40	https://journals.umcs.pl/kw
37	Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego	40	https://www.cultural-landscape.us.edu.pl/index.php/pl/
38	Przegląd Humanistyczny	40	https://przegladhumanistyczny.pl/resources/html/cms/MAINPAGE
39	Rocznik Lituanistyczny	40	http://rl-ihpan.edu.pl/index.php?lang=pl
40	Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie. Nowa Seria	40	https://www.mnw.art.pl/projekty/wydawnictwa/rocznik-mnw-nowa-seria/rocznik/
41	Roczniki Biblioteczne. Czasopismo poświęcone kulturze książki i komunikacji piśmiennej	40	http://rocznikibiblioteczne.ibi.uni.wroc.pl/
42	Scripta Judaica Cracoviensia	40	https://www.ejournals.eu/Scripta-Judaica-Cracoviensia/
43	Sztuka i Dokumentacja – Art & Documentation	40	http://www.journal.doc.art.pl/
44	TEKA Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych	40	https://czasopisma.kul.pl/index.php/teka
45	Turystyka Kulturowa	40	http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk
46	Wadoviana. Przegląd historyczno-kulturalny	40	https://wadoviana.eu/

1	2	3	4
47	Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza	40	https://wiekxix.com.pl/
48	Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne	40	https://journals.umcs.pl/we
49	Załącznik Kulturoznawczy	40	https://zalacznik.uksw.edu.pl/
50	Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies	40	https://journals.us.edu.pl/index.php/ZOOPHILOLOGICA
51	Cracow Indological Studies	70	https://journals.akademicka.pl/cis
52	Czas Kultury	70	https://czaskultury.pl/kwartalnik/
53	Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych	70	http://studiakobiece.pl/
54	Człowiek w Kulturze	70	http://www.czlowiekwkulturze.pl/index.php?lang=pl
55	Ethnologia Polona	70	https://journals.iaepan.pl/ethp
56	Etnografia polska	70	https://journals.iaepan.pl/ep
57	Etnografia. Praktyki, Teorie, Doświadczenia	70	https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/etnografia
58	Heteroglossia – Studia Kulturoznawczo-Filologiczne	70	https://heteroglossia.byd.pl/
59	Horyzonty Wychowania	70	https://horyzontywychowania.ignatianum.edu.pl/HW
60	Kultura Współczesna. Teoria, Interpretacje, Praktyka	70	https://www.nck.pl/wydawnictwo/kultura-wspolczesna
61	Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio	70	https://fidesetratio.com.pl/ojs/index.php/FetR
62	Lud	70	https://ptl.info.pl/34
63	Łódzkie Studia Etnograficzne	70	https://lse.ptl.info.pl/
64	Postscriptum Polonistyczne	70	https://www.postscriptum.us.edu.pl/pl/domowa/
65	Przegląd Kulturoznawczy	70	https://www.ejournals.eu/Przegląd-Kulturoznawczy/
66	Przegląd Nauk Historycznych	70	https://czasopisma.uni.lodz.pl/pnh
67	Przegląd Rusycystyczny	70	https://www.journals.us.edu.pl/index.php/PR
68	Przekładaniec. A Journal of Translation Studies	70	https://www.ejournals.eu/Przekladaniec/

1	2	3	4
69	Rocznik Orientalistyczny	70	https://journals.pan.pl/ro
70	Roczniki Kulturoznawcze	70	https://ojs.tnkul.pl/index.php/rkult
71	Studia Judaica	70	https://www.ejournals.eu/SJ/
72	Studia Niemcoznawcze	70	https://studianiemcoznawcze.publisherspanel.com/resources/html/cms/MAINPAGE
73	Studia z Prawa Wyznaniowego	70	https://czasopisma.kul.pl/spw
74	Świat i Słowo	70	https://swiatislowo.publisherspanel.com/resources/html/cms/MAINPAGE
75	Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej	70	https://www.pismowidok.org/
76	Acta Poloniae Historica	100	http://www.aph-ihpan.edu.pl/index.php?lang=pl
77	Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne	100	https://czasopisma.kul.pl/abmk/
78	Biografistyka Pedagogiczna	100	https://czaz.akademiazamojska.edu.pl/index.php/bp/index
79	Collectanea Theologica	100	https://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/ct/index
80	Edukacja Międzykulturowa	100	https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/edukacja-miedzykulturowa
81	ER(R)GO. Teoria – Literatura – Kultura	100	https://journals.us.edu.pl/index.php/ERRGO
82	Historia Slavorum Occidentis	100	https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/hso
83	Journal of Modern Science	100	https://www.jomswsge.com/
84	Konteksty. Polska Sztuka Ludowa	100	http://www.konteksty.pl/
85	Kwartalnik Filmowy	100	https://czasopisma.ispan.pl/index.php/kf/index
86	Muzealnictwo	100	https://muzealnictworocznik.com/resources/html/cms/MAINPAGE
87	Odrodzenie i Reformacja w Polsce	100	http://oir-ihpan.edu.pl/index.php?lang=pl
88	Pamiętnik Literacki	100	https://pamietnik-literacki.pl/
89	Perspektywy Kultury	100	https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/pk
90	Polish Libraries	100	https://polishlibraries.bn.org.pl/
91	Politeja	100	https://journals.akademicka.pl/politeja
92	Prace Językoznawcze	100	https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/pj
93	Przegląd Wschodnioeuropejski	100	https://czasopisma.uwm.edu.pl/index.php/pw

1	2	3	4
94	Roczniki Humanistyczne	100	https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/index
95	Studia Religiologica – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu	100	https://www.ejournals.eu/Studia-Religiologica/
96	Studia Romanica Posnaniensia	100	https://pressto.amu.edu.pl/index.php/srp
97	Teksty Drugie	100	https://tekstydrugie.pl/pl/
98	Verbum Vitae	100	https://czasopisma.kul.pl/vv/
99	Vox Patrum	100	https://czasopisma.kul.pl/vp
100	Wiadomości Konserwatorskie	100	http://www.wiadomoscikonserwatorskie.pl/

ANEKS 2. Formularz ankiety

Metryczka

Tytuł czasopisma.....

1. Czy na stronie domowej czasopisma w instrukcji dla autorów zamieszczono instrukcję bibliograficzną z przykładami?

tak (przypisy i bibliografia)

tak, ale dotyczącą tylko przypisów

tak, ale dotyczącą tylko bibliografii załącznikowej

nie

2. Jeśli nie, to dlaczego Redakcja nie zdecydowała się zamieścić szczegółowej instrukcji z przykładami opisów bibliograficznych?.....

3. Jeśli instrukcja została zamieszczona na stronie, to w jakiej zakładce?.....

4. Z jakiego stylu bibliograficznego korzysta czasopismo?

APA

MLA

Chicago

Harvard

PN-ISO 690: 2012

Vancouver

Inny.....

5. Czy zdarzyły się pytania autorów kierowane do Redakcji w odniesieniu do sposobu tworzenia opisów bibliograficznych?

tak, jeśli tak, to jakich typów dokumentów dotyczyły?

nie

6. Czy zdarzyło się, że autorzy artykułów naukowych publikowanych w czasopiśmie korzystali z wymienionych typów źródeł?

tak nie

książka elektroniczna w internecie
książka elektroniczna w formacie na czytnik
książka elektroniczna w bazie danych
książka elektroniczna w bibliotece cyfrowej
audiobook
słuchowisko
serial audio
podcast

7. Czy Redakcja planuje wprowadzenie przykładów opisów wymienionych typów dokumentów do instrukcji bibliograficznej?

tak nie uwzględniamy
już opisy tych
dokumentów

książka elektroniczna w internecie
książka elektroniczna w formacie na czytnik
książka elektroniczna w bazie danych
książka elektroniczna w bibliotece cyfrowej
audiobook
słuchowisko
serial audio
podcast

BIBLIOGRAFIA

- Bajor, A. & Seweryn A. (2007). Analiza poprawności dokumentacji bibliograficznej artykułów naukowych na podstawie materiałów do bazy danych CYT-BIN. W: E. Gondek & D. Pietruch-Reizes (red.), *Studia z informacji naukowej i dyscyplin pokrewnych. Prace dedykowane Profesor Barbarze Stefaniak* (s. 181-202). Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego.
- Batorowska, H. (2012). Konektywizm w kontekście kształcenia kompetencji informacyjnych. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 10, 20-39. <https://sbsp.up.krakow.pl/article/view/614/500>.
- Bieńkowska, B. & Chamerska H. (1987). *Zarys dziejów książki*. Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy.
- Clarke, R.I. (2014). Breaking Records: The History of Bibliographic Records and Their Influence in Conceptualizing Bibliographic Data. *School of Information Studies – Faculty Scholarship*, 170, 1-25. <https://surface.syr.edu/istpub/170>.
- Czachowska, J. (1979). *Rozwój bibliografii literackiej w Polsce*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydaw. PAN.

- Czerny, P. (2021). Co to jest audiobook? Jak słuchać i skąd pobierać? *NANO*. <https://nano.komputronik.pl/n/co-to-jest-audiobook-jak-sluchac/>.
- Gołda, A. (2018). Style bibliograficzne polskich czasopism punktowanych z zakresu bibliologii i informatologii. *Komunikat. Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 2(29), 7-27.
- Kamińska, A.M. & Opaliński Ł. (2021). *Cykle życia publikacji naukowych warunkowane praktyką cytowania piśmiennictwa*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Litwiniuk, P. (1984). *Wybór źródeł do nauki historii bibliografii*. Część 1. *Źródła obce*. Część 2. *Źródła polskie*. Wyd. 2. Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Łubocki, J.M. (2023). *Podstawowe problemy dokumentu w dokumentoznawstwie i bibliografoznawstwie na przykładzie dokumentu dźwiękowego*. Rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. B. Staniów. Uniwersytet Wrocławski.
- Matysek, A. (2017). Cytowania dokumentów elektronicznych w wydawnictwach naukowych. *Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media*, 4(27), 53-68.
- Narajczyk, K. (2003). Cytowanie źródeł i publikacji elektronicznych. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, 8, 273-287.
- Narajczyk, K. (2005). *Dokument elektroniczny i jego opis bibliograficzny w publikacjach humanistycznych*. Wydaw. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Patkaniowska, D. (2012). Opracowanie rzeczowe książki tradycyjnej i książki elektronicznej. Wybrane problemy. W: A. Januszko-Szakiel (red.), *Tradycja i nowoczesność w bibliotece naukowej XXI wieku* (s. 29-47). Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne – Oficyna Wydawnicza AFM. <http://hdl.handle.net/11315/6869>.
- Rajewska, M. & Tułnowska, A. (2017). Horror przypisów – studencki poradnik przetrwania. *Sztuka Edycji. Studia Tekstologiczne i Edytorskie*, 12(2), 175-178.
- Skibińska, M. (2021). Kompetencje informacyjne – przegląd tendencji rozwojowych koncepcji information literacy. *Przegląd Badań Edukacyjnych*, 34, 181-207. <https://apcz.umk.pl/PBE/article/view/36465>.
- Szczepaniak, J. (2013). Jak opanować różne style cytowań i bibliografii w tekstach naukowych? *Życie Uczelni*, 125, 57-59. <http://repozytorium.p.lodz.pl/handle/11652/921>.
- Szwejkowska, H. (1980). *Książka drukowana XV-XVIII wieku. Zarys historyczny*. Wyd. 3 popr. Państwowe Wydaw. Naukowe.
- Tukubayeva, K. (2018). *Bibliographic Description of Documents in the Historical Context*. <https://nur.nu.edu.kz/bitstream/handle/123456789/3234/Karima%20Tukubayeva.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Vrtel-Wierczyński, S. (1923). *Bibliografia. Jej istota, przedmiot i początki*. Nakładem Towarzystwa Naukowego.
- Vrtel-Wierczyński, S. (1951). *Teoria bibliografii w zarysie*. Wydaw. Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.
- Żmigrodzki, Z. (2000). Przedmiot bibliografii – dokument i jego badanie. W: Z. Żmigrodzki (red.), *Bibliografia. Metodyka i organizacja* (s. 32-34). Wydaw. SBP.

AGNIESZKA ŁAKOMY-CHŁOSTA

Institute of Culture Studies

Silesia University in Katowice

e-mail: agnieszka.lakomy@us.edu.pl

ORCID: 0000-0002-0024-0691

AGNIESZKA GOŁDA

Institute of Culture Studies

Silesia University in Katowice

e-mail: agnieszka.golda@us.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6571-5304

CITING DIGITAL BOOKS IN JOURNALS ON CULTURE AND RELIGION STUDIES – PROPOSED SOLUTIONS

KEYWORDS: E-books. Audiobooks. Bibliographic methodology. Bibliographic descriptions. Reference list. Bibliographic citations. Culture and religion studies. Academic journals.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The scholarly literature has emphasized the importance of publishing practices for many years. Having the appropriate bibliographic skills helps academic writers navigate editorial procedures more easily. These procedures are developed by publishing houses or journal editorial boards and reflect various bibliographic styles. However, bibliographic guidelines are not always sufficient when it comes to citing digital documents, particularly when the editors use their own bibliographic styles or the variations of existing ones. To examine this phenomenon more closely, the bibliographic guidelines of academic journals in the field of culture and religion studies were analyzed. The aim of this study was to examine editorial practices (analyzing bibliographic rules) and to propose solutions for the bibliographic description of books published in digital formats, taking into account existing practices. **Research methods** – Based on the *List of Scientific Journals and Peer-Reviewed Materials from International Conferences*, which is an appendix to the *Announcement of the Minister of Education and Science as of January 5, 2024, concerning the list of scientific journals and peer-reviewed materials from international conferences*, a research sample was selected: 100 periodicals published in Poland (25 examples of journals that received 20, 40, 70, and 100 points, respectively). The analysis of bibliographic guidelines was conducted using the method of secondary data analysis, while examples of bibliographic descriptions found within as well as the original proposals were presented using descriptive and exemplificatory methods. **Conclusions** – The bibliographic guidelines provided by the analyzed periodicals are not sufficiently detailed when it comes to the bibliographic descriptions of books in digital formats. Therefore, it is important to encourage publishers and editorial boards to offer regularly updated bibliographic guidelines.

GRZEGORZ GMITEREK
Faculty of Journalism, Information and Book Studies
University of Warsaw
e-mail: ggmiterek@uw.edu.pl
ORCID 0000-0002-5692-1824

USE OF INSTAGRAM FANPAGES IN POLISH ACADEMIC LIBRARIES IN 2015-2023



Dr hab. Grzegorz Gmiterek is an Associate Professor at the Faculty of Journalism, Information and Book Studies of the University of Warsaw. His research interests focus on issues related to the use of new technologies in cultural and scientific institutions (especially Web 2.0 tools and services as well as mobile devices and applications). Scholar Of the Historical and Literary Society in Paris in Dr. Maria Zdziarska-Zaleska's name. Participant of the US Department of State's International Visitor Leadership Program "Library & Information Science". Author of several dozen of scientific publications, including the following books: *Library in social network. Library 2.0* (Warsaw 2011), for which he was granted the Scientific Award of SBP in the name of Adam Łysakowski and the CLIO Award Of the Faculty of History of the University of Warsaw, co-author of the book *Mobile applications in libraries and beyond* published in 2017 (distinction of the Rector of the Warsaw Technical University for the publication academic studies in the field of technical sciences and sciences during the Academic and Scientific Book Fair in the ACADEMIA contest) and the author of the book *Mobile applications in information systems. Theory and practice* (Warsaw 2020), for which he received the 2020 Science Award of SBP in the name of Adam Łysakowski (category: Works of theoretical, methodological, source character).

KEYWORDS: Social media. Instagram. Web 2.0. Academic libraries. Library 2.0.

ABSTRACT: **Thesis/Objective** – This article presents the results of a quantitative comparative analysis of the activity of 65 Polish public university libraries on

a social media platform known as Instagram between 2015 and 2023. The aim of the study was to assess the use of Instagram by academic libraries and to evaluate the popularity of the content shared by these institutions (including the number of posts shared and user reactions to them). **Research methods** – The commercial online tool Fanpage Karma, a social media monitoring service, was used to collect data from individual fanpages. This service also facilitated the processing of the collected data for statistical purposes. Data were gathered separately for different types of libraries. The critical analysis of the relevant literature and bibliographic sources was also conducted. **Results/Conclusions** – The results showed that only 33 out of 65 public academic libraries use Instagram in their everyday work. This activity is generally independent of the library type. The social media platform in question is present in various types of libraries. In some cases, Instagram complements communication via Facebook, particularly in the libraries which are most active on social media. It is worth noting that two libraries use Instagram as their sole social media platform. The highest number of posts was published by university libraries – and those posts received most user reactions.

INTRODUCTION

Social media have played an important role in the activities of various types of libraries for almost two decades by helping to promote library services and resources and to facilitate communication with current and potential users. They often significantly and effectively change the image of libraries and the information reality within which these institutions operate. A large number of Polish academic libraries use at least one social networking site, with recent research showing that Facebook is most commonly used in libraries, but increasingly, these institutions are also choosing to use other social media. One such tool is Instagram, a service that is frequently used today, especially by young users (Anderson, Faverio, & Gottfried, 2023; Statista, 2023). This development was pointed out in 2013 by Danielle Salomon, who argued that Instagram reaches a younger, more diverse audience than other types of social networks (Salomon, 2013).

The purpose of the article is to assess the degree of use of the fanpages of the libraries of Polish universities during the period from September 2015 (when some of the libraries set up their first fanpages) to December 2023 (the time of data collection). In this article, I present the results of a study of the use of fanpages on Instagram, one of the most popular social networking sites among users today, by these institutions (65 institutions in 16 provinces). I considered libraries that are part of public higher education institutions in Poland (MNiSW, 2023). Similar to the article on the use of Facebook by university libraries (Gmiterek, 2023), the purpose of my research was to answer the following questions:

RQ1: Which libraries use Instagram, and when were their fanpages created? If they do not use it, do they use other social media?

RQ2: What type of content did these institutions share on Instagram during the study period?

RQ3: How many users follow fanpages? How many accounts and hashtags on Instagram do individual libraries follow?

RQ4: Were the posts published popular with users? To what extent did users respond to these posts?

RQ5: What hashtags were used most often in the posts?

RQ6: Which libraries were most active on Instagram? Are there differences in the dynamics of Instagram fanpage usage between different types of libraries?

The article presents original theoretical considerations and the results of empirical research. To date, there has been no publication containing a comparative study of the activities of Polish public academic libraries on Instagram, the social networking site, during 2015-2023. The results of the study should be of particular interest to academic library staff who use or want to use Instagram in their daily work and are interested in issues concerning the use of social media in libraries.

LITERATURE REVIEW

Social networking sites have changed the way people communicate and collaborate. For almost two decades, these sites have also become increasingly popular with libraries, so it is not surprising that these institutions are incorporating the functions of such tools into their daily operations. Thus, we observe advanced examples of the use of fanpages in library activities, with the most common social network being Facebook (Cheng et al., 2020; Duong, 2021), and for many academic libraries in Poland, it is the standard for presenting information about library services and collections (Gmiterek, 2023). However, other such tools are also being used in libraries, and one of them is Instagram, which is increasingly being used by Polish librarians (Milc, 2018) to communicate with users as well as for promotional and marketing activities (Stępień, 2022; Rachman, 2020). Due to the main functions of this service, it is used, among other things, for the presentation of graphic documents, videos, and carousel posts. The vast majority of these are presentations about library collections and images documenting various types of events that take place in libraries (Milc, 2018). In addition, it is also used as a tool for video streaming of live events (Langer, 2018) and for sharing up-to-date information about the activities of these institutions (Rachman, 2020). Therefore, the use of social media

creates new opportunities for communicating with users, holding discussions, and offering services that were previously not always possible in the traditional library mode (Gmiterek, 2021).

For more than a decade, articles on the use of Instagram and other types of social media by academic libraries have appeared in scholarly publications (Rachman, Multiarani, & Putri, 2018; Tekulve, & Kelly, 2013). As stated, Instagram is a tool for engaging users in discussion, and it is also a platform used for library outreach (Hild, 2014) for establishing relationships and connections, and for knowledge sharing among user groups in order to provide information services (Islam, & Habiba, 2015). It can also be an attractive and practical tool for academic libraries to support their communities in the digital environment and relay information about their cultural functions (Rachman, 2023).

Instagram was founded in 2010 (originally under the name Burbn) and gained popularity for its photo-sharing capabilities. It now has over one billion users, including five hundred million using the Stories feature, which was introduced to compete with the popular Snapchat app feature of the same name (Kreft, 2021). The popularity of this social medium can be evidenced by the fact that more than 40 billion photos were shared on this platform by 2019 (Lister, 2019). Part of Instagram's strong appeal may be due to its having many features that facilitate interaction, including Edit Photo, Video, Like, Comment, Hashtag, Direct Message, Tag People and Location, Story, and Reels (Sidabutar, 2022).

METHODS

A quantitative methodology was used for the study, which required collecting information about the fanpages on Instagram of 65 Polish academic libraries in public institutions of higher education (MNiSW, 2023). These included libraries in academies, and those in technical, economic, pedagogical, agricultural/natural science, physical education and theological universities. This explains the breakdown of the analysis of the data in this article according to these different types of university libraries. Importantly, in the second half of 2023, six new universities were added to the 59 already existing Polish public academic universities supervised by the Minister of Education and Science. Some HEIs were also renamed (such as from higher vocational school to academy or from academy to university) (ISAP, 2023). All these changes were considered during the course of the research.

Publicly available data for the analyses were collected using the Fanpage Karma tool (Fanpage Karma, 2018), which is a web service for monitoring activity and content on social networks shared on the fanpages

of institutions such as those studied. The Fanpage Karma tool allowed the determination of coefficients relating to the number of fans, following, post interaction rate, user reactions to the library content shared, post types, likes, and the hashtags most frequently used by the librarians. The method of analysing fanpages has previously been used during analyses conducted in relation to the use of Facebook and other social media by Polish university libraries (Gmiterek, 2021; Gmiterek, 2023).

The period covered by the study was from September 2015 (when the libraries set up their first fanpages) to December 2023 (the time of data collection). For the purpose of data collection, each library's official fanpage on Instagram was first identified from the information available on the institution's website. I then added all the profiles of the libraries participating in the study to a named dashboard on the Karma fanpage, which allowed me to collect information about each library's activity on their Instagram social network. The analysis of each library's activity was conducted based on the type of library it fell under, for example, whether it belonged to an academy or superior school, university, or technical college, among others. The date the fanpage was created was taken as when the library published its first post.

RESULTS AND DATA ANALYSIS

UNIVERSITY LIBRARIES (23 INSTITUTIONS)

Polish university libraries have been setting up accounts on Instagram since 2015, with the Jerzy Giedroyc University Library in Białystok and the University of Warsaw Library being the first to create a fanpage. In contrast, the fanpage of the Library of the University of Gdańsk was only created in February 2023. It is worth noting that not all 23 institutions have accounts on this social networking site. Thus, we are dealing here with a different situation than in the case of Facebook, which at the end of 2022 was being used by all Polish university libraries (Gmiterek, 2023). Ten libraries were not using Instagram, namely, Nicolaus Copernicus University Library in Toruń, Main Library of the University of Opole, University Library in Rzeszów, Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw, Library of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, University Library of Casimir Pulaski Radom University, the Main Library of University of Siedlce, the Library of Calisia University, University Library of the John Paul II Catholic University of Lublin and the Library of the University of Bielsko-Biala. It should be added that most of these libraries are currently only present on Facebook (Library in Opole, Rzeszów, Bydgoszcz, Radom, Siedlce, Kalisz, Bielsko Biala), two institutions (University Library of the John Paul II Catholic University of Lublin and the

Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw) also use another or other social networking sites, such as Twitter, YouTube, and Pinterest.

During the study period, the fanpages of the thirteen university libraries had a total of 1,786 fans. A total of 6,179 posts were published on the fanpages (an average of 2 per day) – 4,702 were graphic posts, 447 video posts and 1,030 carousel-posts. All published posts generated 304,505 user reactions, including 4,341 comments, and 300,164 likes. Libraries followed 5,385 other profiles and hashtags on Instagram during this time. Overall, the majority of libraries published image posts, only three did otherwise, with Wrocław University Library having more carousel-posts than image posts (172 vs. 118). The university library in Kielce published 40 picture posts, 88 carousel-posts and 115 video-posts. In fact, this library published the most video-posts. The library of the University of Zielona Góra published 58 carousel-posts vs. 43 picture posts. In this case, therefore, the difference was no longer so great.

The largest number of posts (1,430) in the designated period was recorded by the library of the University of Łódź. This institution gathered 2,080 fans around its fanpage, and its posts generated almost 66,000 user reactions. Only the posts of the Jerzy Giedroyc University Library in Białystok generated more reactions (71,616), while the library in Białystok published 1,050 posts. It is worth noting that these two libraries are not among the largest Polish universities, and can be classified as medium-sized universities. This situation shows that the popularity of a fanpage depends not so much on the size of the library but more on the activity and ingenuity of the librarians, the originality of the information presented in the posts, and offering users a less formal way of communicating. Both libraries are known to be very active on social media, which is reflected in the results of this study. In the case of the library of the University of Łódź, picture posts definitely predominated, as there were 1,085 of them, while there were 238 carousel posts and 107 video posts. The Jerzy Giedroyc University Library in Białystok published 953 picture posts, with 85 being carousel posts and 12 video posts. The large number of picture posts indicates that the use of such a format may be an important determinant of the popularity of a fanpage among users. The situation was similar for Facebook, where the library of the University of Łódź was also the most active, publishing mainly picture posts via this medium. They also received the greatest response from users (Gmiterek, 2023).

The Jerzy Giedroyc University Library in Białystok had the most likes (70,476). The second most liked was the library of the University of Łódź (65 094 likes), and the third was the University of Warsaw Library (44,145 likes), which also has the highest number of fans (4,082 fans). This is not surprising since it is the biggest university in Poland, with the largest

number of students and, therefore, potentially the largest user of library services.

The situation looks interesting with the 'post interaction rate' indicator. It appears that the highest value of this indicator can be found on the fanpage of the Main Library - University of Szczecin (indicator value: 9.5%). The second ranked is the University Library in Kielce (8.5%). The third place is held ex aequo by two libraries with the same indicator of 5.4%, namely, the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin and the library of the University of Zielona Góra. Another interesting indicator is the 'following' value, which is the number of profiles and hashtags followed by the libraries' profile from the last day of the selected period. It turns out that the highest number of followed profiles was for the Wrocław University Library fanpage (1,779), then came the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (943), and in third place were both the Main Library - University of Szczecin and Jagiellonian Library in Cracow with 417 each. These libraries were mainly watching other accounts and hashtags thematically related to books and libraries as well as graphic design, science and the city in which these institutions operate.

The table below (Table 1) provides details of all Polish university libraries and their activity data on Instagram. The data are presented according to the ranking of the number of posts presented by each library.

Table 1. List of Polish university libraries; date of publication of the first post; number of posts; number of reactions, comments & shares number of followers; number of fans; number of profiles followed by the profile from the last day of the selected period

No.	Name of the library	Date of publication of the first post	Number of posts	Number of Reactions, Comments & Shares	Fans	Following
1	2	3	4	5	6	7
1	Library of the University of Lodz	May 22, 2017	1430	65981	2080	325
2	University Library in Bialystok	December 17, 2015	1050	71616	1096	402
3	University of Warsaw Library	September 27, 2015	761	44621	4082	324
4	Main Library – University of Szczecin	February 9, 2021	633	25180	632	417
5	Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin	February 7, 2016	559	31515	1654	943

1	2	3	4	5	6	7
6	Jagiellonian Library in Cracow	September 15, 2016	340	20818	2151	417
7	Wroclaw University Library	October 9, 2021	333	19071	1678	1779
8	University Library in Poznan	March 23, 2018	287	6222	1195	86
9	University Library University of Warmia and Mazury in Olsztyn	March 29, 2017	252	10011	871	307
10	University Library in Kielce	February 28, 2022	243	3322	297	69
11	Library of the University of Zielona Gora	October 22, 2022	103	1902	324	66
12	Library of the University of Gdansk	February 2, 2023	99	2564	645	146
13	Scientific Information Centre and the Academic Library (CINiBA)*	June 8, 2022	89	1682	381	104
14	Nicolaus Copernicus University Library in Torun	NONE	-	-	-	-
15	Main Library of the University of Opole	NONE	-	-	-	-
16	University Library in Rzeszow	NONE	-	-	-	-
17	Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw	NONE	-	-	-	-

* Information about individual profiles and fan pages is available via the website of the Center for Scientific Information and Academic Library (CINiBA), which is a joint library of two universities in Katowice: the University of Economics and University of Silesia.

1	2	3	4	5	6	7
18	Library of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz	NONE	-	-	-	-
19	The University Library of Casimir Pulaski Radom University	NONE	-	-	-	-
20	The Main Library of University of Siedlce	NONE	-	-	-	-
21	The Library of The President Stanisław Wojciechowski Calisia University	NONE	-	-	-	-
22	University Library of the John Paul II Catholic University of Lublin	NONE	-	-	-	-
23	The Library of University of Bielsko-Biala	NONE	-	-	-	-
	Total	-	6179	304505	17086	5385

Among the most used hashtags were: #biblioteka (eng. #library) (1815 times); #bookstagram (1500 times); #library (1297 times); #book (1178 times); #instabook (1115 times); #bu_uwb (eng. University Library in Białystok) (1028 times); #buł (eng. Library of the University of Lodz) (931 times); #buła (eng. Library of the University of Lodz) (883 times); #bibliotekaul (eng. Library of the University of Lodz) (797 times); #książki (eng. #books) (778 times); #books (777 razy); #książka (eng. #book) (748 times); #librarylife (646 times); #instabuw (eng. Instagram of University of Warsaw Library) (600 times); #libraryuw (eng. University of Warsaw Library) (587 times); #bibliotekauniwersytecka (eng. #universitylibrary) (540 times).

THE ACADEMY AND SUPERIOR SCHOOL LIBRARIES (4 LIBRARIES)

As of September 2023, the group of public universities supervised by the Minister of Education and Science includes four new academic universities with academy or head school status. These are the Jacob of Paradies

University in Gorzów Wielkopolski, the Mazovian University in Płock, the Piotrkowska Academy in Piotrków Trybunalski, and the SGMK Copernicus University¹. On the day the fanpage information was collected, none of the libraries from the above universities had an account on any social networking site. Furthermore, in the case of the SGMK Copernicus University, no information was found on the activities of the library of this recently established university².

TECHNICAL UNIVERSITY LIBRARIES (17 LIBRARIES)

Among the 17 libraries of higher public technical universities supervised by the Minister of Higher Education that set up accounts on Instagram, the first fanpage in 2016 was created by the Main Library of AGH University of Science and Technology. In total, eight institutions have a presence on this social network. However, during the process of adding four Instagram accounts to Fanpage Karma, difficulties appeared with the analysis of content from profiles of two libraries, the Gdańsk University of Technology Library and the Main Library of Opole University of Technology. It was not possible to use the data provided by these institutions because the accounts of these libraries are not public profiles, and the policy of the Instagram service allows for connecting such accounts to external systems (Gmiterek, 2021). In short, the data provided by the two library institutions have not been marked as fully public, which means that they cannot be automatically analyzed and monitored by external tools. This explains why I did not take these two profiles into account when carrying out further analysis of the data.

It should also be noted that the Main Library Swietokrzyska University of Technology in Kielce was not present and active on any social networking site. In several cases, libraries of technical universities only use Facebook. The level of usage of Instagram by the Polish technical university libraries is not as high as that for Facebook by these same institutions (Gmiterek, 2023).

During the study period, the fan pages of the six technical university libraries had a total of 6,410 fans, and a total of 2,897 posts (an average of 0.9 per day) were published on the fan pages - 2,361 graphic posts, 220 video-posts and 316 carousel-posts. All posts elicited 112,640 user reac-

¹ The school also uses the name The Nicolaus Copernicus Superior School. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.sgmk.edu.pl/o-szkole-eng/>.

² SGMK Copernicus University stands as a public university, established under the act of April 28, 2022, concerning the Copernican Academy. Positioned with its headquarters in Warsaw, the University integrates the operations of Colleges situated across five cities: the College of Astronomy and Natural Sciences in Toruń, the College of Medical Sciences in Olsztyn, the College of Economic Sciences and Management in Warsaw, the College of Philosophy and Theology in Kraków, and the College of Legal Sciences in Lublin. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.sgmk.edu.pl/o-szkole-eng/>.

tions, including 1,666 comments (an average of 3.3 comments per post) and 10,974 likes (an average of 226 likes per post). The libraries followed 3,211 other profiles on Instagram during this time.

All libraries publish mainly graphic posts, with carousel and video posts being an important, but not too large number of these. A greater variety in the types of posts published can only be seen at the Poznan University of Technology Library, which has 317 picture posts, 118 carousel posts, and 75 video posts. The data for the Cracow University of Technology Library was completely different, with 290 picture posts, 6 video posts and no carousel posts. Thus, it is clear that there is no unanimity among the analysed fanpages of libraries as to the types of posts they published.

The largest number of posts (620) in the specified period was recorded by the Łódź University of Technology Library, which had 906 fans. Interestingly, this is not the largest number as the Main Library of AGH University of Science and Technology has significantly more fans (2,022), with the Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology having 1,167 fans, and the Library of Bialystok University of Technology 1, 110. However, the posts by the Łódź University of Technology Library generated only 12,970 reactions, while the Library of Bialystok University of Technology evoked 36,422 and the Main Library of AGH University of Science and Technology 24,671. This makes it clear that the number of user reactions does not depend so much on the number of posts, but mainly on their content. It would seem that the more interesting ones are able to attract more user reactions, which, in the long run, translates into more fans.

The largest number of picture-posts (549) was published by the Łódź University of Technology followed by the Bialystok University of Technology (476 posts), and the Poznan University of Technology came in third with 317 picture posts. In comparison, the largest number of carousel-posts was published by Poznan University of Technology Library (118 posts), which also had the highest number of video posts (75). The top three ranking for post likes were Bialystok University of Technology (35,766), AGH University of Science and Technology (24,284), and the Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology (24,011). The Main Library of AGH University of Science and Technology had the largest number of fans (2,022 while the Cracow University of Technology Library had the least (549).

In terms of post interaction rate, the leading library was the Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology with an index value of 5%, while the library of Bialystok University of Technology featured next with 4.7%, and the Main Library of AGH University of Science and Technology following closely with 4.6%. With regard to the 'following' indicator, the highest number of followed profiles over hash-

tags is at the Library of Białystok University of Technology (918), with the Łódź University of Technology Library (763) second, and the third being the Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology (703). The data show that the libraries mainly follow accounts and hashtags associated with other libraries, librarians, books, and publications.

The table below (Table 1) presents detailed information on all Polish technical university libraries and data on their activity on Instagram. The data are presented according to the ranking of the number of posts presented by each library.

Table 2. List of Polish technical college and universities libraries; date of publication of the first post; number of posts; number of reactions, comments & shares number of followers; number of fans; number of profiles followed by the profile from the last day of the selected period

No.	Name of the library	Date of publication of the first post	Number of posts	Number of Reactions, Comments & Shares	Fans	Following
1	2	3	4	5	6	7
1	Łódź University of Technology Library	July 15, 2020	620	12 970	906	763
2	Library of Białystok University of Technology	June 5, 2018	548	36 422	1 110	918
3	Poznan University of Technology Library	March 2, 2017	510	9 028	656	314
4	The Main Library of AGH University of Science and Technology	October 22, 2016	466	24 671	2 022	425
5	Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology	January 24, 2018	457	24 350	1 167	703
6	The Cracow University of Technology Library	May 5, 2018	296	5 199	549	88

1	2	3	4	5	6	7
7	Gdańsk University of Technology Library	The fan page is not available. It is not public.	-	-	-	-
8	Main Library of Opole University of Technology	Fan page is not available. It is not public.	-	-	-	-
9	Main Library of the Warsaw University of Technology	NONE	-	-	-	-
10	Library of the Silesian University of Technology	NONE	-	-	-	-
11	The Main Library of the West Pomeranian University of Technology, Szczecin	NONE	-	-	-	-
12	Library of Koszalin University of Technology	NONE	-	-	-	-
13	Main Library of Bydgoszcz University of Science and Technology	NONE	-	-	-	-
14	Library of Wrocław University of Science and Technology	NONE	-	-	-	-
15	Main Library of Czestochowa University of Technology	NONE	-	-	-	-
16	Library of Rzeszow University of Technology	NONE	-	-	-	-

1	2	3	4	5	6	7
17	Main Library Swietokrzyska University of Technology in Kielce	NONE	-	-	-	-
	Total	-	2897	112640	6410	3211

Among the most used hashtags were: #biblioteka (eng. #library) (1119 times); #library (655 times); #bookstagram (641 times); #biblioteka_pb (eng. Library of Bialystok University of Technology) (509 times); #bibliotekapb (eng. Library of Bialystok University of Technology) (505 times); #książki (eng. #books) (501 times); #librarylife (452 times); #bgagh (eng. The Main Library of AGH University of Science and Technology) (444 times); #booklover (402 times); #podlasie (eng. Podlasie region) (400 times); #books (391 times); #biblioteka_pollub (eng. Centre of Scientific and Technical Information Lublin University of Technology) (387 times); #bibliotekapp (eng. #libraryapp) (379 times).

ECONOMIC UNIVERSITY LIBRARIES (5 LIBRARIES):

In general, libraries of economic universities set up their fanpages relatively late (after 2020), with only the Main Library of the Wrocław University of Economics and Business creating its fanpage in early 2017. Among the five libraries of this type, four have public fanpages on Instagram, which makes it possible to analyze them using tools like Fanpage Karma. The exception is the library of SGH Warsaw School of Economics, which does not use this social media, it is only present on Facebook. Four libraries use at least one other social media site, such as Facebook, Twitter, and YouTube, in addition to Instagram. During the study period, the fanpages of the four libraries had a total of 2,193 fans and published a total of 1,315 posts (an average of 0.4 posts per day). These included 1,115 graphic posts, 121 video posts and 79 carousel posts published, all of which generated 34,690 reactions, including 448 comments, and 34,242 likes. The libraries followed 455 other profiles on Instagram during this time of which most were mainly institutional accounts and hashtags related to libraries and books.

These economic university libraries mainly publish graphic posts. The prevalence of this type of posts is significant, for example, the Main Library of the Wrocław University of Economics and Business published 558 picture posts (74 video-posts, 32 carousel-posts). This institution is the most active on Instagram, with a total of 664 posts, which generated 25,990 reactions (including 387 comments and 25,603 likes). It also has the highest number of fans (1,385) and follows 136 other profiles on this social

network. The second most active is the Main Library of the Cracow University of Economics, totaling 510 posts (441 picture posts, 41 video posts and 28 carousel posts). These generated 6,568 reactions (including only 30 comments and 6,538 likes). The library also has 427 fans and follows 215 other profiles and hashtags.

The other two libraries published far fewer posts with CINIbA (Scientific Information Centre and the Academic Library) having 89 posts and the Main Library, Poznan University of Economics and Business – 52. These posts elicited 1,683 and 449 reactions, respectively. These libraries also have fewer fans (381 and 94), with CINIbA following 104 profiles and hashtags and the Main Library, Poznan University of Economics and Business – 16 profiles and hashtags. Further, in the case of the ‘post interaction rate’ indicator, the highest value (8.6%) was achieved by the Main Library, Poznan University of Economics and Business, with the Main Library of the Cracow University of Economics second with a value of 3.8%. It becomes apparent that it is not the institution with the highest number of published posts that engages users most effectively.

The table below (Table 3) presents detailed information on Polish libraries of economic universities and data on their activity on Instagram. The data are presented according to the ranking of the number of posts presented by each library.

Table 3. List of Polish libraries of economic universities; date of publication of the first post; number of posts; number of reactions, comments & shares number of followers; number of fans; number of profiles followed by the profile from the last day of the selected period

No.	Name of the library	Date of publication of the first post	Number of posts	Number of Reactions, Comments & Shares	Fans	Following
1	2	3	4	5	6	7
1	Main Library of the Wrocław University of Economics and Business	January 23, 2017	664	25 990	1 385	136
2	Main Library of the Cracow University of Economics	October 1, 2021	510	6 568	427	215
3	Scientific Information Centre and the Academic Library (CINIbA)	June 8, 2022	89	1 683	381	104

1	2	3	4	5	6	7
4	Main Library, Poznan University of Economics and Business	May 24, 2023	52	449	94	16
5	Library of SGH Warsaw School of Economics	NONE	–	–	–	–
	Total	–	1315	34690	2287	471

Among the most used hashtags were: #biblioteka (eng. #library) (614 times); #bguek (eng. Main Library of the Wroclaw University of Economics and Business) (492 times); #studentuek (eng. student at the university of economics) (470 times); #pracownikuek (eng. employee of the university of economics) (466 times); #bibliotekauk (eng. Main Library of the Cracow University of Economics) (450 times); #bibliotekauniwersytecka (eng. # universitylibrary) (397 times); #bguew (eng. Main Library of the Wroclaw University of Economics and Business) (376 times); #bibliotekanaukowa (eng. # sciencelibrary) (366 times); #library (336 times); #student (243 times); #bibliotekagłównauniwersytetuekonomicznegowkrakowie (eng. Main Library of the Cracow University of Economics) (215 times).

EDUCATIONAL UNIVERSITY LIBRARIES (4 LIBRARIES)

There are four pedagogical universities with libraries, namely, the University of the National Education Commission in Krakow, the Pomeranian University in Slupsk, the Academy of Special Education in Warsaw, and the Main Library of the Jan Długosz University of Humanities and Sciences in Częstochowa. Only one institution (the Main Library of the University of the National Education Commission, Krakow) has a fanpage on Instagram, established in April 2016. The libraries of the Academy of Special Education in Warsaw and the Main Library of the Jan Długosz University of Humanities and Sciences in Częstochowa do not have a fanpage on any social media, while the university library – Pomeranian University in Slupsk - has only Facebook accounts. The Main Library of the University of the National Education Commission in Krakow had 648 fans, and it published a total of 585 posts (0.2 posts per day), which generated 9,277 reactions (including 73 comments and 9,204 likes). It had 535 picture-posts, 47 carousel posts, and 3 video posts.. The library follows 109 other profiles and hashtags and has a post interaction rate of 1.4%.

Among the most used hashtags were: #bgup_krakow (eng. Main Library of the University of the National Education Commission in Krakow) (374 times); #książki (#books) (25 times); #muzeumpodręcznika (eng. mu-

seum of the handbook) (23 times); #biblioteka (eng. #library) (21 times); #czytajzenapolu (eng. #readoutside) (21 times); #bguken_krakow (eng. Main Library of the University of the National Education Commission in Krakow) (18 times); #Kraków (eng. Cracow) (18 times); #konkurs (#competition) (17 times); #wystawa (eng. # exhibition) (13 times); #corazblizej-swieta (eng. # theholidaysarecoming)(13 times); #uniwersytetpedagogicznynywkrakowie (eng. the University of the National Education Commission in Krakow) (13 times); #książkanaweekend (eng. book for the weekend) (13 times).

LIBRARIES OF AGRICULTURAL/NATURAL SCIENCE UNIVERSITIES (5 LIBRARIES):

Four of the five Polish agricultural and natural science university libraries have accounts on Instagram since 2018, with the first fanpage being set up by the Main Library of the University of Agriculture in Krakow. Only the Library and Scientific Information Center of the University of Life Sciences in Poznań does not have a fanpage on this service. All four of the library profiles are public fanpages, making it possible to analyze them using tools like Fanpage Karma. A total of 1,775 posts were published by these libraries, with an average of 0.5 posts per day. Graphic-posts numbered 1,292, along with 380 carousel posts, and 103 video posts. All of these posts generated 78,024 user reactions, including 76,827 likes and 1,197 comments. These fanpages have 3,392 fans, and the libraries follow 1,240 other accounts and hashtags. These were mainly institutional and related to libraries, books, and publishing, as well as interesting quotes or those about the functioning of the academic community.

The largest number of posts for the period analyzed was shared by the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin (748). The posts generated 16,944 reactions, including 102 comments and 16,842 likes. Interestingly, the highest number of user reactions (41,260, including 40,420 likes and 840 comments) was generated by the posts of the Main Library of the University of Agriculture in Krakow. This was despite the fact that this library published “only” 348 posts. Only the Main Library of Wrocław University of Environmental and Life Sciences published fewer posts than it (245 posts), which generated 8,437 user reactions. Władysław Grabski’s Main Library Warsaw University of Life Sciences has the most fans (1,166), with the Main Library of the University of Agriculture in Krakow in second place with 1,049. These were followed by the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin (665) and the Library and Scientific Information Center of the University of Life Sciences in Poznań (512).

The Main Library of the University of Agriculture in Krakow has the highest number of followed accounts and hashtags (521), with Władysław Grabski’s Main Library Warsaw University of Life Sciences coming in se-

cond with 286. In third place is the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin (281), followed by the Main Library of Wrocław University of Environmental and Life Sciences with 152 other profiles and hashtags. Individual libraries mostly publish graphic posts, with the library in Lublin issuing 498 picture posts; Władysław Grabski's Main Library Warsaw University of Life Sciences – 261; the library in Krakow – 331; the library in Poznan – 202 posts. Picture posts are by far the most numerous.

In the case of the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin and Władysław Grabski's Main Library of Warsaw University of Life Sciences, carousel-posts also play an important role, with both of them putting out 237 and 100, respectively. It should be noted that these libraries also published 498 and 261 picture posts. Video posts were not published as frequently as only Władysław Grabski's Main Library Warsaw University of Life Sciences published 73 such posts. The rest of the libraries published trace amounts of posts of this type. In the case of the 'post interaction rate', the highest value was achieved by the Main Library of the University of Agriculture in Krakow (8.8%) and the Main Library of Wrocław University of Environmental and Life Sciences (7.5%). These are, therefore, the fanpages with the lowest number of published posts. The index for the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin is 4.6%, and Władysław Grabski's Main Library Warsaw University of Life Sciences is 3.5%.

The table below (Table 4) provides detailed information on all Polish agricultural and natural science university libraries and data relating to their Instagram activity. The data are presented according to the ranking of the number of posts presented by each library.

Table 4. List of Polish libraries of agricultural/natural science universities date of publication of the first post; number of posts; number of reactions, comments & shares number of followers; number of fans; number of profiles followed by the profile from the last day of the selected period

No.	Name of the library	Date of publication of the first post	Number of posts	Number of Reactions, Comments & Shares	Fans	Following
1	2	3	4	5	6	7
1	Main Library of the University of Life Sciences in Lublin	March 10, 2020	748	16944	665	281
2	Władysław Grabski's Main Library Warsaw University of Life Sciences	November 12, 2021	434	11275	1166	286

1	2	3	4	5	6	7
3	Main Library of the University of Agriculture in Krakow	April 18, 2018	348	41260	1049	521
4	Main Library of Wroclaw University of Environmental and Life Sciences	July 1, 2021	245	8437	512	152
5	Library and Scientific Information Center of the University of Life Sciences in Poznań	NONE	-	-	-	-
	Total	-	1775	78024	3392	1240

Among the most used hashtags were: #biblioteka (eng. #library) (677 times); #library (552 times); #bookstagrampl (435 times); #bibliotekauplublin (eng. Main Library of the University of Life Sciences in Lublin) (408 times); #bguplublin (eng. Main Library of the University of Life Sciences in Lublin) (394 times); #bguplbn (eng. Main Library of the University of Life Sciences in Lublin) (389 times); #UPowicze (eng. library users) (342 times); #bookstagram (342 times); #bibliotekaurkrakow (eng. Main Library of the University of Agriculture in Krakow) (326 times); #uniwersyte-trolniczy (eng.#universityofagriculture) (313 times); #books (263 times); #upwr (eng. Wroclaw University of Environmental and Life Sciences) (241 times); #bibliotekaupwr (eng. Main Library of Wroclaw University of Environmental and Life Sciences) (240 times); #uplublin (eng. University of Life Sciences in Lublin) (237 times); #instalibrary (229 times); #bibliote-karz (eng. #librarian) (228 times).

PHYSICAL EDUCATION LIBRARIES (6 LIBRARIES)

Only two out of the five Polish physical education university libraries have fanpages on Instagram. These are the Wroclaw University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre and the Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library. The fanpages were set up in October 2018 and March 2022, respectively. The higher number of posts (428) was published by the library in Wroclaw. Users reacted to these posts 14,790 times (14,653 likes and 137 comments). The Gdansk University of Physical Education and Sport Main Libra-

ry published 38 posts, which generated 495 reactions (485 likes and 10 comments). The libraries published mainly picture posts (the library in Wrocław published 438 and in Gdańsk, 32). Video posts were 101 and 1, respectively, while carousel posts were 78 and 5.

The Wrocław University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre attracted 528 fans on its fanpage, while the Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library had far fewer – 184. This same library follows 83 other profiles and hashtags (the library in Wrocław – 258). These accounts and hashtags are associated with other libraries and books, as well as athletes. For the post interaction rate, the Wrocław University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre achieved a value 6.3%. Because of the fact that the fanpage of the Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library has only been public for a short time (it has probably functioned as private in the past), you could not check the post interaction rate. At the time of data collection, this indicator was equal to zero.

It is worth noting that the Library of the Academy of Physical Education in Katowice, the Main Library of the University of Physical Education in Krakow, and the Poznan University of Physical Education. The Main Library are not present on social media. In contrast, the Main Library of the Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw has a fanpage only on Facebook. Only the Wrocław University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre uses Facebook and Instagram at the same time.

The table below (Table 5) provides detailed information on all Polish physical education libraries and the data relating to their Instagram activity. These are presented according to the ranking of the number of posts presented by each library.

Table 5. List of Polish libraries of physical education; date of publication of the first post; number of posts; number of reactions, comments & shares number of followers; number of fans; number of profiles followed by the profile from the last day of the selected period

No.	Name of the library	Date of publication of the first post	Number of posts	Number of Reactions, Comments & Shares	Fans	Following
1	2	3	4	5	6	7
1	Wrocław University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre	October 18, 2018	428	14790	528	258

1	2	3	4	5	6	7
2	Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library	September 30, 2021	38	495	184	83
3	Main Library of the Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw	NONE	-	-	-	-
4	Library of the Academy of Physical Education in Katowice	NONE	-	-	-	-
5	Main Library of the University of Physical Education in Krakow	NONE	-	-	-	-
6	Poznan University of Physical Education. The Main Library	NONE	-	-	-	-
	SUMA	-	466	15295	712	341

Among the most used hashtags were: #awfwroclaw (eng. the Wrocław University of Health and Sport Sciences. Main Library and Science Information Centre) (412 times); #biblioteka (eng. #library) (397 times); #awfwroclaw (eng. the Wrocław University of Health and Sport Sciences) (392 times); #czytam (eng. #read) (388 times); #czytanieboli (eng. #readingdoesn'thurt) (382 times); #bibliotekarz (#librarian) (376 times); #kochamksiążki (eng. #ilovebooks) (372 times); #terazczytam (eng. #iamnowreading) (368 times); #książki (eng. #books) (343 times); #czytelnia (eng. #readingroom) (338 times); #wroclaw (332 times); #czytelnik (eng. #reader) (327 times); #uczelnia (eng. #academy) (326 times); #nauka (eng. #science) (320 times).

THEOLOGICAL UNIVERSITY LIBRARIES

There is only one theological academy in Poland that is supervised by the Ministry of Science – the Christian Theological Academy in Warsaw. The library of this academy has a fanpage on Instagram (first post: 30 September 2021), and it is the only social media account for this institution.

The library has published 188 posts (124 picture posts, 46 video posts, 18 carousel posts), which generated 14,906 user reactions, including 14,449 likes and 457 comments. The library has 735 fans and follows 430 profiles and hashtags on Instagram linked to other libraries. The 'post interaction rate' is 16%, indicating a high success rate in engaging users.

Among the most used hashtags were: #bookstagrampl (155 times); #książki (eng. #books) (147 times); #czytam (eng. #iread) (127 times); #czytambolubie (eng. #ireadbecauseilike) (126 times); #książkohlizm (eng. #bookkohlism) (121 times); #czytelnik (eng. #reader) (117 times); #książka (eng. #book) (110 times); #czytelniczka (eng. #reader) (107 times); #bookstagrampolska (100 times).

RESEARCH CONCLUSIONS

As mentioned earlier, social media has changed the way users communicate and collaborate. Although these tools are popular with libraries worldwide, this is not the reality in Poland, where some institutions do not use social media at all, or they use only one such tool. The most common social network in libraries is Facebook (Gmiterek, 2023), which is not surprising because Facebook currently has the most active users globally. Instagram is a service with a much smaller audience and is sometimes used to complement communication via Facebook. In other cases, Instagram is used in conjunction with Facebook, especially because many libraries use different social media, sometimes as many as four, as is the case at the University of Warsaw Library, University Library in Poznan, the library of the University of Lodz, and the Jerzy Giedroyc University Library in Bialystok or the Jagiellonian Library in Cracow.

It also seems significant that Instagram is a service that plays a rather important, albeit limited, role in Polish academic libraries, which is less than one would expect, given the popularity of this medium among students, mostly with Generation Z (Olejniczak, 2022). Of the 65 academic libraries, only 33, or just over half, use this service. In the case of two libraries (Gdańsk University of Technology Library and the Main Library of Opole University of Technology), it was not possible to analyze the fanpages because they are not fully public and so the data could not be automatically analyzed and monitored by external tools.

Notably, only two libraries use Instagram as their only social medium (Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library and the library of the Christian Theological Academy in Warsaw). Significantly, these fanpages were set up relatively late, in 2021. This is significant because, for many university libraries at the time of the pandemic, especially during the lockdowns, social media effectively facilitated communication

with the users (Gmiterek, 2021). These media provided a platform for communication as well as for the promotion of library services and collections, especially electronic ones. Nevertheless, there are academic libraries in Poland that have not and still do not use social media sites, including Instagram.

In several instances, it was also noted that information on the fanpages of the universities, not the libraries, was made available (e.g., the Main Library of Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw and the Library of the Academy of Special Education in Warsaw). On the website of the Library of University of Bielsko-Biala, there is information about fanpages, but unfortunately, they no longer exist. Undoubtedly, there are Polish academic libraries whose users are informed about their activities through university-wide fanpages.

Overall, the highest number of posts was shared by university libraries (6,179 posts, which also elicited the most responses – 30,4670). However, it is worth noting that university libraries using Instagram comprised the largest number. Technical university libraries were second (2,897 posts and 112 user reactions), and the agricultural university libraries were third (1,775 posts and 78033 reactions). Analyzing the extent to which Polish public academic libraries use Instagram, it can be seen that the fanpages complement the traditional activities of these institutions. Based on the number of posts published, the three libraries that use Instagram most frequently are the Library of the University of Lodz (1,430 posts), the University Library in Białystok (1,050 posts) and the University of Warsaw Library (761 posts). Those that use Instagram the least are the Main Library, Poznań University of Economics and Business (52 postings), the Scientific Information Centre and the Academic Library (CINiBA) (89 postings), and the library of the University of Gdansk (99 postings).

The most reactions were generated by posts published by the university library in Białystok (71,616 reactions), the University of Lodz (65,994 reactions), and the University of Warsaw Library (44,630 reactions). These are also the libraries that published the highest number of posts. The lowest number of reactions was recorded by the Main Library, Poznań University of Economics and Business (442 reactions), Gdansk University of Physical Education and Sport Main Library (495 reactions), the Scientific Information Centre, and the Academic Library (CINiBA) (1,684 reactions). The most frequently commented on by users were posts by the Jerzy Giedroyc University Library in Białystok (1,140 comments), the library of the University of Lodz (887 comments) and the Main Library of the University of Agriculture in Krakow (842 comments with 348 posts published).

The largest number of fans is from the University of Warsaw Library (4,082 fans), followed by the Jagiellonian Library in Cracow (2,151 fans), and the library of the University of Lodz (2,080 fans). The first two libra-

ries are part of the largest universities in Poland. Although the third library is affiliated with a medium-sized university, it is known for being very active on social media. The largest number of other accounts and hashtags observed is Wrocław University Library (1,779 profiles and hashtags), with the Main Library of Maria Curie-Skłodowska University in Lublin (943 profiles and hashtags) in second place, and the Library of Białystok University of Technology (918 profiles and hashtags) coming in third.

Most picture posts were published by the library of the University of Łódź (1,085), then the Jerzy Giedroyc University Library in Białystok (953 posts), followed by the University of Warsaw Library (622 posts). Most video posts were published by the university library in Kielce (115 posts), with the library of the University of Łódź (107 posts) next, and the library of the Gdańsk University of Physical Education and Sport Main Library having 101 posts. The ranking of three libraries with the highest number of carousel posts started with the University of Łódź (238 posts), then the Main Library of the University of Life Sciences in Lublin (237 posts), and after this, the Wrocław University Library (172 posts).

The Library of the Christian Theological Academy in Warsaw has the highest 'post interaction rate' (16%) while the Main Library, University of Szczecin has 9.5% and the Main Library of the University of Agriculture in Kraków 8.8%. The most frequently used hashtags are #library (eng. #library) (4688 times), #library (2887 times) and #bookstagram (2871 times).

BIBLIOGRAPHY:

- Anderson, M., Faverio, M. & Gottfried, J. (2023). *Teens, Social Media and Technology 2023*. Washington, DC: Pew Internet & American Life Project. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.pewresearch.org/internet/2023/12/11/teens-social-media-and-technology-2023/>.
- Cheng, W. W. H., Lam, E. T. H., & Chiu, D. K. W. (2020). Social media as a platform in academic library marketing: A comparative study. *The Journal of Academic Librarianship*, 46(5), 102188. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102188>.
- Duong Thi Phuong Chi. (2021). Content Analysis of the Facebook Pages of Selected Academic Libraries in Vietnam. *Journal of Information Science Theory & Practice (JISaP)*, 9(1), 79-89. <https://doi.org/10.1633/JISaP.2021.9.1.6>.
- Fanpage Karma. (2018). Fanpage Karma. Retrieved January 4, 2023 from, <https://www.fanpagekarma.com/dashboard?h=TpiSIZ9Hu>.
- Gmiterek, G. (2021). Polish University libraries social networking services during the Covid-19 pandemic spring term lockdown. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(3), art. 102331. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102331>.
- Gmiterek G. (2023). Use of Facebook fan pages in polish academic libraries (2009-2022). *The Journal of Academic Librarianship*. <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2023.102678>.

- Hild, K. L. (2014). Outreach and Engagement through Instagram: Experiences with the Herman B Wells Library Account. *Indiana Libraries*, 33(2), 30-32.
- ISAP Internetowy System Aktów Prawnych. (2023). Obwieszczenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 14 września 2023 r. w sprawie wykazu jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Edukacji i Nauki lub przez niego nadzorowanych. Retrieved January 4, 2023 from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WMP20230001055>.
- Islam, M. M., & Habiba, U. (2015). Use of Social Media in Marketing of Library and Information Services in Bangladesh. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 35(4), 299-303. <https://doi.org/10.14429/djlit.35.4.8455>.
- Kreft, J. (2022). Władza platform : za fasadą Google, Facebooka i Spotify. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Langer, B. (2018). Wykorzystanie fotograficznego serwisu społecznościowego instagram w działalności wybranych bibliotek krajowych i zagranicznych. *Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy*, 2 (52), 206-224.
- Lister, M. (2019). 33 Mind-Boggling Instagram Stats & Facts for 2018. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.wordstream.com/blog/ws/2017/04/20/instagram-statistics>.
- Milc, P. (2018). Polskie biblioteki akademickie w Instagramie. *Biblioteka i Edukacja*, (13). <https://doi.org/10.24917/2299565X.13.4>.
- MNiSW. (2023). Wykaz uczelni publicznych nadzorowanych przez ministra właściwego ds. szkolnictwa wyższego i nauki – publiczne uczelnie akademickie. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.gov.pl/web/nauka/wykaz-uczelni-publicznych-nadzorowanych-przez-ministra-wlasciwego-ds-szkolnictwa-wyzszego-i-nauki-publiczne-uczelnie-akademickie>.
- Olejniczak, A. (2022). The Usage of Instagram App on the Example of Young Consumers of the Generation Z. *Serbian Journal of Management*, 17(2), 351-360. <https://doi.org/10.5937/sjm17-40460>.
- Rachman, Y. B., Mutiarani, H. & Putri, D. A. (2018). Content Analysis of Indonesian Academic Libraries' Use of Instagram. *Webology*, 15(2), 27-37.
- Rachman, Y. B. (2020). Examining academic libraries' use of instagram. *College & Undergraduate Libraries*, 27(2-4), 462-473. <https://doi.org/10.1080/10691316.2021.1915221>.
- Rachman Y. B. (2023). Social media academic libraries and their cultural functions. *Library Hi Tech News* (20231024). <https://doi.org/10.1108/LHTN-09-2023-0179>.
- Salomon, D. 2013. "Moving on from Facebook: Using Instagram to Connect with Undergraduates and Engage in Teaching and Learning. *College & Research Libraries News*, 74 (8):408-12. doi: 10.5860/crln.74.8.8991.
- Sidabutar, W. K. (2022). The Effect of Library Promotion Through Instagram Social Media on the Utilization of the Medan Stipap Library. *International Journal of Cultural and Social Science*, 3 (2) (2022), 160-167.
- Statista (2023). Distribution of Instagram users worldwide as of January 2023, by age and gender. Retrieved January 4, 2023 from <https://www.statista.com/statistics/248769/age-distribution-of-worldwide-instagram-users/>.
- Stępień, J. (2021). Facebook, Instagram, a może blog? Gdzie promują się biblioteki?. *Zarządzanie Biblioteką*, (1(13), 23-35.

Tekulve, N., & Kelly, K. (2013). Worth 1,000 Words: Using Instagram to Engage Library Users. Brick and Click Libraries Symposium. Retrieved January 4, 2023 from https://ecommons.udayton.edu/roesch_fac/20.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 17 marca 2024 r.

GRZEGORZ GMITEREK
Wydział Dziennikarstwa, Informacji I Bibliologii
Uniwersytet Warszawski
e-mail: ggmiterek@uw.edu.pl
ORCID 0000-0002-5692-1824

WYKORZYSTANIE FANPAGES NA INSTAGRAMIE W POLSKICH BIBLIOTEKACH AKADEMICKICH W LATACH 2015-2023

SŁOWA KLUCZOWE: Media społecznościowe. Instagram. Web 2.0. Biblioteki uczelni wyższych. Biblioteki uniwersyteckie. Biblioteka 2.0.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – W artykule przedstawiono wyniki ilościowej analizy porównawczej aktywności 65 polskich bibliotek publicznych szkół wyższych na portalu społecznościowym Instagram w latach 2015-2023. Celem badania była ocena wykorzystania Instagrama przez biblioteki uczelniane oraz ocena popularności treści udostępnianych przez te instytucje (m.in. na podstawie liczby udostępnianych postów i reakcji użytkowników na nie). **Metody badawcze** – Do zbierania danych z poszczególnych fanpage'y wykorzystano komercyjne narzędzie internetowe Fanpage Karma, usługę monitorowania mediów społecznościowych. Usługa ta umożliwiła również przetwarzanie zebranych danych do celów statystycznych. Dane zostały zebrane oddzielnie dla bibliotek różnych typów. Wykorzystano również krytyczną analizę literatury przedmiotu i bibliograficzną. **Wyniki/Wnioski** – Wyniki analiz pokazały, że tylko 33 z 65 publicznych bibliotek akademickich wykorzystuje w swojej pracy Instagram. Aktywność ta generalnie nie zależy od typu biblioteki. Serwis społecznościowy jest obecny w różnego typu bibliotekach. Zdarza się, że jest uzupełnieniem sposobu komunikacji za pośrednictwem Facebooka. Tak się dzieje w przypadku najbardziej aktywnych bibliotek w mediach społecznościowych. Warto dodać, że dwie biblioteki wykorzystują Instagram jako jedyne medium społecznościowe. Największą liczbę postów opublikowały biblioteki uniwersyteckie. Posty te zgromadziły najwięcej reakcji użytkowników.

ANNA ZATORA
Uniwersytet Łódzki
Wydział Filologiczny, Instytut Kultury Współczesnej, Katedra Teorii Literatury
e-mail: anna.zatora@lib.uni.lodz.pl
ORCID 0000-0003-4597-5568

ROLA BIBLIOTEKARZY W DZIAŁANIACH UCZELNI ZWIĄZANYCH Z PROBLEMEM NIEETYCZNYCH PRAKTYK PUBLIKACYJNYCH, NA PRZYKŁADZIE ROZWIĄZAŃ ZASTOSOWANYCH W UNIWERSYTECIE ŁÓDZKIM (CASE STUDY)



Anna Zatora, dr, zawodowo związana z Katedrą Teorii Literatury Uniwersytetu Łódzkiego i czasopismem naukowym „Zagadnienia Rodzajów Literackich” oraz Biblioteką Uniwersytetu Łódzkiego. Absolwentka studiów filologicznych i kulturoznawczych, w 2021 r. uzyskała tytuł doktora w dyscyplinie literaturoznawstwo. W 2022 r. opublikowała książkę: *Saga rodzinna w literaturze polskiej XXI wieku. Konwencja czy kontestacja?* (<http://hdl.handle.net/11089/50009>). Zajmuje się badaniem tekstów kultury, administrowaniem repozytorium instytucjonalnym i obserwowaniem rozwoju idei otwartej nauki w Polsce.

SŁOWA KLUCZOWE: Drapieżne czasopisma. Drapieżni wydawcy. Nieetyczne praktyki publikacyjne. Czasopisma naukowe. Uniwersytet Łódzki.

ABSTRAKT: Teza/cel artykułu – Rozwój komunikacji naukowej i publikowania *open access* implikuje rozwój modeli biznesowych przyjmowanych przez wydawców, również agresywnych i nieetycznych praktyk publikacyjnych. Zmiany w systemie ewaluacji polskiej nauki wiążą się z kolei z koniecznością zwiększenia tempa publikowania i widoczności autorów. Na tym gruncie łatwo o nadużycia

etyczne i potrzebne są narzędzia pozwalające ich unikać. **Metody badań** – W artykule analizuję rozwiązania przyjęte przez władze Uniwersytetu Łódzkiego w związku z narastającym w środowisku naukowym problemem tzw. drapieżnych czasopism i wydawców. Podstawę badania stanowią dane pozyskane od Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, której pracownicy analizowali czasopisma na wniosek pracowników, doktorantów i koordynatorów dyscyplin ze swojej uczelni. Badanie obejmowało interpretację komunikatów i zarządzeń Rektora Uniwersytetu Łódzkiego oraz analizę formatki i statystyk dotyczących analiz sporządzanych przez bibliotekarzy w 2023 r. Władze uczelni podejmują próby walki z nieetycznymi praktykami publikacyjnymi. W dokumentach sygnalizują społeczności akademickiej problem drapieżnych czasopism oraz wprowadzają konieczność zasięgnięcia opinii Biblioteki UŁ co do etyczności w przypadku niektórych wniosków o nagrody za publikacje w czasopismach. Biblioteka UŁ w ciągu roku wykonała 77 analiz czasopism. **Wyniki/wnioski** – Z badania wynika, że wsparcie ze strony bibliotekarzy jest potrzebne, zgodne z zaleceniami decydentów krajowych i powinno stanowić punkt wyjścia do pogłębionej analizy czasopism. Okazuje się, że niemożliwa jest jednoznaczna ocena czasopisma bez analizy jakościowej. Rozwiązania wdrożone na Uniwersytecie Łódzkim wymagają korekty, ale mogą zostać uznane za dobrą praktykę i rozwijane.

WPROWADZENIE

Liczba prac naukowych oraz tekstów popularnonaukowych i publicystycznych, poświęconych tzw. drapieżnym praktykom publikacyjnym i szerzej pojętym nieetycznym praktykom wydawniczym, jest imponująca i stała się już przedmiotem analiz. W 2023 r. odbyła się na Uniwersytecie Jagiellońskim obrona rozprawy doktorskiej będącej tego rodzaju analizą piśmiennictwa naukowego z lat 2011-2020¹. Analogiczne badania dotyczące tekstów indeksowanych w bazie Web of Science przeprowadziły autorki artykułu *Predatory Journals: Quantitative and Qualitative Analysis of Literature Published between 2012 and 2021* opublikowanego również w 2023 r. w „Journal of Scholarly Publishing”. Co ciekawe, wynika z nich, że choć liczba publikacji na temat czasopism drapieżnych rośnie, nie zwiększa się świadomość naukowców publikujących w tego typu periodykach². Ponowne przesłedzenie pochodzenia terminu-nie-terminu „drapieżne czasopisma” i ewolucji samego pojęcia nie wydaje się tu zatem konieczne, podobnie jak przywoływanie wszystkich prac na ten temat – jest to wręcz niemożliwe³. Spośród polskich najnowszych badań warto wyróżnić na-

¹ Rozprawa autorstwa Natalii Białki dostępna w Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego (zob. Białka, 2023).

² „It is observed that unethical practices are growing in research and publications. The chronological growth in publications on the topic of predatory journals makes identifying core publications difficult. Researchers are unaware of the changing publishing patterns of predatory journals, including their characteristics and new emerging types” (Nagarkar i Khole, 2023, s. 94).

³ Problem jest referowany i opisywany w większości tekstów naukowych poświęconych nieetycz-

tomiast prace m.in. Emanuela Kulczyckiego, Franciszka Krawczyka czy Magdaleny Musiał-Karg, Łukasza Zameckiego i Joanny Rak, do których będę nawiązywać. Wciąż łączy się również badane zjawisko z otwartymi modelami publikowania⁴.

Na wstępie warto powtórzyć definicję nieetycznego publikowania, którą tak formułuje Tomasz Burdzik: „Jako nieetyczne publikowanie można określić zachowania, które naruszają normy etyczne w nauce odnoszące się do prezentowania wyników pracy badawczej. Nieetyczne publikowanie nie ogranicza się do publikacji w drapieżnych czasopismach/wydawnictwach. Aspektami nieetycznego publikowania są m.in. plagiatowanie, autoplgiatowanie, manipulowanie cytowaniami (tj. nadmierne autocytowanie w celu poprawy wskaźników bibliometrycznych), nierzetelne praktyki recenzyjne, *ghost authorship*, *ghostwriting*, publikowanie w *vanity press*” (Burdzik, 2017, s. 132).

Jak wynika z przywołanych słów, pojęcie nieetycznego publikowania jest szersze niż badane najczęściej zjawisko drapieżnych czasopism (czy wydawców lub konferencji). Obejmuje wiele zagadnień niezwiązanych *stricte* z otwartą nauką i modelami *open access* – *ghostwriting* czy plagiat wydają się wręcz lepiej rozwijać w środowisku publikacji w modelu zamkniętym, gdzie grono odbiorców jest ograniczone; otwarta nauka, w jej idealnym wydaniu, miałaby takim nieetycznym praktykom zapobiegać (zob. Brzozowska, Piestrzyński, Zatora, 2021, s. 16-17). Nadużycia ze strony wydawców czy też właścicieli firm zajmujących się produkcją wydawniczą, ale i ze strony autorów – naciskanych z jednej strony przez pracodawców, z drugiej przez grantodawców, z trzeciej zaś przez sam system organizacji nauki i szkolnictwa wyższego – sprawiły, że idea otwartej nauki wydaje się dziś wypaczona. Pojęcie czasopism drapieżnych kojarzy się więc z periodykami wydawanymi w modelach otwartych i to najczęściej one budzą wątpliwości, zarówno samych naukowców, jak i władz uczelni (zob. Kulczycki i Krawczyk, 2021).

Przedmiotem niniejszego tekstu jest analiza prób radzenia sobie z problemem nieetycznych praktyk publikacyjnych w środowisku naukowym i rozwiązań wdrażanych przez władze Uniwersytetu Łódzkiego na przestrzeni ostatniego roku (2023).

nym praktykom publikacyjnym, nie będę powielać ustaleń ich autorów. Szerzej na temat pochodzenia terminu i listy Jeffreya Bealla zob. Kulczycki, Hołowiecki, Taşkın, Krawczyk, 2021b, s. 63-66; por. Burdzik 2017, s. 133-135. Zob. też artykuł w „Nature” z 2019 r. – Grudniewicz, Moher, Cobey et al., 2019. Przyjmuję perspektywę poprzedników i posługuję się terminem „drapieżne czasopisma” (ang. *predatory journals*), zdając sobie sprawę z jego nieścisłości. Równoległe funkcjonuje określenie „agresywne praktyki wydawnicze” (ang. *aggressive publishing practices*), zob. Musiał-Karg, Zamecki, Rak, 2023.

⁴ Na temat powiązań tzw. czasopism drapieżnych i publikowania w otwartym dostępie piszą Kulczycki i Krawczyk (2021).

STANOWISKO WŁADZ UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

Ważnym głosem, prowokującym, tudzież ożywiającym debatę dotyczącą nieetycznych praktyk publikacyjnych, jest niewątpliwie *List dyrektora NCN ws. „drapieżnych czasopism”* (ang. *predatory journals*), w którym Zbigniew Błocki zapewnia, że „[...] w sytuacjach, kiedy z całą pewnością uda się ustalić, że artykuł finansowany ze środków NCN został opublikowany w czasopiśmie nieprzestrzegającym standardów oceny eksperckiej, będziemy wymagać od kierownika projektu usunięcia numeru projektu z publikacji, a w konsekwencji wykluczenia jej z raportu i zwrotu kosztów poniesionych na opublikowanie takiej pracy” (Błocki, 2018, b.s.). W dokumencie brak ścisłej definicji takiego czasopisma i opisu sposobów, w jaki Narodowe Centrum Nauki mogłoby ocenić rzetelność danej publikacji i zasadność wyboru periodyku przez autora. Podobny stopień ogólności charakteryzuje *Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopismach i wydawnictwach drapieżnych (Komunikat Rektora..., 2023)*, do którego wracam w następnych akapitach. W obydwu zwraca się uwagę na istotę zjawiska i przestrzega się przed nim naukowców, opisując możliwe negatywne skutki nieetycznego i nierzetelnego publikowania wyników badań naukowych.

Warta odnotowania jest Uchwała Komisji Ewaluacji Nauki z dnia 15 kwietnia 2021 r. w sprawie *tzw. drapieżnych kanałów komunikacyjnych*, ponieważ wyraźnie wybrzmiewają w niej konieczność zweryfikowania listy punktowanych czasopism, wydawców i konferencji naukowych i postulat aktualizowania wykazów dwa razy w roku (Komisja Ewaluacji Nauki, 2021). Można wnioskować, że ministerialny wykaz czasopism naukowych nie stanowi w swojej obecnej postaci (od ukazania się Uchwały KEN wykaz nie uległ znaczącym zmianom, gdyż nie przeprowadzono analizy eksperckiej⁵) gwarancji rzetelności praktyk publikacyjnych widniejących w nim periodyków. Na ten problem zwracają uwagę naukowcy zaangażowani w organizację i reformowanie systemu nauki w Polsce, jak Aleksander Welfe, Członek Rzeczywisty PAN i profesor zatrudniony w Katedrze Modeli i Prognoz Ekonometrycznych Uniwersytetu Łódzkiego. W wywiadzie udzielonym Szymonowi Zdziebłowskiemu badacz podkreśla, że na liście liczącej ponad 30 tys. tytułów zostało „upatrzonych” kilka periodyków podejrzewanych o drapieżne praktyki, oraz że Polacy zaczęli masowo w nich publikować dopiero po tym, gdy na listę trafiły (Zdziebłowski i Welfe, 2023, b.s.)⁶. Na konieczność weryfikacji listy wska-

⁵ Stan na koniec stycznia 2024 r.

⁶ Elżbieta Gołata, prorektor Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu ds. nauki i współpracy z zagranicą, zauważa: „Opublikowana 31 lipca 2019 r. lista czasopism powstała zgodnie z procedurą opisaną w rozporządzeniu z dnia 7 listopada 2018 r. w sprawie sporządzania wykazów (Dz. U. z 2020,

zuje również, w kontekście pojawienia się Uchwały KEN, Błażej Skoczeń: „Czasopisma działające w trybie otwartego dostępu i stosujące niedozwolone praktyki wydawnicze powinny, po wnikliwej analizie i zaopiniowaniu przez ekspertów, zostać usunięte z wykazu czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych lub uzyskać obniżoną punktację” (Skoczeń, 2022, b.s.).

Władze niektórych polskich uczelni, nie czekając na rozwiązania odgórne, wprowadziły własne, w tym brak premiowania publikacji w czasopismach, których praktyki wydawnicze budzą zastrzeżenia etyczne (zob. Karwowski, 2023, b.s.). Podobna decyzja zapadła w Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, gdzie zdecydowano o niefinansowaniu z funduszu będącego w dyspozycji prorektora ds. nauki i współpracy z zagranicą publikacji w „European Research Studies Journal” oraz w materiałach konferencyjnych IBIMA, a następnie tę listę poszerzono o czasopisma MDPI. Za wymienione publikacje nie można również otrzymać w UE nagrody rektora (Gołata, 2022, b.s.). Rozwiązanie to wydaje się radykalne, gdyż zawiera założenie, że wszystkie publikacje w czasopismach wydawanych przez Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI) noszą znamiona nieetyczności lub nierzetelności. Takie rozwiązanie nie zostało zastosowane w Uniwersytecie Łódzkim, na którym skupiam się w artykule. Władze łódzkiej uczelni przyjęły inny model postępowania, oparty na analizie poszczególnych przypadków.

Za pierwszy dokument poruszający kwestie związane z nieetycznymi praktykami publikacyjnymi na Uniwersytecie Łódzkim należy uznać Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. *w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopismach i wydawnictwach drapieżnych*. Zawiera on, podobnie jak list dyrektora Narodowego Centrum Nauki, przestrożę przed przekazywaniem wyników badań niezaufanym wydawcom, skierowaną zwłaszcza do „młodych” badaczy i ich opiekunów naukowych: „W związku z coraz częściej pojawiającą się w przestrzeni dyskusji naukowej tematyką publikowania w tzw. czasopismach i wydawnictwach drapieżnych Rektor UŁ zwraca uwagę pracowników, doktorantów oraz studentów UŁ, którzy prowadzą działalność naukową i publikacyjną, na niebezpieczeństwa płynące ze współpracy z tego rodzaju czasopismami oraz wydawnictwami” (Komunikat Rektora..., 2023, b.s.).

Rektor Elżbieta Żądzińska zwraca uwagę na konsekwencje wynikające ze współpracy z czasopismami nieprzestrzegającymi zasad etyki (możliwość utraty wyników badań, ukryte opłaty, spadek prestiżu i oceny badacza) i zachęca do konsultowania się z pracownikami Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego oraz do zapoznawania się z materiałami zamieszczanymi

poz. 349). Nie była pozbawiona wad, ale kolejne wersje, zamiast oczekiwanej korekty, nie tylko sankcjonowały przypadki drapieżnych czasopism, ale je wręcz umacniały przez podwyższenie punktacji” (Gołata, 2022, b.s.).

przez nich w Portalu Pracowniczym⁷: „Ocena rzetelności praktyk wydawniczych nie jest łatwa i zwykle brakuje jednoznacznych wskaźników, które pozwoliłyby określić wydawcę lub czasopismo jako potencjalnie drapieżne. W ocenie periodyków naukowych pomocą służą pracownicy Biblioteki UŁ. Ponadto zwraca się uwagę, iż w Portalu Pracowniczym UŁ, w części Baza Wiedzy, znajduje się zakładka poświęcona czasopismom drapieżnym (*Komunikat Rektora...*, 2023, b.s.)”.

Komunikat powstał po konsultacjach z dyrekcją Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego; pracownicy Biblioteki są odpowiedzialni za redagowanie treści dotyczących publikowania w modelach otwartych przeznaczonych dla pracowników i doktorantów. Temat nieetycznych praktyk publikacyjnych był już poruszany na Uniwersytecie Łódzkim w 2021 r., gdy ukazał się przewodnik *Publikowanie otwarte* pod redakcją właśnie zespołu Biblioteki UŁ (zob. Brzozowska, Piestrzyński, Zatora, 2021, s. 35).

Omawiany Komunikat Rektora zasygnalizował społeczności akademickiej istnienie problemu i wskazał możliwość uzyskania dodatkowych informacji. Drugim etapem, bardziej formalnym, okazało się Zarządzenie nr 145 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 9.08.2023 r. w sprawie: zmiany zarządzenia nr 67 Rektora UŁ z dnia 22.02.2023 r. *w sprawie określenia zasad przyznawania nagród za publikacje i patenty, finansowanych z programu „Inicjatywa doskonałości – Uczelnia Badawcza”*, ściśle związane z premiowaniem publikacji. W związku z uzyskaniem przez Uniwersytet Łódzki zwiększenia subwencji w ramach programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza”⁸ badacze zyskali możliwość otrzymania premii za publikacje, które musiały jednak spełniać określone wymagania. Choć miesiąc przed ukazaniem się *Komunikatu Rektora...* weszło w życie Zarządzenie nr 67 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 22.02.2023 r. *w sprawie: określenia zasad przyznawania nagród za publikacje i patenty, finansowanych z programu „Inicjatywa doskonałości – Uczelnia Badawcza”*, finalnie związane z tematem nieetycznych praktyk publikacyjnych, w swoim pierwotnym brzmieniu nie zawierało zalecenia czy choćby sugestii zwrócenia uwagi na miejsce publikacji w kontekście etyki. Sytuację zmieniło Zarządzenie nr 145 Rektora....

⁷ Portal Pracowniczy UŁ stanowi element Multiportalu, serwisu łączącego wiele platform cyfrowych przeznaczonych dla pracowników, doktorantów i studentów UŁ, a także stronę internetową uczelni. W obrębie Portalu Pracowniczego redagowana jest *Baza wiedzy pracownika*, a w niej poradniki, informatory, aktualne komunikaty adresowane do osób zatrudnionych w UŁ. Część treści dostępna jest wyłącznie w intranecie, w tym zakładka poświęcona czasopismom drapieżnym (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, 2022).

⁸ Jak czytamy w *Polityce Naukowej Państwa*: „Podstawowym celem Rządu, instytucji działających na rzecz sektora, instytucji badawczych i uczelni jest wsparcie badaczy dążących do doskonałości naukowej [...]. Dążenie do doskonałości naukowej należy wesprzeć odpowiednimi rozwiązaniami instytucjonalnymi. Dlatego Rząd wspiera uczelnie dążące do osiągnięcia statusu uczelni badawczych, a także wybitnych badaczy prowadzących indywidualną działalność naukową, a także wyróżniające się zespoły i grupy badawcze” (MEiN, 2022, s. 10-11).

Kluczowy w kontekście niniejszego artykułu paragraf w pierwszej wersji dokumentu brzmi następująco: „Nagroda może zostać przyznana na każdymu pracownikowi, zatrudnionemu w Uniwersytecie Łódzkim, prowadzącemu w nim działalność naukową jak również uczestnikowi studiów doktoranckich lub szkoły doktorskiej, który jest: 1) autorem lub współautorem publikacji w czasopiśmie, któremu w wykazie czasopism naukowych MEiN przyznano 200 punktów, lub 2) autorem lub współautorem publikacji, której przyznano 140 punktów w wykazie czasopism naukowych MEiN i znajduje się na liście TOP10 (spełnienie łącznie obu warunków), lub 3) autorem lub współautorem monografii z poziomu II, lub 4) uzyskał patent krajowy lub międzynarodowy” (*Zarządzenie nr 67 Rektora...*, 2023, b.s.).

Po zmianie powyższy paragraf otrzymał brzmienie: „Nagroda może zostać przyznana każdemu pracownikowi, zatrudnionemu w Uniwersytecie Łódzkim, prowadzącemu w nim działalność naukową jak również uczestnikowi studiów doktoranckich lub szkoły doktorskiej, który jest: 1) autorem lub współautorem publikacji za 200 punktów, dla której podstawę do określenia punktacji stanowi ostatni, ogłoszony przez MEiN, wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych oraz wykaz wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe; 2) autorem lub współautorem publikacji za 140 punktów w TOP10, dla której podstawę do określenia punktacji stanowi ostatni, ogłoszony przez MEiN, wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych oraz wykaz wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe znajdujące się na liście TOP10; 3) autorem lub współautorem publikacji za 140 punktów na wniosek koordynatora dyscypliny po uwzględnieniu opinii BUŁ co do etyczności praktyk danego czasopisma; 4) autorem lub współautorem monografii z poziomu II; 5) redaktorem monografii z poziomu II; 6) współredaktorem monografii z poziomu II; 7) autorem patentu krajowego lub międzynarodowego” (*Zarządzenie nr 145 Rektora...*, 2023, b.s. [podkr. A.Z.]).

Badacze złożonego zjawiska, jakim są drapieżne czasopisma, zwracają uwagę, że na finansowanie publikacji w wydawnictwach budzących zastrzeżenia przeznaczają się olbrzymie środki finansowe, w tym na premie z funduszu na tzw. doskonałość naukową⁹. Władze Uniwersytetu Łódzkiego wprowadziły do Zarządzenia dodatkowy bufor w postaci opinii Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Co istotne, opinia dotyczy tylko tych

⁹ „Moreover, universities incentivized such publications by granting rectors’ and deans’ financial awards and extra bonuses resulting from projects designed to promote the development of scientific excellence. Public funds have been used numerous times in connection with the same article in order to get it published in a predatory journal” (Musiał-Karg, Zamecki, Rak, 2023, s. 780).

publikacji, które nie znalazły się w tzw. TOP10¹⁰ i uzyskały mniej niż 200 punktów z listy ministerialnej. Wejście w życie niniejszego dokumentu miało znaczący wpływ na działalność zespołu bibliotekarzy przygotowujących analizy czasopism na zlecenie pracowników UŁ – w drugiej połowie 2023 r. przeważają analizy wykonywane na zlecenie koordynatorów dyscyplin i autorów w związku z premiami za publikację w czasopismach z punktu trzeciego. W dalszej części artykułu przyglądam się danym zgromadzonym przez zespół Biblioteki UŁ po roku sporządzania tego rodzaju analiz.

PODSTAWA BADANIA – DANE BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO

Dane stanowiące podstawę niniejszego badania zostały mi udostępnione przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego 17 stycznia 2024 r. i pochodzą z okresu od 1 stycznia do 31 grudnia 2023 r. obejmują:

1. Informację na temat 77 analiz czasopism pod kątem nieetycznych praktyk publikacyjnych, w tym: tytuł czasopisma, numer ISSN/E-ISSN czasopisma, wydawcę, imię i nazwisko osoby zlecającej analizę (pracownika lub doktoranta Uniwersytetu Łódzkiego), afiliację osoby zlecającej analizę, datę wykonania analizy oraz uwagi (przede wszystkim wskazanie celu analizy, jeśli zlecenie pochodziło od koordynatora dyscypliny, a nie od autora artykułu).

2. Formatkę wyjściową służącą pracownikom Biblioteki UŁ do sporządzania analiz.

Analizy były zlecane zarówno przez pracowników UŁ, jak i niezatrudnionych doktorantów. Analizy związane z premiami za publikację i patenty finansowanymi z programu „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” (IDUB) były zlecane zarówno przez koordynatorów dyscyplin, jak i przez samych zainteresowanych pracowników, zależnie od przyjętej przez władze danego wydziału polityki.

Analizy sporządzał zespół bibliotekarzy z Oddziału Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych Biblioteki UŁ – osoby specjalizujące się w analizach bibliometrycznych i zajmujące się na co dzień zagadnieniami związanymi z otwartą nauką (łącznie czterech pracowników).

¹⁰ To znaczy w górnym decylnym wskaźniku cytawalności CiteScore (Top 10% – CiteScore Percentile). CiteScore to wskaźnik obliczany na podstawie danych z bazy Scopus, wprowadziła go firma Elsevier w 2016 r. jako alternatywę dla powszechnie stosowanego JCR (Journal Citation Reports), rankingi cytawalności czasopism tworzonego przez Clarivate Analytics.

ANALIZY CZASOPISM NAUKOWYCH – FORMATKA

„W odpowiedzi na zapytania pracowników i doktorantów UŁ dotyczące konkretnych czasopism naukowych Biblioteka UŁ przesyła podstawowe informacje na temat praktyk publikacyjnych i statystyk prezentowanych przez dane czasopismo. Informacje te mogą pomóc w zorientowaniu się w polityce wydawcy (format *open access*, opłaty, dostęp do treści), widoczności czasopisma (indeksacja w bazach danych, wskaźniki bibliometryczne, udostępnianie plików, identyfikatory danych), przejrzystości strony internetowej czasopisma i jego polityki publikacyjnej (statystyki dotyczące czasu oczekiwania na recenzję i liczby artykułów/numerów, informacje o zespole redakcyjnym i recenzentach)” (Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, 2022, b.s.).

Formatka, na podstawie której zespół Biblioteki UŁ sporządzał analizy czasopism, została zaprezentowana podczas wystąpienia na Uniwersytecie Ekonomicznym we Wrocławiu i stanowi zbiór najważniejszych informacji o danym periodyku (zob. Gołuchowska i Zatora, 2023). Ich wybór pokrywa się ze wskazaniami zawartymi w publikacjach na temat czasopism drapieżnych czy w liście dyrektora Narodowego Centrum Nauki¹¹.

Lista pytań, na które badacz aplikujący do danego czasopisma, powinien sobie odpowiedzieć, jest coraz dłuższa. O ile jeszcze kilka lat temu wykrycie potencjalnego drapieżnego wydawcy było dość łatwe, obecnie coraz trudniej wskazać cechy czy symptomy odróżniające go od zaufanych wydawców. W 2018 r. wymieniano takie niepokojące sygnały, jak: błędy ortograficzne i gramatyczne na stronie internetowej czasopisma, używanie nielicencjonowanych ilustracji, zbyt niskie (lub zbyt wysokie) opłaty za publikację czy brak przejrzystości opisanego procesu recenzji (zob. Rychlik i Theus, 2018, s. 165-166), a w 2017 r. Tomasz Burdzik pisał, że „[d]rapieżne czasopisma nie figurują w wiarygodnych bazach indeksacyjnych, takich jak Web of Science (WoS), Scopus, MEDLINE” (Burdzik, 2017, s. 144). Również Małgorzata Rychlik i Monika Theus podkreślały: „[...] czasopisma drapieżne nie są indeksowane w żadnej z uznanych bibliometryczno-bibliograficznych baz danych” (Rychlik i Theus, 2018, s. 166). O tym, jak wiele się zmieniło, świadczą wyniki badań opublikowane w 2021 r., dotyczące m.in. sztucznego zwiększania liczby cytowań¹². Ana-

¹¹ „[P]rzed wysłaniem artykułu warto zwrócić uwagę na skład zespołu redakcyjnego (czy są to osoby rozpoznawalne w danej dziedzinie, pochodzące z dobrych ośrodków naukowych) oraz na opis systemu recenzowania (*single-blind*, *double-blind peer-review* lub też inny)” (Blocki, 2018, b.s.). Por. popularne narzędzie online: *Think. Check. Submit. Identify trusted publishers for your research* (2024).

¹² „[U]waża się, że większa liczba cytowań świadczy o większym prestiżu. Stwarza to jednak przestrzeń do nowego rodzaju manipulacji. Niektórzy autorzy i czasopisma używają autocytoowań jako strategii zwiększania własnej widoczności, ponieważ pierwsze autocytoowania odgrywają ważną rolę w dalszym cytowaniu pracy w literaturze. Innego rodzaju manipulacjami są wymuszane cytowania wymagane przez redaktorów lub recenzentów, nadmierne autocytoowania i problemy związane ze sterowaniem cytowaniami. Te wszystkie strategie manipulacji sprawiają, że metryki tracą na znacze-

liza przygotowana dziś wyłącznie na podstawie baz bibliometryczno-bibliograficznych nie daje pełnego obrazu. Konieczne wydaje się dodatkowe przeanalizowanie praktyk publikacyjnych wydawcy i pogłębiona analiza strony internetowej czasopisma. Sama analiza bibliometryczna w omawianych przypadkach była ponadto przeprowadzana z uwzględnieniem całego okresu istnienia danego periodyku, co pozwalało zaobserwować rozwój czasopisma – wskaźniki dotyczące liczby publikowanych treści, autorów i cytowań.

Usługa analizowania czasopism pod kątem stosowania nieetycznych praktyk publikacyjnych została wprowadzona w Uniwersytecie Łódzkim pod koniec 2022 r., a 2023 r. był pierwszym pełnym rokiem jej realizacji. W ciągu tego roku kształtowała się też formatka wyjściowa – początkowo przesyłano wnioskodawcom zestawienia bibliometryczne wraz z krótkim komentarzem, lecz po konsultacjach w zespole zmieniono formułę analizy na tę przedstawioną w prezentacji (zob. Gołuchowska i Zatora, 2023).

ANALIZY CZASOPISM NAUKOWYCH – STATYSTYKI ANALIZ

W 2023 r. zespół Biblioteki UŁ sporządził 77 analiz, przy czym nie we wszystkich możliwe było zastosowanie tych samych kryteriów opisu, np. w przypadku periodyków nieindeksowanych w bazach Scopus i Web of Science, na podstawie których przygotowywano część bibliometryczną analizy, ograniczano się do elementów niebibliometrycznych i niemierzalnych maszynowo. Przeanalizowano łącznie 62 czasopisma naukowe – polskie i zagraniczne – a ich wykaz przedstawia tabela 1.

Najczęściej analizowanym czasopismem był „International Journal of Environmental Research and Public Health” (MDPI) – cztery analizy na przestrzeni roku. Po trzy analizy wykonano dla czasopism: „International Journal of Molecular Sciences” (MDPI), „Materials” (MDPI), „Molecules” (MDPI) oraz „Sustainability” (MDPI).

Tabela 2 przedstawia wykaz wydawców wraz z liczbą przeprowadzonych analiz dotyczących wydawanych przez nich czasopism. Liczba analiz dotyczących Multidisciplinary Digital Publishing Institute stanowi 44% wszystkich analiz wykonanych w 2023 r. – zlecono analizę aż 22 periodyków tego wydawcy. Zestawienie wydawców i liczbę czasopism, dla których przeprowadzono analizy, przedstawia Wykres 1, w którym uwzględniono wydawców reprezentujących więcej niż jedno badane czasopismo.

Wykres 2 przedstawia z kolei udział procentowy polskich i zagranicznych wydawców wśród wydawców reprezentujących analizowane czasopisma.

niu, ponieważ łatwo jest je ogrywać” (Kulczycki, Hołowiecki, Taşkin, Krawczyk, 2021b, s. 63). Por. Kulczycki, Hołowiecki, Taşkin, Krawczyk, 2021a.

Tabela 1. Zestawienie wszystkich unikatowych czasopism, których dotyczyły zapytania skierowane do Biblioteki UŁ, w porządku alfabetycznym

Tytuł czasopisma	ISSN E-ISSN
1	2
Agriculture	2077-0472
Antioxidants	2076-3921
Applied Sciences	2076-3417
Archives of Psychiatry and Psychotherapy	1509-2046
Arts	2076-0752
Behavioral Sciences	2076-328X
Białostockie Studia Prawnicze	1689-7404
Biology	2079-7737
Dutch Crossing: Journal of Low Countries Studies	0309-6564
Economic Annals XXI	1728-6220
Economies	2227-7099
Energies	1996-1073
Farmacja Polska	0014-8261
Frontiers in Neurology	1664-2295
Frontiers in Neuroscience	1662-453X
Frontiers in Nutrition	2296-861X
GEMA Online® Journal of Language Studies	1675-8021
Health Psychology Report	2353-5571
Historia Slavorum Occidentis	2084-1213
International Journal of Conservation Science	2067-533X
International Journal of Environmental Research and Public Health	1660-4601
International Journal of Molecular Sciences	1422-0067
ISPRS International Journal of Geo-Information	2220-9964
Journal of Clinical Medicine	2077-0383
Journal of High Energy Astrophysics	2214-4048
Journal of Risk and Financial Management	1911-8074
Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research	0718-1876
Kwartalnik Prawa Podatkowego	1509-877X
Land	2073-445X
Language & Communication	1873-3395
Lege Artis	2453-8035
Materials	1996-1944
Molecules	1420-3049
Monthly Notices of the Royal Astronomical Society	0035-8711
Myśl Polityczna. Political Thought	2658-2295
Nieruchomości@. Kwartalnik Ministerstwa Sprawiedliwości	2657-8247

1	2
Nuclear Physics B	0550-3213
Otolaryngologia Polska Polish Journal of Otolaryngology	0030-6657
Państwo i Prawo	0031-0980
People and Nature	2575-8314
PLOS ONE	1932-6203
Praca i Zabezpieczenie Społeczne	0032-6186
Przegląd Biblioteczny	0033-202X
Przegląd Prawa Konstytucyjnego	2082-1212
Przegląd Sejmowy	1230-5502
Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego	0137-5490
Res Rhetorica	2392-3113
Resources Policy	0301-4207
Risks	2227-9091
Rocznik Historii Prasy Polskiej	1509-1074
Soft Matter Journal	1744-6848
Studia Iuridica	0137-4346
Studia Politologiczne	1640-8888
Studies in Logic, Grammar and Rhetoric	0860-150X
Sustainability	2071-1050
Sustainable Development	1099-1719
Symmetry	2073-8994
The XLinguae Journal	2453-711X
US-China Law Review	1548-6605
Vaccines	2076-393X
Vox Patrum	0860-9411
Water	2073-4441

Źródło: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego.

Tabela 2. Zestawienie wszystkich wydawców i liczba wykonanych analiz w porządku od największej liczby analiz dla danego wydawcy

Wydawca	Liczba analiz
MDPI	34
Elsevier	5
Frontiers	3
Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne	2
Public Library of Science	2
The John Paul II Catholic University of Lublin	2
Wiley	2
Wydawnictwo Adam Marszałek	2
Wydawnictwo Sejmowe	2
Alexandru Ioan Cuza University Publishing House	1
David Publishing Company	1
De Gruyter Poland	1
Dom Wydawniczy ELIPSA	1
Index Copernicus	1
Institute of Society Transformation	1
Komitet Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk	1
Ministerstwo Sprawiedliwości	1
Oxford University Press	1
Polish Psychiatric Association	1
Polska Akademia Nauk Oddział w Krakowie Komisja Prasoznawcza; Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie	1
Polskie Towarzystwo Farmaceutyczne	1
Polskie Towarzystwo Retoryczne	1
Royal Society of Chemistry	1
Slovenská Vzdelávacia a Obstarávacia s.r.o.	1
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich	1
Taylor and Francis Group Routledge	1
Termedia	1
Universiti Kebangsaan Malaysia Press	1
University of SS Cyril and Methodius in Trnava	1
Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego	1
Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego	1
Wydział Prawa Uniwersytetu w Białymstoku	1

Źródło: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego



Wykres 1. Liczba wydawców i liczba unikatowych czasopism, dla których przeprowadzono analizę w 2023 r. Uwzględniono wydawców reprezentujących na liście więcej niż jedno czasopismo Oprac. na podstawie danych dostarczonych przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego.



Wykres 2. Procentowy udział polskich i zagranicznych wydawców reprezentujących analizowane czasopisma. Dane według liczby analizowanych unikatowych czasopism Oprac. na podstawie danych dostarczonych przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego.

Istotne dla wyników tego badania jest cytowane już Zarządzenie nr 145 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego... z sierpnia 2023 r., które zobligowało koordynatorów dyscyplin do nawiązania kontaktu – pośrednio lub bezpośrednio – z Biblioteką UŁ. W związku z premiami za publikacje w ramach programu IDUB zlecono 32 analizy czasopism. Co ważne, przeważają analizy dotyczące czasopism polskich wydawców, w tym takich pozostających niemal poza podejrzeniem o nieetyczność, niekomercyjnych, jak m.in. wydawnictw instytucji Polskiej Akademii Nauk, Wydawnictwo

Sejmowe czy wydawnictwa uniwersyteckie, w tym Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, a więc jednostka macierzystej uczelni autorki.

Po eliminacji ze zbioru danych analiz dotyczących premii IDUB zostało 45 analiz, które można określić jako „profilaktyczne” – zleconych przez pracowników naukowych lub doktorantów rozważających wybór danego czasopisma jako miejsca publikacji wyników swoich badań. Spośród tych analiz 31 dotyczy czasopism MDPI, co stanowi niemal 70% całego zbioru.

WNIOSKI

Zainteresowanie analizami czasopism wydawanych przez Multidisciplinary Digital Publishing Institute ze strony pracowników i doktorantów Uniwersytetu Łódzkiego bez wątpienia jest związane po pierwsze, z opiniami środowiska naukowego na temat tego wydawcy, po drugie, z intensywną kampanią promocyjną szwajcarskiej firmy, po trzecie zaś z dużą liczbą publikacji afiliowanych do UŁ, które ukazały się w poprzednich latach¹³. Jak słusznie zauważają Anna Książczak-Gronowska i Maja Bogajczyk, Uniwersytet Łódzki partycypuje w indywidualnym programie publikowania otwartego (Institutional Open Access Program) pozwalającym publikować pracownikom uczelni w czasopismach MDPI z 10% zniżką (Książczak-Gronowska i Bogajczyk, 2022, b.s.)¹⁴. Umowy z wydawcą są odnawiane od jesieni 2019 r., w 2023 r. władze UŁ podpisały umowę na kolejny rok. *Article Processing Charge* (APC) w przypadku czasopism MPDI analizowanych najczęściej to średni koszt rządu 2500-2700 franków szwajcarskich za jeden artykuł, a wysokość zniżki w ramach programu IOAP bywa mniej korzystną ofertą niż te, jakie autorzy otrzymują indywidualnie w trakcie współpracy z wydawcą. Koszt publikacji artykułu w otwartym dostępie u innych wydawców komercyjnych jest porównywalny – kryterium „szokująco wysokich opłat”, o których pisano w kontekście drapieżnych czasopism, nie wydaje się dziś aktualne, skoro wydawcy informują o opłatach rządu 3500 dolarów czy 2500 funtów brytyjskich. Różnice zaczynają się spłaszczać. Maria Matusiewicz z Uniwersytetu Gdańskiego zauważa ponadto, że w sytuacji, gdy nieefektywność uznanych wydawców wpływa na znaczne wydłużenie procesu publikacyjnego, piętnowanie MDPI nie przynosi polskim naukowcom korzyści i nie warto zniechęcać ich do powierzania wyników swoich badań właśnie temu wydawcy – zwłaszcza jeśli uczelniom zależy na dobrych lokatach w światowych rankingach (Matusiewicz, 2022, b.s.).

¹³ W 2022 r. ukazały się w MDPI 294 publikacje afiliowane do Uniwersytetu Łódzkiego. Dane na podstawie baz Scopus i Web of Science, stan baz na 31.01.2024 roku – wyniki wyszukiwania w obu bazach dają ten sam wynik.

¹⁴ W programie uczestniczy 820 instytucji z całego świata, <https://www.mdpi.com/ioap> [dostęp: 31.01.2024].

Nastawienie na (g)rywalizację w nauce wiąże się z rozwojem jej mierzalności (zob. Kulczycki, 2023). Strategia publikacyjna MDPI stanowi przykład tego, jak szybko rozwijająca się firma dostosowuje się do dynamicznej rzeczywistości – możliwość przyspieszenia procesu recenzji i wydania tekstu naukowego jest wyjściem naprzeciw oczekiwaniom badaczy, którym zależy na zapełnianiu slotów przed ewaluacją. Coraz więcej wydawców oferuje przyspieszenie procesu recenzji za dodatkową opłatą, co może, ale nie musi być niepokojącym sygnałem świadczącym o nietetycznych praktykach w danym czasopiśmie. Powstają prace będące analizą narzędzi perswazyjnych stosowanych przez redaktorów i wydawców uznawanych za drapieżnych (zob. Dadkhah, Majed Raja, Raof Memon, et al., 2023; Livas i Delli, 2023), jednak tego rodzaju badania muszą opierać się na dostępnych danych – trudniej przewidzieć, jakie nowe formy rekrutowania autorów pojawią się na rynku wydawnictw naukowych w przyszłości.

Analiza czasopisma powinna być więc wielowymiarowa, brać pod uwagę ewoluujące modele biznesowe, ale przede wszystkim stanowić punkt wyjścia do oceny merytorycznej, jakiej może dokonać tylko specjalista – badacz zainteresowany tematyką reprezentowaną przez dane czasopismo, ekspert w danej dyscyplinie czy uważny i kompetentny czytelnik publikowanych treści. Rozwijane wciąż narzędzia cyfrowe, takie jak *Think. Check. Submit.*, pomagają dokonać wstępnej oceny czasopisma czy wydawcy, nie są doskonałe, ale skłaniają do refleksji i przyjrzenia się praktykom publikacyjnym (zob. Boukacem-Zeghmouri, 2023). Podobnym „narzędziem” wydaje się formatka wyjściowa stosowana przez bibliotekarzy z Uniwersytetu Łódzkiego – zadaje podstawowe pytania na temat czasopisma i jego rozwoju w ostatnich latach, a zespół sporządzający analizę szuka na nie odpowiedzi, wykonując tę samą pracę, którą mógłby wykonać badacz, czyli potencjalny autor zainteresowany publikacją. Jest to forma wsparcia dla pracowników i doktorantów, mogąca odciążyć ich na początku poszukiwania miejsca publikacji wyników badań. Biblioteka UŁ nie może udzielić jednoznacznej odpowiedzi na pytanie „Czy to czasopismo jest drapieżne?”, ponieważ nie ma jasnych kryteriów ani doskonałych metod badania zjawiska „drapieżności” w nauce i, jak wspomniano wcześniej, przybiera ono coraz to nowe formy. Sugestia ze strony bibliotekarzy, że warto dokładniej przyrzeć się danemu periodykowi i zasięgnąć opinii środowiska naukowego, może i powinna skłonić naukowca do dokonania pogłębionej analizy treści i praktyk stosowanych przez wydawcę. W przypadku kilku analizowanych czasopism możliwy był kontakt z redaktorami, recenzentami lub autorami z Polski współpracującymi z danym wydawcą i taką ścieżkę rekomendowali bibliotekarze. Najczęściej, w wątpliwych przypadkach, możliwe było też znalezienie innego czasopisma zapewniającego tę samą liczbę punktów i mającego podobne lub

lepsze parametry niż pierwotnie wskazane przez osobę zlecającą analizę, a przy tym niewzbudzającego podejrzeń dotyczących etyki.

Liczba analiz niezwiązanych z premiami grantowymi nie jest wysoka (45), jeśli wziąć pod uwagę roczną liczbę publikacji afiliowanych do Uniwersytetu Łódzkiego. Wewnętrzny Uczelniany System Informacji o Osiągnięciach wykazuje ponad 3500 publikacji z 2023 r., z czego ponad połowa to publikacje oznaczone jako „open access”¹⁵. Usługa zaproponowana przez Bibliotekę UŁ działa jednak od niedawna i można zakładać, że zainteresowanie nią wzrośnie, o ile wzrośnie zaangażowanie władz uczelni w edukowanie pracowników i doktorantów w tematykę otwartej nauki i zagrożeń płynących ze współpracy z wydawcami stosującymi nieetyczne praktyki. Podobne wsparcie zapewniają również inne polskie uczelnie, m.in. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu¹⁶.

Wydaje się niezwykle ważne, by działać profilaktycznie, a nie *post factum* – weryfikacja już opublikowanych prac, za które mają zostać przyznane nagrody, jak wynika z Zarządzenia nr 145 Rektora..., właściwie nie przynosi badaczom korzyści. Taki zapis (ocena praktyk publikacyjnych czasopisma) może działać jako przestroga i jest zasadny, jednak w świetle aktualnych badań (zob. Kulczycki, Hołowiecki, Taşkın, Krawczyk, 2021b; Zoccali i Mallamaci, 2023) trudno uznać za uzasadnione założenie, że czasopismo mające 200 punktów według wykazu ministerialnego pozostaje poza podejrzaniem o nieetyczność, albo że obecność w tzw. TOP10 gwarantuje bezpieczeństwo. Ponadto bibliotekarze nie mają wypracowanych narzędzi, które pozwoliłyby jednoznacznie odrzucić daną publikację zgłoszoną do nagrody, nawet jeśli polityka wydawcy z jakiegoś powodu wzbudza wątpliwości. Takich narzędzi nie ma praktycznie całe środowisko naukowe, a dyskusje nie gasną.

Przypadek Uniwersytetu Łódzkiego pokazuje, iż naukowcy potrzebują wsparcia, choćby ze strony środowiska bibliotekarzy, które – począwszy od Jeffrey Bealla – podnosi swoje kompetencje w zakresie otwartej nauki i związanych z nią korzyści i zagrożeń, przyglądając się również zagadnieniu drapieżnych czasopism. Analiza danych zgromadzonych przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego na przestrzeni 2023 r. oraz dokumentów wydanych przez Rektora UŁ pozwala też stwierdzić, że władze uczelni dostrzegają problem i szukają rozwiązań, wciąż brakuje jednak skutecznej komunikacji z pracownikami i koordynatorami dyscyplin. Wypracowanie modelu, w którym badacze znają ścieżkę postępowania i podejmują próby zasięgnięcia informacji przed złożeniem artykułu do nieznanego

¹⁵ Dane na podstawie Uczelnianego Systemu Informacji o Osiągnięciach Uniwersytetu Łódzkiego, stan bazy na dzień 30.01.2024 r.

¹⁶ „[N]a UAM doktoranci są proszeni o wskazanie trzech tytułów, w których chcieliby opublikować swój pierwszy artykuł. Potem bibliotekarze weryfikują z nimi listę i tłumaczą, które tytuły są kontrowersyjne” (Książczak-Gronowska i Bogajczyk, 2022, b.s.).

czasopisma, pozwoliłoby uniknąć konieczności zajmowania się przypadkami pozostającymi poza podejrzeniem o praktyki nieetyczne czy wręcz noszące znamiona cyberprzestępczości.

BIBLIOGRAFIA

- Białka, N. (2023). *Analiza bibliometryczna piśmiennictwa na temat drapieżnych czasopism i wydawnictw za lata 2011-2020* [rozprawa doktorska], Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego. <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/321651>.
- Blocki, Z. (2018). *List dyrektora NCN ws. „drapieżnych czasopism” (predatory journals)*, Narodowe Centrum Nauki. <https://ncn.gov.pl/aktualnosci/2018-09-21-list-dyrektora-ncn-predatory-journals> [dostęp: 18.01.2024].
- Boukacem-Zeghmouri, Ch. (2023). Predatory journals entrap unsuspecting scientists. Here's how universities can support researchers. *Nature* 620, 469. <https://doi.org/10.1038/d41586-023-02553-1>.
- Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego (2022). *Drapieżne czasopisma* [materiały dla pracowników i doktorantów Uniwersytetu Łódzkiego dostępne w intranecie]. <https://pp.uni.lodz.pl/index.php/intranet/scms/portal/page?portalId=21&pageId=603> [dostęp: 28.02.2024].
- Brzozowska, A., Piestrzyński, T., Zatora, A. (2021). *Publikowanie otwarte. Praktyczny przewodnik dla badaczy*. Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. <http://hdl.handle.net/11089/47541>.
- Burdzik, T. (2017). Drapieżne czasopisma jako przykład nieetycznego publikowania. *Filozofia i Nauka. Studia filozoficzne i interdyscyplinarne*, 5. https://figshare.com/articles/journal_contribution/Drapie_ne_czasopisma_jako_przyk_ad_nieetycznego_publicowania/5155939.
- Dadkhah, M., Majed Raja, A., Raoof Memon, A. et al. (2023). A Toolkit for Detecting Fallacious Calls for Papers from Potential Predatory Journals. *Advanced Pharmaceutical Bulletin*, 13(4). <https://doi.org/10.34172/apb.2023.068>.
- Gołata, E. (2022). Szybko, łatwo, drogo! *Forum Akademickie*, 4. <https://miesiecznik.forumakademickie.pl/czasopisma/fa-4-2022/szybko-latwo-drogo-%E2%80%A9/> [dostęp: 22.01.2024].
- Gołuchowska, M., Zatora, A. (2023). *Polowanie na drapieżniki. Jak bibliotekarze mogą wspierać autorów w wyborze miejsca publikacji?* [materiały pokonferencyjne], 3. Forum Dobrych Praktyk, 25 września, Wrocław. <http://hdl.handle.net/11089/50210>.
- Grudniewicz, A., Moher, D., Cobey, K. et al. (2019). Predatory journals: no definition, no defence. *Nature*, 576. <https://doi.org/10.1038/d41586-019-03759-y>.
- Karwowski, M. (2023). Publikuj i płac. *Forum Akademickie*, 30 czerwca. <https://forumakademickie.pl/badania/publikuj-i-plac/> [dostęp: 22.01.2024].
- Komisja Ewaluacji Nauki (2021). *Uchwała Komisji Ewaluacji Nauki z dnia 15 kwietnia 2021 r. w sprawie tzw. drapieżnych kanałów komunikacyjnych*. <https://amu.pan.pl/wp-content/uploads/2022/03/Zal.-23-2021-04-15-Uchwala-KEN-2021-w-sprawie-czasopism-drapieznych.pdf> [dostęp: 22.01.2024].
- Komunikat Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 24.04.2023 r. w sprawie: zagrożeń płynących z publikacji w tzw. czasopismach i wydawnictwach drapieżnych (2023),

- Baza Aktów Wewnętrznych Uniwersytetu Łódzkiego, <https://baw.uni.lodz.pl/d/55607/5/> [dostęp: 18.01.2024].
- Książczak-Gronowska, A., Bogajczyk, M. (2022). *Polskie publikacje w czasopismach MDPI – czy to na pewno sukces?* Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego. <https://buwlog.uw.edu.pl/polskie-publikacje-w-czasopismach-mdpi-czy-to-na-pewno-sukces/> [dostęp 28.02.2024].
- Kulczycki, E. (2023). *The Evaluation Game. How Publication Metrics Shape Scholarly Communication*. Cambridge University Press.
- Kulczycki, E., Hołowiecki, M., Taşkın, Z., Krawczyk, F. (2021a). Citation patterns between impact-factor and questionable journals. *Scientometrics*, 126. <https://doi.org/10.1007/s11192-021-04121-8>.
- Kulczycki, E., Hołowiecki, M., Taşkın, Z., Krawczyk, F. (2021b). Drapieżne czasopisma są legitymizowane przez artykuły w czasopismach z impact factor. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 83(2). <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.2.5>.
- Kulczycki, E., Krawczyk, F. (2021). How is open access accused of being predatory? The impact of Beall's lists of predatory journals on academic publishing. *The Journal of Academic Librarianship*, 47(2). <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102271>.
- Livas, Ch., Delli, K. (2023). „Dear Doctor, greetings of the day!”: A 1-year observational study of presumed predatory journal invitations. *Progress in Orthodontics*, 24(21). <https://doi.org/10.1186/s40510-023-00471-6>.
- Matusiewicz, M. (2022). Praktyki redakcyjne: Elsevier, Springer, MDPI, PTG. *Forum Akademickie*, 10. <https://miesiecznik.forumakademickie.pl/czasopisma/fa-10-2022/praktyki-redakcyjne-%e2%80%a8elsevier-springer-mdpi-ptg-%e2%80%a9/> [dostęp: 29.01.2024].
- Ministerstwo Edukacji i Nauki [MEiN] (2022). *Polityka Naukowa Państwa*. <https://www.gov.pl/attachment/c47d37f9-eaab-4701-adce-84cf7585013e> [dostęp: 18.01.2024].
- Musiał-Karg, M., Zamecki, Ł., Rak, J. (2023). Debate: Publish or perish? How legal regulations affect scholars' publishing strategies and the spending of public funds by universities. *Public Money & Management*, 43(8). <https://doi.org/10.1080/09540962.2023.2213920>.
- Nagarkar, S., Khole, S. (2023). Predatory Journals: Quantitative and Qualitative Analysis of Literature Published between 2012 and 2021. *Journal of Scholarly Publishing*, 54(1). <https://doi.org/10.3138/jsp-2022-0005>.
- Oviedo-García, M.Á. (2021). Journal citation reports and the definition of a predatory journal: The case of the Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI). *Research Evaluation*, 30(2). <https://doi.org/10.1093/reseval/rvab020> [korekta artykułu: <https://doi.org/10.1093/reseval/rvad014>].
- Rychlik, M., Theus, M. (2018). Otwarty dostęp do piśmiennictwa naukowego. Przegląd funkcjonujących form – legalnych i nielegalnych. *Biblioteka*, 22(31). <https://doi.org/10.14746/b.2018.22.9>.
- Skoczeń, B. (2022). Reguły, kryteria i procedury do rozporządzenia. *Forum Akademickie*, 12. <https://miesiecznik.forumakademickie.pl/czasopisma/fa-12-2022/tytul-artykulu/> [dostęp: 22.01.2024].

- Szczepaniak, J. (2023). MDPI – problem bez rozwiązania?. *Forum Akademickie*, 26 maja. <https://forumakademickie.pl/wokol-nauki/mdpi-problem-bez-rozwiazania/> [dostęp: 19.01.2024].
- Think. Check. Submit. Identify trusted publishers for your research (2024). <https://thinkchecksubmit.org/> [dostęp: 4.03.2024].
- Zarządzenie nr 67 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 22.02.2023 r. w sprawie: określenia zasad przyznawania nagród za publikacje i patenty, finansowanych z programu „Inicjatywa doskonałości – Uczelnia Badawcza” (2023), Baza Aktów Wewnętrznych Uniwersytetu Łódzkiego, <https://baw.uni.lodz.pl/d/55353/5/> [dostęp: 18.01.2024].
- Zarządzenie nr 145 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 9.08.2023 r. w sprawie: zmiany zarządzenia nr 67 Rektora UE z dnia 22.02.2023 r. w sprawie określenia zasad przyznawania nagród za publikacje i patenty, finansowanych z programu „Inicjatywa doskonałości – Uczelnia Badawcza” (2023), Baza Aktów Wewnętrznych Uniwersytetu Łódzkiego, <https://baw.uni.lodz.pl/d/55971/5/> [dostęp: 18.01.2024].
- Zdziebłowski, Sz., Welfe, A. (2023). Prof. Welfe: polscy naukowcy wydają miliony złotych na publikowanie w pismach, które naukowe są tylko z nazwy [wywiad]. *Nauka w Polsce*. <https://naukawpolsce.pl/aktualnosci/news%2C95192%2C-prof-welfe-polscy-naukowcy-wydaja-miliony-zlotych-na-publikowanie-w-pismach> [dostęp: 18.01.2024].
- Zoccali, C., Mallamaci, F. (2023). The changing landscape of scientific communication: open access, predatory journals and the near future. *Journal of Nephrology*, 36. <https://doi.org/10.1007/s40620-023-01702-z>.

Artykuł w wersji poprawionej wpłynął do Redakcji 14 czerwca 2024 r.

ANNA ZATORA

Łódź University

Faculty of Philology, Institute of Contemporary Culture, Department of Literary Theory

e-mail: anna.zatora@lib.uni.lodz.pl

ORCID 0000-0003-4597-5568

THE ROLE OF LIBRARIANS IN UNIVERSITY EFFORTS TO ADDRESS UNETHICAL PUBLISHING PRACTICES: CASE STUDY OF SOLUTIONS IMPLEMENTED AT THE UNIVERSITY OF ŁÓDŹ

KEYWORDS: Predatory journals. Predatory publishers. Unethical publishing practices. Scientific journals. University of Łódź.

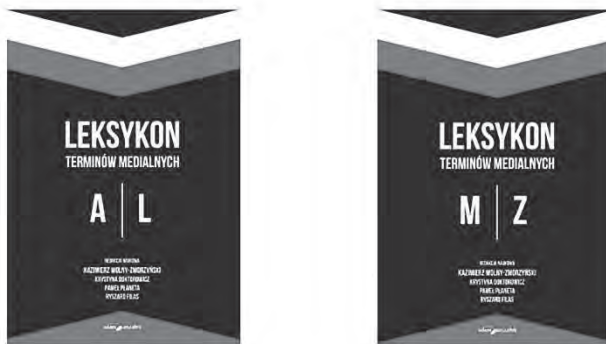
ABSTRACT: **Thesis/Objective** – The development of scholarly communication and open access publishing has led to the rise of various business models adopted by publishers,

including aggressive and unethical publishing practices. Changes in the evaluation system of Polish science have increased the need for faster publishing rates and greater visibility for authors. This environment is ripe for ethical abuses and as such requires the use of some preventative tools. **Research methods** – The article examines the solutions adopted by the University of Łódź in response to the growing issue of so-called predatory journals and predatory publishers within the academic community. The study is based on the data provided by the University of Łódź Library, whose staff analyzed afore-mentioned journals at the request of university employees, doctoral students, and scientific discipline coordinators. The research involved an interpretation of the messages and directives issued by the Rector of the University of Łódź, as well as an analysis of the forms and statistics related to the journal assessments conducted by librarians in 2023. The university administration is making efforts to combat unethical publishing practices, highlighting in various documents the issue of predatory journals to the academic community and introducing the requirement for the opinion of the Library on the ethicality of some applications for awards granted in return for publishing activity. Over the course of one year, the University of Łódź Library conducted 77 journal analyses. **Results/Conclusions** – The study concludes that there is a need for some support from librarians – such support aligns with the recommendations of national decision-makers, and it should serve as a starting point for in-depth journal analysis. It also shows that it is impossible to deliver a definitive evaluation of a journal without qualitative analysis. The solutions implemented at the University of Łódź require refinement but, considered good practice, they could be further developed.

ARTYKUŁY RECENZYJNE/RECENZJE I PRZEGLĄDY PIŚMIENNICTWA

PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY 2024 z. 3
PL ISSN 0033-202X

LEKSYKON TERMINÓW MEDIALNYCH



Leksykon terminów medialnych. Red. K. Wolny-Zmorzyński, K. Doktorowicz, P. Płaneta, R. Filas. Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 2024. T. A-L, S. 415, [98]. ISBN: 9788381806503, T. M-Z, S. 536, [118]. ISBN: 9788381808545

Umieszczenie recenzji leksykonu medioznawczego w kwartalniku zasadniczo bibliotekoznawczym nie potrzebuje szczególnego wytłumaczenia. Wystarczy choćby przypomnieć, że od czasu opublikowania w 2018 r. rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie dziedzin nauki i dyscyplin naukowych oraz dyscyplin artystycznych, badania bibliotekoznawcze są traktowane jako subdyscyplina nauk o komunikacji społecznej i mediach. Ale nawet gdyby wspomniane rozporządzenie nie zostało wydane, a więc jeśli bibliologia i informatologia stanowiłyby nadal odrębną dyscyplinę akademicką, należałoby oczekiwać, że obszerny (ponad 1000 stron), dwutomowy leksykon medioznawczy dostarczy użytkownikowi także odpowiedniej porcji terminów księgoznawczych i bibliotekoznawczych. I tak jest w rzeczywistości. Pytanie tylko, czy dawka jest satysfakcjonująca.

W przedmowie do leksykonu redaktorzy publikacji (Kazimierz Wolny-Zmorzyński, Krystyna Doktorowicz, Paweł Płaneta i Ryszard Filas) przypomnieli tytuły kilku wydawnictw leksykograficznych z obszaru medioznawstwa opublikowanych w ostatnim półwieczu, uznając, że recenzowana publikacja kontynuuje i znacząco rozwija tamte osiągnięcia.

Wśród nich wymienili też „Encyklopedię książki” z 2017 r., a więc jedno z najważniejszych wydawnictw leksykograficznych z obszaru nauki o książce i bibliotece. To nawiązanie pozwala oczekiwać, że „Leksykon terminów medialnych” jest publikacją adresowaną również do osób zajmujących się nauką o książce, bibliotece i informacji. I to jest w zasadzie słuszne założenie, ale liczba haseł w leksykonie, które można z tym polem badawczym bezdyskusyjnie powiązać, nie jest jednak duża. Zdecydowało o tym zapewne podejście do nauki o komunikacji i mediach, wiążące tę dziedzinę przede wszystkim z prasą, radiem, telewizją i Internetem oraz ogólnie z profesją dziennikarską. Świadczyć o tym może przyjęty w leksykonie sposób rozumienia terminu „media drukowane”. W przedmowie do „Leksykonu” jest bowiem informacja, że prace nad nim prowadzone były w podziale na 12 grup tematycznych, a jedną z nich była właśnie grupa tematyczna „Media drukowane” – w podziale na „prasę, ilustrację, komiks i projektowanie graficzne” (s. 6). Ewidentnie zatem do mediów drukowanych nie została w tym podejściu zaliczona książka. A przecież nie trzeba długo szukać, żeby znaleźć uzasadnienie dla szerokiego podejścia w tej kwestii, z którego wynika niby oczywiste stwierdzenie, że książka jest (albo wciąż bywa) zaliczana do mediów drukowanych. Choćby Oxford Reference, popularne źródło leksykograficzne wydawnictwa Oxford University Press pod hasłem *Print media* wylicza przykładowe formy mediów drukowanych, dodając *expressis verbis* – „including books”¹. Jednak w recenzowanej tu publikacji przyjęto właśnie podejście węższe, w którym książka i biblioteka są potraktowane nie tyle marginalnie, co oszczędnie. Wy tłumaczenie dla takiego zawężającego podejścia znajdujemy na przykład w „The Encyclopedia of World Problems and Human Potential”, gdzie czytamy: „W szerokim znaczeniu termin media drukowane odnosi się do wszelkich drukowanych materiałów. Jednak w bardziej konkretnym, ale powszechnym użyciu jest synonimem prasy, używanym w odniesieniu do gazet, magazynów i periodyków”². I to w pragmatycznym podejściu jest zrozumiałe, bo gdyby „Leksykon terminów medialnych” miał objąć również szerokie spektrum zagadnień związanych z książką i biblioteką, musiałby składać się nie z dwóch, ale przynajmniej z trzech tomów.

Skutek jest więc taki, że w recenzowanym leksykonie nie ma hasła *Książka*, chociaż jest *Fotoksiążka*. Nie ma też hasła *Biblioteka*, za to jest *Fonoteka*. Ale nie ma powodu czynić z tego zarzutu. Zresztą współczesna biblioteka – zwłaszcza taka, która w coraz większym stopniu daje użytkownikom dostęp do przekazów nieanalogowych – bywa czasem alternatywnie na-

¹ Oxford Reference: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100346392>

² The Encyclopedia of World Problems and Human Potential: <http://encyclopedia.uia.org/en/pattern/11600010>

zywana mediateką lub mediateką. I termin *Mediateka* został w leksykonie uwzględniony (T. M-Z, s. 74). Jednak z drugiej strony umieszczenie definicji biblioteki byłoby jak najbardziej zrozumiałe, a nawet wskazane. Wszak często w definicjach biblioteki jest mowa o szerokim spektrum mediów tam gromadzonych i udostępnianych. Na przykład w wersji online „Encyclopedia Britannica” w definicji biblioteki jest powiedziane: „Biblioteki odpowiadają za gromadzenie i udostępnianie książek, czasopism i innych mediów odpowiadających potrzebom edukacyjnym, rekreacyjnym i informacyjnym ich użytkowników”³. Podobnie w definicji biblioteki umieszczonej w Wikipedii stwierdzono: „Biblioteka to zbiór książek i ewentualnie innych materiałów i mediów, z którego mogą korzystać jej członkowie oraz członkowie powiązanych instytucji”⁴. Cóż, ten brak rekompensują definicje innych terminów związanych z nauką o książce i bibliotece, które autorzy leksykonu uwzględnili. Są więc na przykład hasła *Akcydens*, *Bibliografia*, *Bękart*, *Egzemplarz obowiązkowy*, *ISBN*, *ISSN*, *Pagina*, *Sygnatura*, *Obwoluta*, *Rycina*. Warto jednak zaznaczyć, że w niektórych definicjach terminy o dość szerokim znaczeniu zostały omówione intencjonalnie w sposób węższy. Przykładem jest hasło *Okładka*, bo skupiono się w nim na funkcjach okładek w wydawnictwach prasowych, pomijając choćby znaczenie okładek w wydawnictwach fonograficznych i wideofonicznych. Podobnie jest w przypadku hasła *Pagina* (*paginacja*). Choć termin oznacza sposób numeracji stron w różnego typu dokumentach – publikowanych i niepublikowanych, zwartych i ciągłych – to jednak objaśnienie zostało ograniczone do omówienia sposobu oznaczania stron w wydawnictwach prasowych. Są też obecne w leksykonie, ważne także dla terminologii bibliotekoznawczej, definicje wydawnictw periodycznych w podziale wynikającym z częstotliwości ukazywania się. Jest więc zdefiniowany dziennik, gazeta, tygodnik, dwutygodnik, miesięcznik, dwumiesięcznik, kwartalnik, półrocznik i rocznik. Zabrakło jednak definicji serii, co byłoby jakimś uzupełnieniem w podziale wydawnictw ciągłych.

O rozmiarach tego przedsięwzięcia wydawniczego świadczy nie tylko jego ostateczna objętość i liczba omówionych haseł, ale też duża liczba osób w nie zaangażowanych. Pod każdym hasłem podpisany jest jego autor. Nie ma co prawda zbiorczej listy autorów, ale jest to liczna grupa ok. 200 osób reprezentujących ponad 30 wyższych uczelni, a także reprezentanci innych instytucji, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, również dziennikarze z prasy, radia, telewizji i portali internetowych.

³ Oryg. *Libraries remain responsible for acquiring or providing access to books, periodicals, and other media that meet the educational, recreational, and informational needs of their users.* Zob. *Encyclopedia Britannica* – <https://www.britannica.com/topic/library>

⁴ Oryg. *A library is a collection of books, and possibly other materials and media, that is accessible for use by its members and members of allied institutions.* Zob. *Wikipedia* – <https://en.wikipedia.org/wiki/Library>

Dobór haseł umieszczonych w „Leksykonie terminów medialnych” świadczy nie tylko o szerokim podejściu do tematu przyjętym przez redaktorów publikacji, ale też pokazuje, jak szeroką i interdyscyplinarną dziedziną jest komunikacja społeczna i medioznawstwo. Oprócz bowiem terminów, których w leksykonie w sposób oczywisty się spodziewamy, a dotyczących dziennikarstwa radiowego, telewizyjnego, prasowego i komunikacji internetowej, znajdują się tu także terminy mniej oczywiste, a nawet być może niespodziewane. Oto bowiem część definicyjną leksykonu otwiera hasło *Abecadło*, którego obecność wyjaśnia się poprzez skojarzenie z alfabetem, tekstologią i kompozycją tekstu (także dziennikarskiego). W ten sposób wyjaśnić można też obecność w leksykonie takich haseł jak *Interlinia*, *Przypis*, *Spacja*, *Spis treści* itp. Inne, być może zaskakujące hasła to np. *Cnota*, *Dokładność*, *Krzywdza*, *Prawda* dające raczej skojarzenie aksjologiczne, a tu przywołane w kontekście etyki dziennikarskiej. Jest też hasło ekonomiczne *Dodatkowe wynagrodzenie* tu użyte w kontekście prawa autorskiego, jest też termin *Dominanta* kojarzony przede wszystkim ze statystyką, a tu przywołany w kontekście kompozycji strony periodyku. Podobnie jest w przypadku terminów z dziedziny psychologii jak np. *Behawioryzm*, *Dysonans poznawczy*, *Percepcja* czy *Skojarzenie*, których obecność w leksykonie wynika z kontekstu komunikacyjnego, zwłaszcza gdy mowa o skuteczności przekazu, wpływaniu na odbiorcę komunikatu i działaniach propagandowych w mediach. Również przez związek z szeroko rozumianą komunikacją, znajdziemy w leksykonie terminy informatyczne (np. *API*, *CMS*, *Dysk twardy*, *Firewall*, *HTML*, *Kodek*, *JAVA*, *Modem*, *Router* itd.), językoznawcze (np. *Błąd ortograficzny*, *Desygnat*, *Hiponim*, *Hiperonim*, *Oksymoron*, *Syntaktyka* itd.), a nawet medyczne (np. *Afazja*, *Zaburzenia mowy*).

Redaktorzy leksykonu zaznaczyli we wstępie, że autorzy „mieli swobodę w wyborze tematów i ich opisów” (s. 8), a w odniesieniu do haseł problemowych zaznaczono, że autorzy zaprezentowali w nich „własne opinie, z którymi nie każdy z czytelników musi się zgadzać” (s. 7). I zapewne będą użytkownicy, którzy spróbują kontestować definicje przedstawione w niektórych hasłach.

Dyskusyjna jest na przykład definicja ogólnego terminu *Digitalizacja* z sugestią, że chodzi w niej o cyfrowy zapis dokumentu tekstowego lub graficznego w formacie jpg lub pdf (T. A-L, s. 151-152) oraz szczegółowego terminu *Digitalizacja (cyfryzacja) materiałów audiowizualnych* przedstawiona jako zapisanie w postaci cyfrowej materiałów filmowych na taśmach 16 mm lub 35 mm (T. A-L, s. 152). Autorzy tych definicji nie uwzględnili bowiem faktu, że digitalizacji poddaje się także nagrania audio na różnych nośnikach analogowych – płytach, taśmach, kasetach, kartridżach, cylindrach i wałkach.

Jeszcze bardziej dyskusyjna jest definicja czasopisma, w której podano, że jest to „produkt medialny z grupy periodycznych mediów drukowanych” (*Czasopismo*, T. A-L, s. 128-129). Tak sformułowana definicja pomija więc wszystkie wydawnictwa elektroniczne, które mają periodyczny charakter. Zresztą w tej części leksykonu nie ma hasła „Czasopisma elektroniczne”, co może sprawić, że użytkownik będzie zawiedziony tym brakiem, o ile nie domyśli się, że odpowiednia definicja owszem jest obecna, tyle że znajduje się pod hasłem *E-czasopisma*. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku domniemanego hasła „Książka elektroniczna”. Nie ma go w leksykonie, a brak terminu z odsyłaczem sprawia, że użytkownik musi się domyślić, że definicji powinien szukać pod hasłem *E-book*.

I tu otwiera się kwestia systemu odsyłaczy w omawianym leksykonie. Odsyłacze występują tu zasadniczo w dwóch postaciach i we wszystkich możliwych funkcjach. Pierwsza forma odsyłaczy to samodzielne hasła odsyłaczowe z użyciem znaku strzałki jako odesłania do innego terminu. Duża część takich odsyłaczy przekierowuje użytkownika od terminu obcego (głównie anglojęzycznego) do terminu polskiego, np. *Cartoon* → *Komiks*, *E-Commerce* → *Handel elektroniczny*, *Hashtag* → *Hasztag*, *Pointa* → *Puenta*. Ale bywa też kierunek odwrotny, np. odsyłacze o postaci *Chmura* → *Cloud computing*, *Torowanie* → *Priming*, *Wideo* → *Video*, *Sekwel* → *Sequel*. Druga grupa hasel odsyłaczowych to odsyłacze całkowite dla wyrazów synonimicznych typu *Biogram* → *Życiorys*, *Przenośnia* → *Metafora*, *Etykieta w sieci* → *Netykieta*, *Wieczorynka* → *Dobranocka*.

Odsyłacze wskazują też na inwersję hasel np. *Informacyjne społeczeństwo* → *Spółeczeństwo informacyjne*, *Kaseta wideo* → *Wideokaseta*. Pojawiają się także odsyłacze uwzględniające hierarchię semantyczną, a więc albo ze wskazaniem relacji podrzędności, kierujące od hiponimu do hiperonimu, np. *Felieton radiowy* → *Felieton*, *Gazeta darmowa* → *Prasa darmowa*, albo odwrotnie, a więc od terminu nadrzędnego semantycznie do hiponimu np. *Język* → *Język naturalny*.

Są wreszcie odsyłacze, które wskazują deskryptory kojarzeniowe. Tak jest na przykład w przypadku hasła *Indeks*, które po definiens zostało powtórzone jako hasło odsyłaczowe o postaci *Indeks* → *Skorowidz*, co należy rozumieć jako przekierowanie do deskryptora kojarzeniowego.

Drugim rodzajem odsyłaczy obecnych w leksykonie są odsyłacze umieszczone w obrębie definicji z użyciem skrótu „Zob.” i pełnią one przede wszystkim rolę odsyłaczy uzupełniających. Na przykład pod omówieniem hasła *Badania odbioru mediów* jest odsyłacz uzupełniający *Zob. Ośrodki badań na mediach*, a pod hasłem *Faktoid* znajdziemy odsyłacz *Zob. Clickbait*.

Przy takiej różnorodności odesłań nie można systemowi odsyłaczy w „Leksykonie terminów medialnych” wiele zarzucić. Na pewno pomaga

to w poruszaniu się między hasłami. Jednak przy ewentualnym drugim wydaniu leksykonu można by nieco ten system poprawić i uzupełnić. I tak *nomen omen* w leksykonie jest hasło *Odsyłacz*, które po części dotyczy stosowania przypisów w tekście. Ale w leksykonie jest też uwzględnione konkretne hasło *Przypis*. Wobec tego w jakiejś części oba hasła informują o tym samym. Byłoby zatem wskazane zastosowanie między nimi odsyłaczy uzupełniających, co jednak zostało pominięte. Podobnie jest z hasłem *Idol*, pod którym znalazł się zupełnie zrozumiały odsyłacz uzupełniający *Zob. Fan*. Problem w tym, że pod hasłem *Fan* nie ma odsyłacza uzupełniającego *Zob. Idol*.

W leksykonie znalazły się też odrębne hasła dla terminów *Ponowoczesność* i *Postmodernizm*, mimo że często są one traktowane zamiennie. To nie jest zarzut, bo taki zabieg był dopuszczalny, można jednak było zastosować między nimi odsyłacz uzupełniający. Tymczasem odsyłacz „Zob.” użyty przy hasle *Postmodernizm* kieruje do *Poststrukturalizmu* i *Intertekstualności*, ale nie do *Ponowoczesności*.

Można by także rozważyć zastosowanie odsyłaczy uzupełniających przy hasłach *Erotyka telewizyjna* oraz *Seks w telewizji*. Pewnie w ogóle można było omówić całe to zagadnienie w obrębie jednego hasła, a drugie potraktować jako odsyłacz całkowity. Zdecydowano się jednak omówić oba hasła odrębnie, a w praktyce wyszło tak, że *Erotyka telewizyjna* została omówiona w ujęciu międzynarodowym, a *Seks w telewizji* w odniesieniu do Polski. Ale skoro tak to rozwiązano, to obustronne odsyłacze uzupełniające byłyby oczywistym usprawnieniem.

Dużą część leksykonu zajmują hasła dotyczące rynku medialnego w Polsce i w wybranych (w sumie ponad 50) krajach świata i regionach. Są to 1-2 kolumnowe hasła podające podstawowe informacje o systemie medialnym w danym kraju, najważniejszych aktach prawnych i instytucjach regulujących ten rynek, głównych tytułach prasowych i najważniejszych nadawcach radiowo-telewizyjnych. To z pewnością jest zbiór ważnych i przydatnych informacji, można się tylko przez moment zastanowić, czy zostały w tej części zachowane proporcje. Bo na przykład hasła dotyczące mediów w Japonii, Kanadzie, Turcji czy w Nowej Zelandii zajmują więcej miejsca niż hasło dotyczące mediów w USA.

Nie do końca zrozumiały jest w leksykonie podział haseł dotyczących czasopism o określonej tematyce. Otóż w tomie A-L, wśród terminów na literę C znajdują się obok siebie takie hasła jak *Czasopisma o zdrowiu*, *Czasopisma medyczne*, *Czasopisma miłośników zwierząt* czy *Czasopisma wędkarskie*. Od razu pojawia się myśl, skąd taki wybór i dlaczego nie zostały omówione np. czasopisma motoryzacyjne czy komputerowe, które dla rynku wydawniczego mają jednak większe znaczenie niż czasopisma wędkarskie. Otóż jednak poświęcono im odrębne hasła, trzeba się tylko domyślić, że zostały omówione w tomie M-Z pod literą M jako *Magazyny motoryzacyj-*

ne oraz *Magazyny komputerowe*. I podobnie ktoś mógłby się zastanawiać, dlaczego w tomie A-L w sąsiedztwie czasopism kulturalnych nie zostały omówione czasopisma muzyczne. Okazuje się, że nie zostały pominięte, tylko należy ich szukać w tomie M-Z pod hasłem *Prasa muzyczna*. A zaraz obok omówiona jest prasa łowiecka, rolnicza czy wyznaniowa. W sumie więc różne rodzaje tematycznych periodyków zostały uwzględnione, tylko nie jest jasne, dlaczego dla wędkarzy są „czasopisma”, a dla myśliwych „prasa”.

Po wstępie i wykazie stosowanych skrótów znalazły się w leksykonie dwie istotne listy. Najpierw umieszczono listę haseł definicyjnych, a po niej znalazł się wykaz haseł problemowo-eseistycznych z odesłaniem do odpowiednich stron, gdzie owe hasła są rozwinięte. Zwłaszcza ten wykaz był tu niezbędny, bo te ważne i ciekawe eseje, rozrzucone w różnych częściach leksykonu, bez wykazu znajdowałoby się cokolwiek na chybił trafił. Pojawia się tylko pytanie, czy ów wykaz rzeczywiście powinien mieć porządek alfabetyczny. Gdyby to był porządek wynikający z kolejności tych tekstów w obu tomach, to ów wykaz byłby czymś na kształt spisu treści esejów wplecionych z zasadniczy zrab definicyjny. Przyjęto tu jednak porządek alfabetyczny, co sprawia, że ów wykaz pełni funkcję indeksu tytułów. Zatem na przykład hasła *Postpamięć* i *Postprawda* są z racji porządku alfabetycznego umieszczone na liście haseł problemowych obok siebie, ale faktycznie esej dotyczący postpamięci znalazł się w tomie M-Z, a dotyczący postprawdy w tomie A-L. Przyjęty w ten sposób porządek alfabetyczny tytułów esejów, treściowo dość przypadkowy, ma pewne uzasadnienie, ale jego praktyczną przydatność musi już ocenić każdy z użytkowników leksykonu.

Owe teksty, które określono we wstępie jako „wyeksponowane hasła problemowo-eseistyczne”, to średnio półtorastronicowe teksty, które w sposób nie definicyjny, a problemowy omawiają kluczowe pojęcia zdefiniowane w części poprzedzającej eseje. I tak na przykład po części leksykonu z hasłami na literę F w części eseistycznej umieszczono m.in. trzy eseje na temat Fake newsów pt.: „Fact checking, Fake hunter – (nie)skuteczne sposoby zwalczania zjawiska fake newsów”, „Fake newsy w polskich mediach – przyczyny i skutki”, „Fake newsy w mediosferze XXI wieku”.

Niekiedy z tytułu eseju wynika *expressis verbis*, do jakiego wcześniej podanego hasła odnosi się dany esej. Jednak nie w każdym przypadku czytelnik będzie od razu zorientowany, dlaczego określony esej znalazł się w określonej części leksykonu. Można na przykład zastanawiać się przez chwilę, dlaczego tekst zatytułowany „Antysemityzm w dyskursie publicznym i medialnym w Polsce” znalazł się akurat w części, którą poprzedzają hasła na literę K. Wyjaśnia to dopiero odsyłacz uzupełniający *Zob. Kultura żydowska w mediach* umieszczony po tym esej. Podobnie jest

z esejem zatytułowanym „Dyskurs radiomaryjny – spojrzenie krytyczne”. Jego obecność w części, którą poprzedzają hasła na literę L tłumaczy odsyłacz *Zob. Linia programowa redakcji*. Wydaje się to trochę przypadkowe.

Badacze i studenci medioznawstwa i komunikacji społecznej będą z pewnością często cytowali omawiany leksykon, a powodem tych cytozań będą nie tylko hasła definicyjne, ale właśnie także wspomniane eseje problemowe. Są one bez wątpienia cennym uzupełnieniem części definicyjnej, ale też sprawiają pewien kłopot. Chodzi o inny system paginacji stron z esejami. W leksykonie są więc dwa porządki numeracji – numeryczny i alfanumeryczny. Zwrócili na to uwagę także katalogerzy w NUKAT, umieszczając w strefie uwag opisu katalogowego publikacji informację: „Paginacja zróżnicowana – wiele ciągów liczbowań”. Dwa porządki paginacji mogą być mianowicie pewnym utrudnieniem w posługiwaniu się elektroniczną wersją leksykonu, z której zainteresowani użytkownicy będą pewnie częściej korzystali jako łatwiej dostępnej, a można ją pobrać w dwóch plikach w formacie pdf ze strony Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach⁵.

Jest jednak pewien mankament książek elektronicznych (czy szerzej – dokumentów elektronicznych – bo problem dotyczy też elektronicznych wersji czasopism), kiedy numeracja stron w wersji drukowanej różni się z porządkiem stron w wersji cyfrowej. Na problem ten zwrócono m.in. uwagę w haśle „Digitalizacja” zamieszczonym w Wikipedii, gdzie stwierdzono, że niektóre dokumenty elektroniczne „udostępnia się bez uwzględnienia układu wewnętrznego publikacji”⁶. Objawia się to na przykład w ten sposób, że po wpisaniu żądanej strony w polu nawigacyjnym czytelnika e-booków, użytkownikowi wyświetla się inna strona niż oczekiwana. Czasem jest to różnica znacząca, kilkunastu albo i kilkudziesięciu stron, zwłaszcza w przypadku publikacji o większej objętości. To może być kłopotliwe szczególnie w przypadku drukowania wybranych stron z dokumentu pdf. Bo program dostanie polecenie wydrukowania np. strony 120, a wydrukuje 138. W „Leksykonie terminów medialnych” można tego problemu uniknąć, a zależy to od programu wykorzystywanego do otwierania e-booków. Zacznijmy więc od tego, że Acrobat Reader, program najlepiej kojarzony z otwieraniem plików w formacie pdf, doskonale radzi sobie ze zrozumieniem struktury leksykonu i dwa rodzaje paginacji mu „nie przeszkadzają”. Innymi słowy, gdy w okienku nawigacyjnym Acrobatą zażądamy wyświetlenia np. strony 321, on wyświetli tę stronę. Coraz częściej jednak użytkownicy komputerów rezygnują z in-

⁵ „Leksykon terminów medialnych” – alfabetycznie ułożony zbiór istotnych dla funkcjonowania mediów terminów [online]. Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Nauk Społecznych: <https://us.edu.pl/wydzial/wns/2024/03/05/leksykon-terminow-medialnych/>

⁶ *Digitalizacja (bibliotekarstwo)* [online]. Wikipedia: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Digitalizacja_\(bibliotekarstwo\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Digitalizacja_(bibliotekarstwo))

stalacji tego programu, który jest duży i „pamięćozerny”, zadowolając się funkcjonalnością popularnych przeglądarek internetowych, jaką jest otwieranie plików pdf. Powiedzmy zatem, że podobnie jak Acrobat Reader ze zrozumieniem struktury leksykonu nie ma problemu także Firefox i po poleceniu wyświetlenia strony 321, umieszczonym w okienku nawigacyjnym, też bezbłędnie spełnia to oczekiwanie. Natomiast The Edge i Chrome już sobie z tym nie radzą i po tym samym żądaniu wyświetlają stronę 269! Cóż, choć niektórzy twierdzą, że historia e-booków dzięki Michaelowi Hartowi zaczęła się już 53 lata temu, to wciąż chyba jesteśmy na etapie „oswajania elektronicznych inkunabułów”.

„Leksykon terminów medialnych” jest znaczącym osiągnięciem publikacyjnym polskiego medioznawstwa. Studenci kierunków medioznawczych, informatologicznych i bibliotekoznawczych będą go mogli cytować w rozważaniach terminologicznych swoich dysertacji. Będą tylko musieli przygotować się na żmudne przepisywanie wybranych cytatów, bo leksykon ma zabezpieczenie przed kopiowaniem. Albo też muszą się uzbroić w jakiś screen shot reader, który ich w tym wyręczy. Zaś nauczyciele akademicy z różnych kierunków mogą ten tytuł umieścić w części lekturowej swoich sylabusów. Może nawet jako lekturę obowiązkową.

Dariusz Grygowski
Uniwersytet Warszawski
Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii

PRZEGLĄD PIŚMIENICTWA KRAJOWEGO

Publikacja *Książka. Stan umysłu* (Ślusarek, Bukowczan, red., 2023) stanowi pokłosie szóstej edycji Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych, które odbyło się w dniach 9-10 czerwca 2022 r. w Krakowie. Tom rozpoczyna artykuł Anny Piotrowskiej *Krótką historia stuletniej biblioteki* poświęcony obchodzonemu w 2022 r. jubileuszowi stulecia Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. Hugona Kołłątaja w Krakowie, twórcy i organizatora Forum. W szkicu eseistycznym *Książka. Stan umysłu bibliotekarza* Jolanta Betkowska, przywołując przykłady z bibliotekarskich biografii, a także literatury pięknej, pokazuje znaczenie książki w życiu prywatnym bibliotekarzy. W pozostałych tekstach autorzy ukazują m.in. rolę nowych form książki – takich jak np. książka konwergencyjna, książ-

ka haptyczna, step-in-book i lapbook – w procesach edukacyjnych (Magdalena Wójcik), opisują projekt *Najmłodszi Małopoleanie lubią czytanie* (Beata Kania, Lidia Marzec), prezentują formy pracy Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej ze studentami (Klaudyna Bociek), charakteryzują działalność wydawniczą bibliotek pedagogicznych (Agnieszka Fluda-Krokos).

Pokłosiem kolejnej, siódmej edycji Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych (Kraków 15-16 czerwca 2023 r.) jest książka *Biblioteka pedagogiczna przyszłości. Niekonwencjonalne zasady i użytkownicy jutra* (Ślusarek; Bukowczan, red., 2024). Tom otwiera artykuł Doroty Kamińskiej *Wizje i zadania biblioteki przyszłości w opracowaniach z francuskiego obszaru językowego*. Procesy kształtowania się nowych specjalizacji i nowatorskich profili kompetencyjnych w zawodzie bibliotekarskim przedstawiła M. Wójcik, natomiast Karol Baranowski podjął temat sztucznej inteligencji w pracy bibliotekarza. W pozostałych artykułach zajmowano się m.in. zagadnieniami tworzenia marki osobistej bibliotekarza (Paweł Marchel) czy też oceną kompetencji cyfrowych i potrzeb edukacyjnych generacji Alpha w kontekście korzystania z bibliotek (Katarzyna Sanak-Kosmowska). Swoimi doświadczeniami w zakresie budowania nowoczesnego bibliotekarstwa podzieliły się niektóre biblioteki pedagogiczne, np. artykuł Magdy Płatonow o wybranych działaniach Biblioteki Pedagogicznej Wojewódzkiego Ośrodka Metodycznego w Gorzowie Wielkopolskim.

Interesująca praca *Nieuznana rewolucja? Polskie książki i fotografia (1856-1883)* (Fedorowicz-Jackowska, 2023), z pogranicza historii książki i historii fotografii, to rezultat badań zakończonych dysertacją doktorską. „W niniejszym opracowaniu nie staram się dowieść, że wprowadzenie fotografii do kultury druku było wydarzeniem rewolucyjnym. Takie założenie przyjął jako punkt wyjścia. Interesuje mnie natomiast to, jak wyglądały pierwsze dekady mariażu książki z fotografią na ziemiach polskich. Czy w drugiej połowie XIX w. widać tu tę zmianę w kulturze (przejawiającą się np. w liczbie wydawanych książek ilustrowanych), czy została ona dostrzeżona przez odbiorców i była dla nich istotna?” (s. 13-14). Książka składa się z dwóch części. W pierwszej części autorka w kilku rozdziałach omówiła zagadnienia terminologiczne, przedstawiła technologiczne i praktyczne aspekty obecności ilustracji fotograficznej w książce, a także zaprezentowała trzy studia przypadków. Tę część publikacji kończy rozdział *Recepcja publikacji ilustrowanych fotograficznie w Polsce*. Część druga zawiera adnotowaną bibliografię zatytułowaną *Bibliografia polskich publikacji ilustrowanych fotograficznie (1856-1883)*, opatrzoną autorskimi komentarzami oraz cytatami z prasy, korespondencji prywatnej, dokumentów archiwalnych.

Publikacja *Badania w sektorze kultury. Dostępność* (Pluszyńska et al., red., 2022) stanowi efekt trzeciej edycji konferencji *Badania w sektorze kultury*

organizowanej przez Zakład Zarządzania Kulturą Instytutu Kultury Uniwersytetu Jagiellońskiego we współpracy z Instytutem Badań Organizacji Kultury (Kraków, 17-18 listopada 2022 r.). Autorzy artykułów zajmowali się stanem implementacji zapisów ustawy o dostępności w polskich muzeach (Łukasz Gawęł), przedstawiali wskazówki, jak prowadzić badania odbiorców instytucji kultury ze szczególnymi potrzebami (Agnieszka Konior, Anna Pluszyńska), prezentowali studium przypadku, opisując kierunek przejścia od budowania dostępnej oferty edukacyjnej do opracowania inkluzyjnego programu performatywnego, współtworzonego przez osoby z niepełnosprawnościami w Ośrodku Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora Cricoteka (Barbara Pasterak, Izabela Zawadzka). W końcowym artykule autorstwa Magdaleny Ochał i Anny Woźniak zaprezentowano wnioski z badań świadomości zagadnień związanych z dostępnością w instytucjach kultury z województwa mazowieckiego, przeprowadzonych w 2021 r. Badaniami objęto kilkanaście wybranych niewielkich instytucji kultury, w tym osiem bibliotek. Jedną z uwag podsumowujących brzmi: „Wyniki naszego badania wskazały przede wszystkim, że pracownikom instytucji kultury nie brakuje dobrej woli ani empatii, lecz konkretnej wiedzy, a w niektórych przypadkach także umiejętności tworzenia miejsca dostępnego. Ustawy o dostępności niewątpliwie zwróciły uwagę na kwestie dostępności, ale kładąc nacisk na powinności, nie umożliwiły zrozumienia sensu tych działań” (s. 207).

Kolejna bestselerowa publikacja, reprezentująca nurt książek o książkach, została przyswojona polskiemu czytelnikowi. W książce *Przenośna magia. Historia książek i ich czytelników* (Smith, 2024), w tłumaczeniu Aleksandra Gomoli, Emma Smith w erudycyjnej, eseistycznej, dygresyjnej formie ukazuje, że fizyczność książek jest równie ważna, jak zapisane w nich słowa. W kolejnych rozdziałach autorka snuje refleksje nad początkami druku, przemianami formy książki, jej egalitarnością i elitarnością, utrwalonymi w sztuce aktami lektury. Opisuje przykłady cenzury i niszczenia książek. Podejmując w ostatnim rozdziale próbę definicji książki, autorka odnosi się do tekstów w formie cyfrowej: *Przenośna magia* traktuje o książkach jako przedmiotach, nie utworach i dlatego nie uwzględniłam w niej niematerialnych, zeteryzowanych tekstów dostępnych za pomocą czytników e-booków ani audiobooków. Nie był to osąd moralny, lecz po prostu decyzja wynikająca z tego, że trzeba było wprowadzić jakąś granicę (s. 254).

Publikacja *Drukarnia akademicka we Wrocławiu 1726-1804* (Bończuk-Dawidziuk, Suleja, red., 2022) to pierwsze opracowanie poświęcone w całości drukarni przy uniwersytecie we Wrocławiu (wówczas Akademii Leopoldyńskiej) założonej w 1726 r. i prowadzonej przez jezuitów, a od 1776 do 1804 r. przez eksjezuitów. Główną część publikacji stanowi katalog druków, które ukazały się w drukarni akademickiej w latach 1726-1804

opracowany przez Urszulę Bończuk-Dawidziuk i Jarosława Suleję. Katalog poprzedzają teksty przedstawiające materialne i niematerialne dziedzictwo Akademii Leopoldyńskiej, założonej przez Leopolda I Habsburga i prowadzonej przez jezuitów (Jan Harasimowicz), działalność i kulturę artystyczną Towarzystwa Jezusowego na Śląsku i w hrabstwie kłodzkim w latach 1581-1776 (Dariusz Galewski) oraz charakterystykę akademickiej drukarni w świetle zachowanych druków (U. Bończuk-Dawidziuk).

Katalog inkunabułów z Biblioteki Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie i Biblioteki Paulinów w Krakowie na Skałce poprzedzony zarysem historycznym bibliotek i analizą zgromadzonych przez nie inkunabułów zaprezentował Jarosław Łuniewski w publikacji *Inkunabuły w zbiorach paulinów polskich. Katalog i opracowanie* (Łuniewski, 2023). W zbiorach biblioteki jasnogórskiej zgromadzono 261 inkunabułów, a w bibliotece krakowskiej – 22. „Za wyborem biblioteki jasnogórskiej jako przedmiotu zainteresowania naukowego przemawia fakt, że jej księgozbiór zachował się w miejscu, w którym był przez wieki tworzony. Jako jedyna biblioteka klasztorna w Polsce doświadczyła w sposób całkowity estetycznych i funkcjonalnych zmian charakteryzujących sztukę baroku (...). Wspólnie z biblioteką na Skałce w Krakowie jest obrazem formacji intelektualnej i kulturalnej polskich paulinów” (s. 73). Autor przedstawił problematykę kultury książki w życiu duchowym i intelektualnym polskich paulinów, nakreślił historię obu bibliotek, scharakteryzował sylwetki europejskich prekursorów drukarstwa reprezentowane przez opisane w katalogu druki.

Zbiór dwunastu artykułów *Synergia słowa i działania. Współczesne praktyki czytania, animacji i współtworzenia kultury czytelnicy* (Stoch, red., 2023), będący pokłosiem konferencji pod tym samym tytułem, rozpoczyna tekst autorstwa Zofii Zasackiej, przedstawiający trendy w aktywności czytelnicy zdiagnozowane na podstawie wyników corocznego ogólnopolskiego badania czytelnictwa, przeprowadzanego przez Bibliotekę Narodową. Wśród pozostałych artykułów znalazła się prezentacja badania zrealizowanego wśród młodzieży w wieku 13-14 lat podczas realizacji warsztatów czytelniczych w Małopolskim Ogrodzie Sztuk w Krakowie, których celem było budowanie rezyliencji nastolatków (Wanda Matras-Mastalerz), analiza mechanizmów odpowiedzialnych za kształtowanie się bestsellera, ze szczególnym uwzględnieniem platformy TikTok (Daria Banasiewicz), czy też zastosowania narzędzi marketingowych w budowaniu motywacji czytelniczych uczniów (Milena Dudzik).

W wydawnictwie *Bibliografia piśmiennictwa dla dzieci i młodzieży. 1940-1944* (Babula, 2022) autorstwa Anny Babuli spis publikacji został poprzedzony obszernym wstępem przedstawiającym ośrodki wydawnicze i ich publikacje przeznaczone dla dzieci i młodzieży w latach 1940-1944. „W Generalnym Gubernatorstwie twórczość dla dzieci i mło-

dzieży rozwijała się dwutorowo: dzięki jawnej działalności polskich i niemieckich oficyn wydawniczych oraz w konspiracji. Poza granicami przedwojennej Drugiej Rzeczypospolitej książki dla młodego pokolenia wydawano wszędzie tam, gdzie tworzyły się skupiska polskich uchodźców” (s. 11). Bibliografia obejmuje piśmiennictwo w języku polskim (z wyjątkiem podręczników do nauki języków obcych), rejestruje beletrystykę, książki popularno-naukowe, adaptacje, podręczniki, poradniki, sztuki teatralne, katechizmy, śpiewniki, czasopisma i druki ulotne, a także zawartość zbiorów wierszy, baśni, czytanek i wypisów szkolnych.

KSIĄŻKI OMÓWIONE

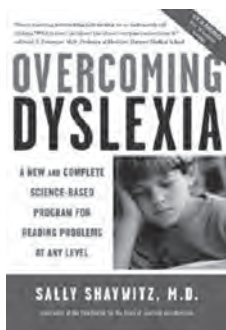
- Babula, Anna (2022). *Bibliografia piśmiennictwa dla dzieci i młodzieży. 1940-1944*. Warszawa: Wydaw. Naukowe i Edukacyjne SBP, 450 s., il. Biblioteki – Dzieci – Młodzież; 13. ISBN 978-83-65741-85-1.
- Bończuk-Dawidziuk, Urszula, Suleja, Jarosław, red. (2022). *Drukarnia akademicka we Wrocławiu 1726-1804*. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut – Wrocławskie Wydaw. Oświatowe, 265 s., il. ISBN 978-83-7977-750-1.
- Fedorowicz-Jackowska, Aleksandra (2023). *Nieuznana rewolucja? Polskie książki i fotografia (1856-1883)*. Warszawa: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 472 s., il. ISBN 978-83-66519-69-5.
- Łuniewski, Jarosław (2023). *Inkunabuły w zbiorach paulinów polskich. Katalog i opracowanie*. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 293 s., il. ISBN 978-83-226-4358-7.
- Pluszyńska, Anna, Kopec, Katarzyna; Laberschek, Marcin, red. (2022). *Badania w sektorze kultury. Dostępność*. Kraków: Wydaw. Attyka, 174 s., il. Biblioteka Zarządzania Kulturą. ISBN 978-83-65644-98-5.
- Smith, Emma (2024). *Przenośna magia. Historia książek i ich czytelników*. Przeł. Aleksander Gomola. Kraków: Wydaw. Uniwersytet Jagiellońskiego, 304 s. Historia. ISBN 978-83-233-5336-2.
- Stoch, Magdalena, red. (2023). *Synergia słowa i działania. Współczesne praktyki czytania, animacji i współtworzenia kultury czytelniczej*. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Pedagogicznego, 163 s., il. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis; 379.
- Ślusarek, Marta, Bukowczan, Wanda, red. (2023). *Książka. Stan umysłu*. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka, 156 s., il. Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Pedagogicznych; nr 6. ISBN 978-83-8138-910-5.
- Ślusarek, Marta, Bukowczan, Wanda, red. (2024). *Biblioteka pedagogiczna przyszłości. Niekonwencjonalne zasoby i użytkownicy jutra*. Kraków: Wydaw. Księgarnia Akademicka, 144 s., il. Nowe Ogólnopolskie Forum Bibliotek Akademickich; nr 7. ISBN 978-83-8368-112-2.

Barbara Koryś

Tekst wpłynął do Redakcji 19 sierpnia 2024 r.

Z LEKTUR ZAGRANICZNYCH

REWELACJA!! (*****)



Sally Shaywitz M.D., Jonathan Shaywitz M.D.: *Overcoming Dyslexia*. Ed. 2. updated and revisioned. New York: Vintage Books, 2020, s. 591, ISBN 978-0-679-78159-2.

Na ogół nie sygnalizuję tu wznowień, ale ta publikacja jest nieprawdopodobna i nawet nie wiem czy słowo *wznowienie* ma tutaj swoje uzasadnienie. Wobec bowiem edycji z 2005 r. wszystko zostało gruntownie zmienione i przerezegowane. Inne jest nawet sprawstwo, bowiem ówczesna autorka, prof. dr Sally Shaywitz z Uniwersytetu w Yale, teraz doprosiła swojego syna Jonathanana, profesora z California University. Wtedy monografia wzbudziła entuzjazm znawców i teraz też zasługuje na podobne potraktowanie.

Sprawa ma dłuższą historię. Przez dziesiątki oraz setki lat zauważano, że niektóre dzieci oraz niektórzy dorośli, mimo pełnej sprawności intelektualnej, nie mogą nauczyć się czytać dostatecznie szybko, jak też odpowiednio sprawnie. Dopiero pod koniec XIX w. francuski uczoney Paul Broca ustalił, że to za sprawą dysfunkcjonalizacji czołowego płata mózgu, który odpowiada za przetworzenie mowy. Potem zaś uczoney niemiecki, Carl Wernicke, dopowiedział jeszcze, że wtedy nie działa także tylna część umysłu, odpowiadająca za rozumienie mowy. Okazało się również, że wówczas nie ma łączności pomiędzy obydwooma ośrodkami.

Poza nazwą *dysleksja* z tych ustaleń długo jednak mało co wynikało. Dopiero bowiem na początku bieżącego stulecia prof. Shaywitz opisała szczegółowo (teraz detali jest znacznie więcej), na czym to wszystko polega, oraz jak wyciągać z dysleksji dzieci, młodzież, a także dorosłych, bowiem limitów wiekowych w tym zakresie nie ma. Są natomiast kiepskie następstwa spóźnionego rozpoczęcia działań zapobiegawczych. A rozmaitych przyczyn dysleksji jest sporo i nieraz trudno obejść się bez pomocy psychologa. W szkole, w poradni psychologicznej albo w bibliotece. Lecz bywa to trudne, bowiem dyslektyków – zwłaszcza w wieku szkolnym – jest wielu. Znaczny odsetek dziewcząt i chłopców, a także osób dorosłych, z ogromnym trudem uczy się czytać, bez winy z ich strony. W USA na dysleksję cierpi co piąte dziecko, mimo że wspomaganie ma miejsce ze strony wielu rodziców. Po prostu czytanie nie jest procesem naturalnym i 20%-30% dzieci radzi sobie z trudem. Dysleksja bywa 3-4 razy częstsza wśród chłopców, niż wśród dziewcząt. A interwencji potrzeba możliwie szybko, kiedy zauważy się kłopoty. Przyczyny mają charakter fonologicz-

ny a nie intelektualny: to trudność przebudowy zapisu w wypowiedź mówioną.

Wszyscy mówią, ale nie wszyscy umieją czytać. Bo język mowy jest wrodzony, a czytania trzeba się nauczyć. W mózgu za wyrażanie słów odpowiada przednia część – ośrodek Broki – a za zrozumienie: spiralna część za uchem, czyli ośrodek Wernickego. Obydwa płaty muszą współpracować. Inaczej – nic z tego.

Powtórzę: główną przyczyną dysleksji jest słaba wydolność ośrodka Broki oraz płata Wernickego i brak połączeń między nimi. Zmiana polega na aktywizacji, zatem na praktyce czytania, ale do tego potrzebne jest rozeznanie okoliczności, a to na etapie przedszkolnym lub wczesnoszkolnym bywa niemożliwe. Wymaga bowiem czytania głośnego – trudnego do osiągnięcia – a czytanie ciche jest nie do weryfikacji i bywa szczególnie powolne. Co zresztą, nawiasem mówiąc, ma też swoje zalety, pozwala bowiem głębiej wniknąć w sens tekstu.

W wydobyciu się z dysleksji może pomóc częste czytanie oraz głośne współczytanie z rodzicami, a także z nauczycielami, bibliotekarkami i logopedami. Zaś w późniejszych etapach bardzo pomocna jest nauka pisania, z tym że nie ręcznego, lecz komputerowego. Wysoce pożyteczne jest też łączenie sygnału werbalnego z odpowiednikiem wizualnym. Następuje bowiem automatyzacja procesu czytania i czytelnik staje się interaktywny. Główny kłopot czytelniczy to fonologiczne przetworzenie zapisu w dźwięki. Ten proces wymaga samouświadomienia: trzeba wiedzieć, że nie jest się głupkiem. Wskaźnik IQ nie ma żadnego związku z czytaniem ani z pisanem, tak jak i z myśleniem. Dyslektykiem jest Steven Spielberg. Dyslektykami są pisarze: John Grisham oraz John Irving, a także szeroko znani lekarze: Toby Cosgrove i Tyler Lucas, jak też laureaci nagród Nobla: Carol Greider (w dziedzinie medycyny) i Jacques Dubochet (w dziedzinie chemii). Dyslektykiem był również dyrektor największej na świecie biblioteki publicznej w Nowym Jorku. A lista innych dyslektyków – wybitnych kreatorów i twórców, powszechnie w świecie znanych – jest długa.

W całym tym kompleksie procesów i zjawisk dysleksyjnych, najważniejsze – a zarazem najtrudniejsze – jest możliwie wczesne jej rozpoznanie. Dziecko zaczyna mówić pomiędzy pierwszym a drugim rokiem życia, ale dzieciom dyslektycznym przekręcanie słów zdarza się czasami nawet w wieku sześciu lat. Na ten czas oraz na później przydaje się czytanie [przez kogoś] słów rymowanych a także pobliskich znaczeniowo. Natomiast dziedziczność w dysleksji ma miejsce wyjątkowo rzadko; to jest zjawisko w znacznym stopniu autonomiczne.

Dla trzylatków indywidualny charakter głosek nie jest oczywisty. Dopiero czterolatki wyodrębniają litery, a przy ukończeniu przedszkola na ogół znają cały alfabet. W drugiej klasie szkoły podstawowej dziecko rozpoznaje pojedyncze głoski mówione i czyta poprawnie (płynnie) zapisane

krótkie słowa. W klasie trzeciej czyta się poprawnie na głos, a w czwartej już płynnie, jeżeli dla wiedzy (informacji) albo/i dla przyjemności; pod warunkiem, że z druku. Kojarzy się wtedy zapis z wyglądem i brzmieniem oraz z sensem. Czasami bywają trudności z czytaniem słów krótkich, lecz długich już nie. Na etapie przedszkolnym są trudności w zapamiętywaniu słów – wyglądu i dźwięków – a czasem nadmiernie długo ciągnie się gaworzenie. Ale w efekcie bogatsze bywa słownictwo. W stadium szkolnym nauka czytania trwa dłużej i to obniża szacunek do samego siebie. Ale są postępy w mądrym myśleniu i uogólnianiu. Na etapie młodości bywają trudności w zapamiętywaniu treści oraz w mówieniu w obcym języku. W czytaniu nieraz brakuje płynności i rzadsze jest czytanie dla przyjemności. Ale sprawnie wychodzi pisanie oraz uczenie się i rozległe myślenie.

W czytaniu cichym rozumienie tekstu jest zazwyczaj lepsze. W okresie nauki szkolnej dysleksja nierzadko bywa przeszkodą w rozumieniu słów i tekstów czytanych oraz zapisywanych. Najlepszy czas na eliminację dysleksji ma miejsce w przedszkolu – pod warunkiem, że się ją w porę rozpozna. Ale bywa różnie: nie ma jednego wskaźnika dysleksji. Trzeba ją wychwycić możliwie wcześniej przez zaburzenia fonologiczne, a więc raczej dźwiękowe aniżeli treściowe. Wypada więc rejestrować rozwój mowy dziecka, bo wczesne kłopoty w mówieniu spowalniają potem tempo nauki czytania. Potrzeba więc stosownych ćwiczeń lektorskich – np. cztery razy w tygodniu po godzinie. Dobrze też, jeśli dziecko czyta głośno dorosłemu 4-5 razy w tygodniu po 15 minut. Możliwie płynnie, szybko i dokładnie, z właściwą intonacją. Wtedy będzie to przyjemne. Już w przedszkolu rozpoznaje się kształty, brzmienia oraz nazwy słów. Tym lepiej, jeżeli dokona się segmentacji słów dłuższych na sylaby. Trzeba też czytać z dzieckiem słowa krótkie, czasem dłuższe, segmentować sylaby w słowa oraz ze słów komponować wiedzę. W USA są specjalne grupy nauczania dyslektyków (u nas nie słyszałem), po 3-5 osób, możliwie aktywnych. Autorka zaleca czytanie tekstów możliwie treściowo powiązanych. Wypowiada się, że lokalna biblioteka jest dla nich skarbnicą.

Po zakończeniu każdej sesji czytelniczej dobrze jest zachęcić dziecko do streszczenia przeczytanego tekstu z użyciem nowo poznanych słów. Jeżeli ma to mieć miejsce w klasie, mogą pojawić się lęki. Wtedy warto ten sam tekst przeczytać jeszcze raz w domu – dla siebie. Kto nie czyta płynnie, ten wymaga wsparcia. A płynne czytanie to w pierwszej klasie podstawówki 40-60 słów na minutę, zaś w klasie czwartej: 120-180 słów. Tygodniowo dobrze jest poznać dziesięć nowych słów. Czytać trzeba często, intensywnie i zaczynać możliwie wcześniej. Autorka kilkakrotnie podkreśla, że bardzo ważne jest też pisanie, ale koniecznie na komputerze. No i dyslektyk musi wiedzieć, że jego przypadłość jest wrodzona, ale do opanowania, chociaż nie bez wysiłku. Autorka doradza, żeby dla dyslektycznego dziecka wybrać odpowiednią szkołę specjalną. W USA jest takich 39.

A u nas – trudno powiedzieć. Ważne zatem, żeby społeczność uczniowska była pomieszana, program nauczania zaś – możliwie bogaty i różnorodny, z obfitym repertuarem sportowym. Swoje znaczenie mają programy pozaprzedmiotowe (jeżeli są), z dużym ładunkiem techniki i trzeba, żeby nauczyciele klarownie sygnalizowali efekty nauczania.

Na okres pomaturalny trzeba mieć pomysł na siebie: studiować to, co wydaje się (i jest) interesujące, z kierunkami ścisłymi bądź zmatematyzowanymi łącznie. Dysleksja silniej dokucza kobietom w pobliżu wieku średniego. To czasem w studiowaniu przeszkadza ale nieczęsto; a zwykle utrudniona jest nauka języków obcych, a liczne uczelnie tego warunku nie odpuszczają. Na studiach lepiej nie sygnalizować swojej dysleksji. Bywa z niej zresztą i taki pożytek, że czyta się i rozumuje staranniej. Przydają się urządzenia generujące sztuczną mowę oraz umożliwiające pisanie digitalne. Są poza tym (nie u nas) specjalne programy dla dyslektyków, wspierające naukę czytania. A do nauki języków obcych użyteczne są teksty, oferujące raczej konkluzje niż pojedyncze słowa.

Niekiedy dysleksji od dzieciństwa towarzyszą zaburzenia emocjonalne, refleksyjne oraz ruchowe. Trudna bywa także koncentracja uwagi. To ADHD, inny zespół zjawisk deformacyjnych. Opinie o dysleksji oraz o dyslektykach mają charakter stereotypów. Nie wiadomo, jak ta wiedza rozwinie się później w skali społecznej. Z tego, co dało się ustalić w ciągu 150 lat od rozpoznania przyczyn dysleksji, trudno budować konkluzje nadmiernie optymistyczne. Zwłaszcza, że przyczyn i przejawów dysleksji, bardzo rozmaitych, jest sporo. W monografii, którą tu sygnalizuję, odnotowano je licznie, ale w rozproszeniu. To nie są niedostatki intelektualne, jednak sygnalizacja dysleksji ma miejsce najczęściej podczas nauki w 3-4 klasie szkoły podstawowej. Przeważnie bywa to czytanie szczególnie powolne. Są też trudności w rozpoznawaniu liter (raz tak, raz nie) oraz w zapamiętywaniu treści, a także nadmiernie często robi się w pisaniu błędy ortograficzne. Pisanie jest szczególnie powolne, w czytaniu zdarza się mylenie końcówek słów oraz występują trudności w dzieleniu na sylaby. Ogólnie zaś zdarza się słaba motoryka, ewentualnie w powiązaniu z autyzmem i przytrafiają się zaburzenia koncentracji myślenia, które psują właśnie porządek zapamiętywania. Jednak można z tego wyjść.

Ta potężna monografia właśnie szczegółowo charakteryzuje dysleksję – gromadzi wszak przedmiotową wiedzę ze 150 lat – i towarzyszące jej okoliczności oraz podpowiada, jak sobie z nią radzić. A robi to w sposób przyjazny i wysoce kreatywny, z opinią że dysleksja to ani wyrok, ani okoliczność zawniona. Można wydobyć się z niej, przy wysiłku nieco wyższym niż średni – jeżeli rozpoznany jest sposób. Który właśnie w tym tekście opisano i czekanie 150 lat od ustalenia przyczyn, do wskazania jak wyjść z impasu, nie było bezproduktywne.

Z ostatnich wskazań mnie osobiście szczególnie ucieszyła opinia, że dla sprawnego czytania oraz pisania bardzo użyteczne jest korzystanie z komputerów. Bo to teraz rozwija się samorzutnie.



KOSZMARY [****]

Darryl Jones: *Horror. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2021, s. 143, ISBN 978-0-19-875556-2.

Nauki bibliologiczne zajmują się analizą funkcjonowania bibliotek, ale również tego, co w tych bibliotekach jest, zatem informacji i już nie tylko. Użytkowane są bowiem treści rozmaite i różnorodne, już przez samo to, że je zgromadzono razem. Muszą więc funkcjonować inaczej aniżeli w odmiennych kontekstach. Potrzebne są wobec tego urozmaicone ujęcia. Których dotychczas przeważnie w nauce o bibliotekarstwie nie wystarczało. Myślę, że to da się nadrobić, bez przekształcania bibliologii w filologię.

Biblioteki zajmowały się i zajmują nadal rozpowszechnianiem treści naukowych, fabularnych, informacyjnych, rekreacyjnych i pośrednich, a ich odbiór jest bardzo rozmaity, dlatego różnaita jest/powinna być również nasza wiedza zawodowa. Nie twierdzą, że tak sobie wybraliśmy, ale tak to się poukładało. Szczególnie mocno chciane w odbiorze były różnego rodzaju treści rozrywkowe, a wśród nich od dawna (w rozmaitym natężeniu) horrory oraz koszmary. Chociaż od pewnego czasu równie częste bywają w programach filmowych i telewizyjnych, a nawet w internecie. Lubimy się bać i biblioteki są w tym bardzo pomocne.

Ciekawą rozprawę o horrorach w wyobrazeniach oraz w procesach komunikacji napisał Darryl Jones, profesor angielskiej literatury w Trinity College w Dublinie (to jest segment tamtejszego uniwersytetu), a on tam zajmuje się właśnie horrorami oraz inną popularną fikcją, ogólniej zaś – literaturą angielską. Opracował 20-tomową edycję publikacji Conan Doyle'a, a w 2004 r. wydał monografię o Jane Austen. W sumie ukazało się 16 jego książek.

W książce, klarownej i zwięzłej – bo taka jest cała ta seria – autor dokonał ewidencji okropiuszy od czasów Eurypidesa i Arystotelesa. Wyliczył całą plejadę autorów z Szekspirem, Edgarem Allanem Poe oraz Jamesem Joyce'em. Poszedł zatem w ślady Arystotelesa, który uważał, że to ma być artystyczna forma okrucieństwa. Zresztą aż do czasów współczesnych sądzono, że horror to rzeczywiście forma psychicznego terroru. Pomieszana z barbaryzmem oraz częściowo z gotykiem, ale także – z relaksem.

Uważano, że horror nie powinien być układny. I długo nie bywał. Jeszcze w 1980 r. aresztowano włoskiego reżysera Ruggero Deodato za nakręcenie filmu „Nadzy i rozszarpani” („Cannibal Holocaust”), tak bardzo wydał się odstręczający.

Horror to dialog pomiędzy radykalizmem i konserwatyzmem, dlatego nie może być układny. Bywa przecież, że świat przyjazny zamienia się w nieprzyjazny, albo odwrotnie, na co zwracał uwagę Freud. Stąd niezrządkiem uzasadnione pytanie *czy ja wariuję?* I w tych okolicznościach biblioteki często biorą aktywny udział. A teraz, razem z nimi, jeszcze kina oraz mediateki, jak też telewizja.

Więc to wygląda na wariant popkultury. Teodor Adorno uważał, że mdły. Z kolei angielski historyk Dominic Sandbrook twierdzi, że to duch narodu. A znów amerykański autor powieści grozy, Howard Lovecraft, był zdania, że najsilniejszą energią jest strach, zaś najintensywniejszym strachem – lęk przed nieznanym. Różnych opinii było zatem oraz jest niemało. Narracje lękotwórcze produkowali m.in. Rudyard Kipling, H.G. Wells oraz Arthur Conan Doyle. A u schyłku XIX w. świat zaszokował irlandzki pisarz Bram Stoker opowieściami o Draculi oraz o walkach ludzi z wampirami. Być może więc każde pokolenie kreuje swoje własne strachy. Jednak strachem najsilniejszym jest lęk przed nieznanym. Obecnie dominuje świadomość zagrożenia nuklearnego. Przynajmniej wiadomo, czego się bać, bo wyliczono detaliczne szczegóły.

W przeszłości, kiedy wyobraźnię inspirowano werbalnie, często pisemnie albo przez ilustracje w książkach drukowanych – taką była mantykora, czyli lew z głową człowieka – biblioteki służyły takiej właśnie rekreacji na skalę masową. Inwazja komunikacji wizualnej trochę tę rolę piśmiennictwa, zatem i bibliotek, zredukowała. A w swoim czasie Freud uważał, że kanibalistyczne tabu to najstarszy, jeszcze przedpiśmienny, kodeks praw. Początkiem był zakazany kanibalizm. Słowo pochodzi od wysp Karaibskich, gdzie zjadano ludzi. Ta praktyka powtórzyła się w ZSRR pod rządami Stalina, na wyspie Nazino za czasów wielkiego głodu, gdzie zsyłano ludzi bez środków do życia – ale amerykański autor o tym nie wiedział. Zdaniem Freuda, zakaz zjadania ludzi to było pierwotne tabu, następnie przywoływane rozległe. O kanibalizm zawadzili Poe, Wells, Conrad oraz liczni autorzy amerykańscy, a wśród nich szczególnie autorka powieści grozy, Anne Rice. Wampiryzm, już w późniejszym wariantach, zainstalował się w piśmiennictwie pod koniec XIX w. i już z nami pozostał, chociaż intensywniej w kinach oraz w telewizji. W 1897 r. irlandzki prozaik Bram Stoker ogłosił klasyczną powieść grozy *Dracula*. To było od rumuńskiego słowa *drac*, czyli demon, a następnie *diabeł*.

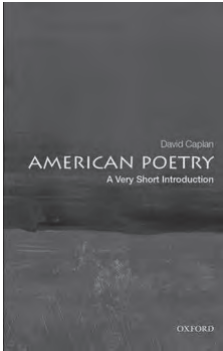
Od 2000 r. prawie wszędzie na świecie odbywały się młodzieżowe pochody przebierańców zombie. Być może w reakcji na kryzysy finansowe. Możliwe, że źródła pierwotne rzeczywiście były karaibskie, a konkretniej

haitańskie. Ale bez transmisji bibliotecznej tych treści taka skala zjawiska byłaby niemożliwa. Jeszcze w 1917 r. Max Weber namawiał w różnych obszarach na rozumny materializm, jednakże mało skutecznie.

Z czasem odżył okultyzm. Wplątali się w to nawet Conan Doyle i Dickens, chociaż w innym kierunku oddziaływał Darwin, wykluczając Boga i duszę, ale w wymiarze ogólnospołecznym wpływ tych koncepcji był znikomy. Przeciwdziały im biblioteki. Jednak myślenie o diabłach oraz o wszystkim, co złe, zostało częściowo zmarginalizowane i wypchnięte do kultury masowej: między opowieści o duchach. Częściowo – ponieważ źródło lęków jest w nas samych. Tym głębiej, im bardziej abstrakcyjne. Granica między tym, co zewnętrzne oraz co wewnętrzne jest niezniszczalna, a bywa nawet, że sygnał ciała okazuje się bestialski. Stąd likantropia, przywoływanie wilka i wilkołaka, łatwiejsze w kulturze pisma niż w multimediami, ponieważ oparte na samowyoobrażni. Biblioteki dostarczały więc stosownej pożywki i wszystko świadczy o tym, że nadal tak jest.

Przemiany koszmarnych wyglądków jako pierwszy zasugerował Owidiusz w poemacie *Metamorfozy* (8 r.n.e.). Ale potem długo, bo aż do XIX w., był to wątek marginalny. Później nastąpiło umasowienie, jednak bardziej w teatrach i w kinach, a jakościowo była to prawie wyłącznie mizeria. Zdeformowane kreacje postaci kojarzono głównie z szaleństwem. Jakkolwiek szkocki psychiatra Ronald Laing – zmarły niedawno i kojarzony z antypsychiatrią – uważał, że to jest raczej zjawisko społeczne i polityczne, aniżeli medyczne. O mniej więcej 500 lat wcześniej przez Europę przedefilowała zaś legenda Johanna Fausta (jej autor: Christopher Marlowe) – podobno przez jakiś czas studenta Akademii Krakowskiej – któremu przypisywano kontakty z piekłem.

Archetypami oraz źródłami horrorów były przeważnie środowiska podmiejskie, gdzie horror – podobno – zlewał się z popkulturą. Mówiono, że to supernaturalizm. Jednak Karol Darwin preferował określenie *naturalizm naukowy*. Ale to już były technohorror w dużych wersjach: horrory klasyczne – science fiction. I te opanowały podaż pisemną. Horror pojawił się wszędzie i nadal wszędzie jest. Howard Lovecraft (1890-1937), rekordowy twórca horrorów, był jednym z najgorszych pisarzy amerykańskich. Masowo i chętnie wydawany oraz tłumaczony (u nas też), stworzył postać Conana Barbarzyńcy, przyczepioną potem do powieści i do filmów na lata. Żył tylko 47 lat, ale poczytnością bił na głowę innych autorów; bez bibliotek nie byłoby to możliwe. Przez świat przedefilowały jeszcze horrory hiszpańskie, japońskie i koreańskie. Ostatnio zaś pojawiły się także obsesyjne teksty lękowe, nawiązujące do pandemii COVID-19. I to jest ta sama grupa opowieści lękowych.



ŚWIAT POEZJI [****]

David Caplan: *American Poetry. A Very Short Introduction*. Oxford 2022, Oxford University Press, s. 133, 9780-1906-4019-4.

Aktualne wypowiedzi o komunikowaniu zostały zdominowane przez doniesienia o sztucznej inteligencji (AI) oraz jej wytworach. Nie wiadomo, czy są to treści skomponowane dlatego, żeby porozumieć się z nami, czy też algorytmy, maszynowo wytworzone przez awatary. I wygląda na to, że te wątpliwości z czasem mogą się pogłębiać. Przynajmniej do pewnego stopnia.

Komunikacja elektroniczna i inne formy komunikowania spycha do roli marginalnych dodatków, które – może się wydawać – nikogo już nie interesują. A jednak wygląda na to, że miliony użytkowników bibliotek na świecie – naukowych, publicznych, szkolnych oraz innych – są odmiennego zdania. Oni wolą myśleć, że komunikaty to są komunikaty, a informacje to informacje, żadne tam algorytmy, nadawcy zaś to nadawcy (autorzy) a nie awatary (roboty). Tak przynajmniej jest obecnie. Jednocześnie nie da się przeforsować dzisiaj opinii, że oto nie istnieje już czytelnicza publiczność literatury pięknej, zwłaszcza poezji. Nie zniknęło to towarzystwo z dnia na dzień ani z miesiąca na miesiąc, pomyślałem więc, że warto w tym kierunku zwrócić uwagę Czytelników „Przeglądu Bibliotecznego”.

Nie był to przypadek, bo natrafiła mi się rozumna książka (tytuł jak wyżej) Davida Caplana. To średniej klasy poeta i profesor Southern Methodist University. Jeśli ta rekomendacja wyda się komuś umiarkowana, to spieszę dopowiedzieć, że jego zwarta opinia o dziejach amerykańskiej poezji jest w pełni jednorodna i świetnie udokumentowana. Trudno w niej znaleźć jakąś lukę. Nici przewodnie wypowiedzi Caplana są dwie. Chronologiczna – sygnalizuje po kolei co ważniejsze dokonania najwybitniejszych amerykańskich poetów, nie gubiąc się w wirze dat, ale odwrotnie, używając ich do utrzymania treściowego porządku. Natomiast wątek porządkujący drugi ma charakter genealogiczny: wskazuje z czego co się bierze i w jakim stopniu wynika.

W amerykańskiej poezji obszarów źródłowych jest więcej niż w jakichkolwiek poezjach na świecie. Taki to kraj, takie społeczeństwo oraz taka literatura, którą trudno wobec tego zepchnąć pomiędzy algorytmy produkcji już to ludzkiej, już to awatarowej.

Tak jak większość innych znawców Caplan wskazuje na związki poezji amerykańskiej z angielską, często podkreślając ich tożsamość, a przynajmniej podobieństwa, których przy silniejszym zelektronizowaniu komunikacji byłoby zapewne o wiele więcej. W końcu do tego przecież zmierza

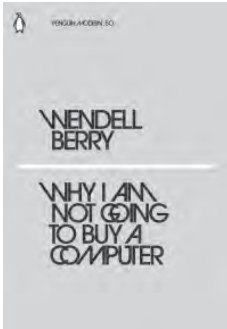
praktyka przekładów i tłumaczeń wielojęzycznych, która z czasem być może ulegnie redukcji, bądź całkowicie ustanie. Tak prorokują apologeti komunikacji elektronicznej. Na razie jednak jeszcze tak nie jest i nawet skomplikowane językowo wytwory poetyckie bywają pod różnymi względami od siebie odróżniane. Przykład relacji angielsko-amerykańskich jest przesadzający.

Ale Caplan zwraca uwagę na jeszcze inne powiązania genealogiczne w amerykańskiej poezji, wyraźnie dostrzegalne. To są liczne zastępy poetek i poetów czarnoskórych, wywodzące się w którychś pokoleniach z dawnych niewolników afrykańskich. A także są grona poetów pochodzenia żydowskiego oraz – w młodości – hiszpańskojęzycznych. Wszyscy oni wnieśli do obiegu poetyckiego nie tylko oryginalne wartości językowe, ale także mentalne, etyczne i emocjonalne. To dlatego poezja amerykańska jest niepowtarzalna i tak dalece zróżnicowana. Trudno przesądzać, czy można to osiągnąć w trybie li tylko algorytmicznym.

Chronologiczny przegląd poezji Caplan zaczyna od twórczości średniej miary poetki Anne Bradstreet, która wychowała się w Anglii, ale wyjechała do Ameryki i tam pisywała wiersze oraz urodziła ośmioro dzieci. Te wiersze wydano w połowie XIX stulecia bez jej wiedzy i zgody. Z głównym motywem w treści życiowego cierpienia.

W drugiej połowie XIX w. popularność zyskał neoromantyczny poeta Robert Louis Stevenson, znany też z powieści podróżniczych, a w 100 lat później negroidalny poeta Hugh Langston. Już w XX w. amerykańską poezję zdominowała Elisabeth Bishop, laureatka większości anglojęzycznych nagród literackich. Nieco wcześniej, bo pod koniec XIX w. uwagę publiczności przykuł Henry Longfellow. Jego *Pieśń o Hajawacie* zrobiła furorę w Anglii i stała się lekturą w podstawówce – chodziłem tam do szkoły, więc losy dzielnego indiańskiego wodza przyszło mi obwąchać ze wszystkich stron, ale entuzjazm zostawiałem w szatni. Jego rówieśnicą była Emily Dickinson. Jej medytacyjna poezja została w pełni wydana dopiero w 100 lat po śmierci poetki i wtedy wysoko oceniona. W początkach XX w. najwyższe uznanie i Nagrodę Nobla uzyskał Thomas Eliot, amerykańsko-angielski modernista, długo (i nadal) uważany za niedoścignionego mistrza poezji światowej. W jego cieniu pozostawał inny wybitny, rówieśny mu, znakomity poeta Wystan Auden, profesor Oksfordu, uczestnik hiszpańskiej wojny domowej oraz (jako pilot bojowy) I wojny światowej. Wątki filozoficzne i teologiczne, obecne w twórczości obu, owocowały w skutkach modernizmem.

Myślę, że zwarty i konkretny komentarz Caplana produktywnie zwiększa i porządkuje wiedzę o poezji amerykańskiej jako wieloaspektowy po niej przewodnik. Dopełniający zawartość biblioteczných regałóv. Być może efektywniej niż jakiegokolwiek inne formy indeksacji.



WRÓCI NOWE? [**]

Wendell Berry: *Why I Am Not Going to Buy a Computer*. Cambridge, 2018, Penguin Random House, s, 48, 978-0-241-33756-1.

W lawinie proelektronicznych wypowiedzi na temat komunikacji trudno wyłowić choćby pojedyncze, izolowane opinie sceptyczne oraz pogłębione wątpliwości. Które nawet jeśli są, to nie wnikają w istotę problemów komunikacji. To tylko taki dekoracyjny chór. Służący – jeżeli tak można powiedzieć – rozwodnieniu relacji algorytmicznych, sproszkowaniu ogólnej opinii zwartej. W praktyce zatem, pomimo obfitej bibliografii, nie wiemy, do jakich granic, w jakim stopniu i kiedy obroni się piśmiennictwo a w jakim nie, oraz jakie wobec tego istnieją zagrożenia w odniesieniu do bibliotek.

Trzeba tylko ufać, że zmiany i przekształcenia, mniej lub bardziej radykalne, nie dokonają się z tygodnia na tydzień ani z miesiąca na miesiąc. A obserwacja zjawisk komunikacyjnych pozwoli uniknąć kiepskich decyzji i dokuczliwych zachowań.

Pojawiają się wszak nie tylko nowe koncepcje nie tylko przekazywania i odbierania treści, ale też nowe nośniki i nowe języki – jak na przykład język Python – oraz służące tym językom, nieznanie wcześniej rozwiązania techniczne. Z których trzeba będzie(?) nauczyć się korzystać. Chociaż nie wiem czy wszyscy, ani w jakim przedziale \ wymiarze czasu. To, co widać teraz, to być może zaledwie wstęp.

Za taki wstęp – zresztą nie jedyny – uważam książeczkę pod powyższym tytułem. Jej autor to profesor, ale także rolnik(!) i jeden z przywódców ruchu rolników ekologicznych (chwali się, że orze końmi), a ponadto autor licznych tomów poezji i prozy. Podobno szeroko znany (u nas nie) i wysoko ceniony. Przynajmniej tak twierdzi wydawca, ale być może jest w tym ziarno przesady. W książce, którą tu sygnalizuję, zebrał kilka swoich szkiców z przeszłości i zaproponował niestandardowy punkt widzenia. W odniesieniu do rzeczywistości jako takiej, do komunikacji oraz do piśmiennictwa.

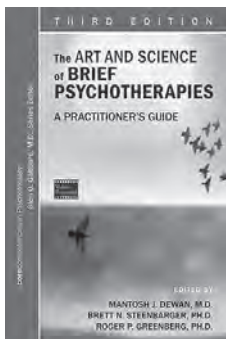
Szkic pierwszy, ukształtowany jak cała ta książeczka, zawiera objaśnienie postawy konserwatywnej. Mianowicie jako rolnik używa koni, a jako pisarz i uczonec – pióra i ołówka. Teksty przepisuje mu żona na maszynę do pisania z 1956 r. i tak wspólnie tworzą rzemieślniczą kooperatywę. Pisze w ciągu dnia. Propaganda na rzecz internetu kompletnie na niego nie działa ani do niczego nie przybliża. Bo zresztą nie ma komputera ani telewizora. Ma pytanie demagogiczne: czy pisanie bezpośrednio na komputerze przyniosłoby lepsze efekty niż w pisaniu osiągał Dante? Jego

zdaniem nowe powinno być w gabarytach mniejsze niż dawne i tańsze. Korespondencje – są w tym tomie takie teksty uzupełniające – rozmaitego autorstwa podkreślają złośliwie, że najtańsza w użyciu jest żona, a najłatwiejszy: komputer. Berry broni się, że żona robi to, co robi z własnej nieprzymuszonej woli.

Są w tej książce różne teksty polemiczne, wychwalające przeszłość, która podobno była bardzo dobra. Obawiam się że w tym samym duchu można sformułować opinię, jakoby zanim dopracowano się sfluksiowanych toalet, bardzo dobre były też porcelanowe nocniki.

W szczególnym szkicu *The body and the machine* korespondenci nazywają Berry'ego idiotą – to jednak przesada – i zarzucają nadmierną eksploatację żony. On sam uważa ją jednak za literacką współkreatorkę, ingeruje bowiem w treści i poprawia błędy. To poetycki inżynier a nie popychadło bądź awatar i z tą opinią można się zgodzić. Natomiast Berry chyba nie ma racji, twierdząc, że postęp techniczny to technologiczny regres. Zwłaszcza społeczny i ekologiczny, bo umknęły mu wartości rodzinne, utopione w systemie edukacji, wzajemne relacje międzyludzkie oraz łatwość życia i miłość do ojczyzny. A życie dla przyszłości jest takie jak było. Bardzo to jednostronny pogląd. Berry chciałby pisać lepiej, mądrzej i więcej, a jest zdania, że komputer mu w tym nie pomoże. Otóż dopóki nie ma rozmowy o sztucznych językach (jak choćby wspomniany Python), algorytmach i awatarach – a w tym tekście nie ma – niczego wyjaśnić ani przewidzieć nie można.

Autor zachowuje się tak, jakby oczekiwał, że oto wróci to, co już było. Nie tylko ja myślę, że jest w błędzie, jakkolwiek następujące zmiany nie muszą być natychmiastowe ani od razu radykalne.



PSYCHOTERAPIA [****]

Umenie a veda krátkodobých psychoterapií. Sprievodca pre praktikov. Preklad mgr Iva Gacikova. Bratislava 2022, Vydavateľstvo F, s. 356, 978-80-99982-10-0.

Jakiś czas temu, lecz w sumie niedawno, spore grono wybitnych amerykańskich specjalistów z obszarów nauk okołopsychiatrycznych opracowało tom zaleceń, dotyczących postępowania w doraźnych zabiegach psychoterapeutycznych. W Polsce translacji tej publikacji nie było, do oryginału nie dotarłem, dlatego odwołuję się do przekładu słowackiego. Uważam bowiem że liczne fragmenty tej książki, które tu sygnalizuję, mają bezpośredni lub pośredni związek z codzienną praktyką bibliotekarską. A także z koncepcjami bibliologicznymi, o które zahaczają nauki

psychologiczne oraz psychiatryczne i behawioralne oraz szeroko pojmowana humanistyka.

W tomie, który teraz przywołuję, jest tego rozległa prezentacja, więc oczywiście musiałem dokonać selekcji, bo to 16 tekstów 24 autorów. Inicjatorami całości oraz koordynatorami byli profesorowie Upstate Medical University w Syracuse – Mantosh J. Dewan (rektor), Roger P. Greenberg oraz Brett N. Steenbarger.

Pierwsza oryginalna edycja tej książki ukazała się w 2004 r., następna zaś w 2012 r. Czasu minęło więc sporo, w tekstach nastąpiło mnóstwo zmian oraz pojawił się internet. To wystarczająca argumentacja, żeby tej monografii nie zignorować. Autorzy startują od sugestii, żeby krótkotrwałe formy aktywizacji myślenia potraktować jako inauguracyjne. Powinny trwać tyle, ile są potrzebne, nie wykluczając przerw pomiędzy sesjami i wtedy (dopowiem) przydaje się oferta bibliotek. Liczba sesji w dostosowaniu do pacjenta, może wynosić 10-12 ogółem, ale jest też warunek, żeby przynosiły pożytek. A jest tak, jeżeli ma miejsce chroniczna depresja, lub kiedy kłopoty są zintensyfikowane. Formy krótkotrwałej terapii bywają rozmaite, ale najskuteczniejsze są wtedy, jeżeli pomagają inaczej myśleć oraz ujawniają przyczyny zasmuceń albo depresji. Wszystko ma zmierzać do tego, żeby ludzie żyli we względnej psychicznej równowadze. Biblioteki mogą być w tym pomocne, jeżeli włączą się w krąg działań psychotherapeutycznych. Będą czymś więcej, niż tylko siecią komunikatów algorytmicznych.

Podstawowe składniki krótkotrwałych zabiegów tego rodzaju, możliwych również w bibliotekach, to te, które pozwalają na (choćby częściowe) uwolnienie się od stresów i ukrywanych lęków. Wtedy po stronie użytkownika/pacjenta najważniejsza jest umiejętność rozumowania i skupienia się na problemach. Powinien wiedzieć, do czego mu to wszystko, co w bibliotekach jest, może być potrzebne i jak z tego korzystać, żeby zachować/odzyskać psychiczną równowagę. Jest sugestia, że istnieje podrzędny koncept, który spaja całą psychoterapię w aspektach psychologicznych, biologicznych oraz społecznych. Postępowanie zaś wymaga wiedzy pacjenta, lekarza z lekarstwami oraz terapeuty pozamedycznego.

Terapia kognitywna (behawioralna) jest użyteczna przy eliminacji lęków oraz depresji, możliwa z użyciem testów albo internetu. Tu biblioteka może być pomocna. Przy zaburzeniach nastroju: to jest koncepcja Adlera i innych. Pod koniec lat 50. XX w. A. Beck uznał, że u źródeł depresji mieszczą się autourazy i zalecił obronne postępowanie psychoanalityczne i tak narodziła się psychoterapia. Z czasem – krótkotrwała. Efektem ma być skuteczna aktywność i użyteczne działanie. Nadrobienie braków, a przy dużym rozstroju nerwowym, zwłaszcza jeżeli są fobie, specjalne zabiegi z udziałem terapeuty.

We wstępie konieczna jest konkretyzacja kłopotu oraz identyfikacja ról. Trzeba zaplanować wzajemną aktywność podmiotu i użytkownika: dokonując rozeznania, co kto ma do zrobienia, po co oraz z jakim nastawieniem. Do zastosowania są różne techniki postępowania. Więc wspólne czytanie i pisanie oraz inne relacje bezpośrednio interpersonalne. Zgodna współpraca ma miejsce, kiedy użytkownik wyraża empatię. Natomiast jak najmniej trzeba lekarstw, zażywanych wewnątrznie.

Są dwa kierunki postępowania. Wsprzeć komunikację między ludźmi oraz poprawić udział w niej jednostek. Terapia może przebiegać na 8/20 sesjach, w tym 1-3 wstępnych, 4-12 w fazie średniej i 1-2 końcowej. W ankiecie weryfikacyjnej sprawdza się cechy biologiczne, psychologiczne, socjalne, kulturalne, oraz relacje międzyludzkie, ewentualnie krytyczne wnioski.

Współcześnie coraz powszechniejsze są psychoterapie wspomagane przez internet. Jest już terapia pomieszana: medialna, czytelnicza i bezpośrednia oraz stosowne możliwości terapii online. Można dodać leczenie na dystans, można zindywidualizować, zredukować, poprawić. We wszystkich formach zakłada się bezpośredni sojusz terapeuty z pacjentem. Tylko tak to działa.

Są cechy odporne na działanie terapii. Genetyczne i kognitywne. To wiek, płeć i wykształcenie. Analizy indywidualne są wiarygodniejsze, natomiast jest ich znacznie mniej. Pacjentom przedstawia się wyniki ankiet, bo przy rozległej dostępności skali testów, każdy może efekty ocenić sobie sam. A już inna sprawa, czy jest to okoliczność korzystna.

Jacek Wojciechowski

Tekst wpłynął do Redakcji 12 stycznia 2024 r.

Z ŻYCIA SBP

POSIEDZENIE ZARZĄDU GŁÓWNEGO SBP

12 czerwca 2024 r. odbyło się posiedzenie członków Zarządu Głównego SBP (w formule online).

Program spotkania obejmował następujące tematy:

- Podsumowanie działań ZG SBP w okresie kwiecień-czerwiec 2024 (realizacja grantów, konkursy SBP, szkolenia)
- Sprawozdawczość (przyjęto sprawozdania za 2024 r.: z działalności ZG SBP; z działalności okręgów SBP; z działalności sekcji/komisji/zespołów SBP)
- Przygotowania do Krajowego Zjazdu Delegatów SBP 2025 (omówienie prac zespołów powołanych w celu właściwego przygotowania Zjazdu: Komitetu Programowo-Organizacyjnego KZD SBP 2025; Komisji ds. Statutu SBP; Komisji ds. Strategii SBP i Programu działania; Zespołu ds. badania opinii członków SBP)
- Działalność Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP
- Sytuacja finansowa SBP (analiza i podsumowanie przychodów i kosztów w okresie styczeń-maj 2024)

NAGRODY I KONKURSY

- **Nagroda Młodych SBP im. prof. Marii Dembowskiej**

Decyzją Jury obradującego pod przewodnictwem prof. dr hab. Elżbiety Barbary Zybert nagrodę główną otrzymała:

Izabela Grybowicz (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) za pracę pt. „Virtual beings – istota, uwarunkowania i obszary występowania”.

Praca została napisana pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Kowalskiej-Chrzanowskiej, prof. UMK.

Nagrodą dla laureatki jest publikacja zwycięskiej pracy przez Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP. Uroczysta prezentacja książki oraz

wręczenie dyplomu odbyły się 12 września 2024 r. podczas inauguracji Forum Młodych Bibliotekarzy w Toruniu.

Wyróżnienia:

Julia Aleksandra Aleksandrowicz (Uniwersytet Wrocławski)

„Kampanie reklamowe książek Sally Rooney na rynku brytyjskim i polskim – analiza porównawcza”

Praca została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bożeny Koredczuk.

Mirela Jaśkowiec (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)

„Gry w nauce obywatelskiej – obszary wdrożeń, determinanty efektywności i potencjał zastosowań”

Praca została napisana pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty Kowalskiej-Chrzanowskiej, prof. UMK.

- **Tydzień Bibliotek 2024**

Jury Konkursu obradujące pod przewodnictwem dr Barbary Budyńskiej przyznało następujące nagrody w Konkursie SBP na najciekawszą akcję/wydarzenie zrealizowane w Tygodniu Bibliotek 2024.

I nagroda

- Sąddecka Biblioteka Publiczna im. Józefa Szujskiego w Nowym Sączu za akcję *Inauguracja obchodów XXI Ogólnopolskiego Tygodnia Bibliotek w Nowym Sączu*

II nagroda

- Miejska Biblioteka Publiczna im. Jana Pawła II w Opolu za akcję *Bibliotekarz na czas*

III nagroda

- Biblioteka w Szkole Podstawowej nr 2 im. Jana Pawła II w Suchym Lesie za akcję *Biblioteka na czasie. Literatura na czasie*

Nagrodę Specjalną dla biblioteki z miejscowości do 5 tys. mieszkańców otrzymał:

- Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Hannie Gminna Biblioteka Publiczna w Hannie za akcję *Jak to z książką było – akcja!*

Wyróżnienia otrzymały cztery biblioteki:

- Gminna Biblioteka Publiczna w Miedzianej Górze za akcję *W strefie mocy*
- Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna w Pszczynie Filia Piasek za akcję *Tydzień Bibliotek XXI „Biblioteka miejsce na czasie” w Miejsko-Powiatowej Bibliotece Publicznej w Pszczynie Filia Piasek*
- Miejska Biblioteka Publiczna w Legionowie
- Biblioteka Publiczna w Dzielnicy Bemowo m.st. Warszawy za akcję *Biblioteka – miejsce na czasie | Tydzień Bibliotek 2024 na Bemowie*

Uroczystość wręczenia dyplomów laureatom i wyróżnionym odbyła się 12 września 2024 r. podczas inauguracji Forum Młodych Bibliotekarzy w Toruniu. Zwycięskie biblioteki otrzymają ponadto nagrody książkowe ufundowane przez OSDW Azymut.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



GRANTY

1. Społeczna Odpowiedzialność Nauki

- Bibliografia fonografii polskiej (1878-2024) – rozbudowa bazy i zwiększenie zasięgu udostępniania

Głównym celem projektu jest opracowanie i udostępnienie materiału źródłowego do badań fonografii polskiej poprzez rozbudowę istniejącej bazy danych (Bibliografia fonografii polskiej) o 7 tys. nowych źródeł bibliograficznych oraz jej modernizacja. W 2023 r. bazę powiększono o 3 tys. nowych pozycji oraz dodatkowo włączono do niej 3500 opisów pochodzących z arkuszy programu Excel, w których wcześniej były udostępniane. W obu bazach danych: „Artykuły, książki i prace dyplomowe” oraz „Recenzje z czasopism”, na koniec 2023 r. znajduje się łącznie 24 tys. opisów bibliograficznych. Każdy opis dostarcza od kilku do kilkunastu informacji, takich jak: nazwiska autorów i redaktorów publikacji poświęconych fonografii polskiej, nazwiska polskich kompozytorów i ich utwory, nazwiska i nazwy polskich wykonawców i nazwiska zagranicznych muzyków wykonujących polskie kompozycje, nazwy i znaki wydawnicze firm fonograficznych, miejsce i rok wydania publikacji, opisany w tekście przedmiot książki, artykułu lub recenzji.

Strona projektu: <https://fonografia.sbp.pl/pl/>.

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Społeczna odpowiedzialność nauki II”



2. Rozwój Czasopism Naukowych

- „Przegląd Biblioteczny” – numer specjalny

Tegoroczny specjalny numer „Przeglądu Bibliotecznego” przedstawia artykuły dotyczące:

- usług bibliotecznych m.in. dla osób ze specjalnymi potrzebami w świetle nowych regulacji prawnych (Magdalena Cyrklaff-Gorczyca);
- kobiet w ciąży i osób z małymi dziećmi (do trzech lat), jako potencjalnych użytkowników bibliotek, których trzeba traktować w szczególny sposób, jako osoby o specjalnych potrzebach (Dorota Grabowska);
- działań bibliotek na rzecz wsparcia i aktywizacji seniorów (Dariusz Grygrowski);
- ustalenia, jakie są materialne i niematerialne artefakty dostępu osób niewidomych i słabowidzących do bibliotek publicznych jako przestrzeni informacyjnej, a także ukazanie w ujęciu historyczno-prawnym obsługi bibliotecznej osób niewidomych i słabowidzących w Polsce (Emilia Śmiechowska-Petrovskij);
- dostępności bibliotek dla osób w spektrum autyzmu (Aleksandra Sztajerwald).

Artykuły uzupełnia przegląd literatury nawiązujący do tematyki specjalnego numeru czasopisma.

Numer znajduje się w wolnym dostępie na stronie Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP <https://wydawnictwo.sbp.pl/open-access,2,39.htm> oraz na platformie OJS <https://ojs.sbp.pl/>.

- „Zagadnienia Informacji Naukowej – Studia Informacyjne”

Tegoroczny pierwszy numer czasopisma częściowo poświęcony jest problematyce potrzeb i praktyk informacyjnych w sytuacji zmiany. Dynamika współczesnego życia, wyzwania, trudności i zagrożenia, z jakimi przychodzi się nam mierzyć, skłaniają do refleksji nad zachowaniami informacyjnymi człowieka w okolicznościach niepewności, braku stabilności, presji. W tym wątku mieszczą dwa teksty: Przemysława Krysińskiego i Natalii Pamuły, skupiony na działaniach bibliotek i organizacji biblio-

tecznych w odniesieniu do społeczności LGBTQ+, oraz Natalii Pamuły i Hanny Bednarskiej, omawiający wykorzystanie różnych zjawisk społecznych w kampaniach reklamowych realizowanych w mediach społecznościowych.

W dziale „Rozprawy. Badania. Materiały” Redakcja proponuje również dwa artykuły. W pierwszym Jacek Tomaszczyk i Anna Matysek omawiają prawo Hicka i prawo Teslera w kontekście ich zastosowania w projektowaniu interfejsów użytkownika. W drugim – Stanisława Kurek-Kokocińska podejmuje próbę scharakteryzowania rzadko dotąd omawianej w literaturze cechy informacji, jaką jest jej pozorność.

Strona czasopisma: <http://www.ojs.sbp.pl/index.php/zin/index>.

3. Programy operacyjne MKiDN

- Sztuczna inteligencja w bibliotece – cyfrowe szanse czy realne zagrożenia?

W ramach realizacji projektu zorganizowano trzy szkolenia online:

„Wprowadzenie do narzędzi AI”

„Rozwiązania AI dla bibliotek”

„Ciemna strona AI”

Jednym z elementów zadania był panel dyskusyjny z udziałem Rafała Hetmana, Karola Baranowskiego oraz dr. inż. Mariusza Jarockiego pt. „Wykorzystanie sztucznej inteligencji (AI) w bibliotekach – potencjał i wyzwania”. Panel został zorganizowany w trakcie Forum Młodych Bibliotekarzy w Toruniu.

Ostatnim etapem realizacji projektu będzie wypracowanie przez uczestników (we współpracy z trenerami) zaleceń dla bibliotekarzy i użytkowników bibliotek. Opracowane materiały zostaną udostępnione na stronie zadania <https://sbp.pl/ai>.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



- Biblioteki dla planety

W dniu 4 września 2024 r. wykładem prof. Tymona Zielińskiego z Instytutu Oceanologii PAN zatytułowanym „Zmiana klimatu, co wiemy, co nas czeka i jak o tym rozmawiać”, rozpoczęła się realizację projektu „Biblioteki dla planety”. Profesor Zieliński przybliżył słuchaczom złożony

problem zmian klimatycznych. Przedstawił naukowe dowody na ocieplenie globalne, omawiając wzrost średniej temperatury na Ziemi i jego konsekwencje, takie jak topnienie lodowców, podnoszenie się poziomu mórz oraz coraz częstsze ekstremalne zjawiska pogodowe. Podkreślił, że zmiany klimatyczne to nie tylko problem środowiskowy, ale także społeczny i ekonomiczny. Skutki globalnego ocieplenia mogą prowadzić do konfliktów o zasoby, migracji klimatycznych oraz strat ekonomicznych. Ważnym elementem wykładu były zagadnienia dotyczące sposobów komunikacji o zmianach klimatycznych. Prelegent zwrócił uwagę na potrzebę jasnego i zrozumiałego przekazywania informacji naukowych, tak, aby każdy mógł zrozumieć skalę problemu i podjąć odpowiednie działania.

Kolejny etap realizacji projektu to szkolenia dla bibliotekarzy z bibliotek publicznych, przygotowujące ich do pełnienia roli rzeczników Celów Zrównoważonego Rozwoju Agenda 2030:

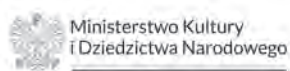
„Dobre praktyki biblioteczne w zakresie wspierania celów zrównoważonego rozwoju”

„Budowanie partnerstwa w działaniach na rzecz ochrony środowiska”

„Biblioteki publiczne a Cele Zrównoważonego Rozwoju: (Cz. I: Instrumenty oceny postępów w realizacji celów zrównoważonego rozwoju w bibliotekach; Cz. II: Zielona biblioteka)”

Strona projektu: <https://www.sbp.pl/bdp>.

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



- Wydawanie czasopisma naukowego „Przegląd Biblioteczny” w latach 2023-2025 i poprawa jego dostępności

Dofinansowanie obejmuje wydawanie czasopisma „Przegląd Biblioteczny” w wersji drukowanej i elektronicznej. Wersja elektroniczna publikowana jest w formacie PDF, który umożliwia przeglądanie zawartości czasopisma na smartfonach, iphonach i e-czytnikach. Artykuły zamieszczane są po upływie sześciu miesięcy w otwartym dostępie, na stronie czasopisma (<http://ojs.sbp.pl/index.php/pb>), dostosowanej do wymogów WCAG. Strona oferuje także dostęp do pełnych tekstów roczników archiwalnych. Dzięki dofinansowaniu możliwe jest zwiększenie liczby artyku-

łów publikowanych w języku angielskim, w tym prezentujących wyniki polskich badań z zakresu bibliologii i dziedzin pokrewnych.

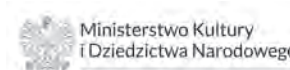
Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



- Wydawanie czasopisma „Poradnik Bibliotekarza” w wersji papierowej i elektronicznej w latach 2024-2026

Zadanie dotyczy wydawania ogólnopolskiego czasopisma branżowego „Poradnik Bibliotekarza” (12 numerów w roku), adresowanego przede wszystkim do bibliotekarzy z bibliotek publicznych, szkolnych, pedagogicznych oraz instruktorów z domów kultury. Miesięcznik, wydawany przez SBP od 1949 r., prezentuje różnorodne treści z zakresu szeroko pojętego bibliotekarstwa jako elementu kształtowania kultury współczesnej, praktyczne aspekty zawodu bibliotekarza i jego wpływ na edukację społeczną. Od kilku lat specjalizuje się w upowszechnianiu literatury dla dzieci i młodzieży (stały dział Świat Książki Dziecięcej) oraz nowoczesnych form aktywizacji czytelników i podnoszeniu kompetencji bibliotekarzy w tym zakresie.

Dofinansowano ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury



SKOLENIA I KONFERENCJE

- **Szkolenia online**

Oferta szkoleniowa na 2024 rok obejmuje następujące tematy:

- Ochrona sygnalistów w bibliotekach – kluczowe zagadnienia ustawy o ochronie sygnalistów
- Organizacja kolekcji cyfrowych w instytucjach sektora GLAM
- Doręczenia elektroniczne w bibliotece
- Bibliotekarz edukatorem. „Kapsułki/pigułki wiedzy” – inne podejście do tworzenia bibliotecznej oferty szkoleniowej

- Kreatywne formy promocji książki i czytelnictwa w bibliotekach
- Standardy ochrony małoletnich i rekrutacja pracowników bibliotek – nowe wymogi prawne
- Bibliotekarz menadżerem projektu. Metoda „łańcucha krytycznego” w zarządzaniu projektami bibliotecznymi
- Biblioteka wspierająca. Metody budowania efektywnej motywacji i zaangażowania zespołu w bibliotekach
- Metody wspierania dobrostanu i sprężystości psychicznej czytelników i pracowników bibliotek
- Srebrny dobrostan. Seniorzy pełni zdrowia, mądrości i wigoru

Oferta jest na bieżąco aktualizowana na stronie <http://www.szkoleniadlabibliotekarzy.sbp.pl/>.

- **Kursy online**

Deskryptory Biblioteki Narodowej

Uczestnicy kursu poznają różnice między zasadami obowiązującymi niegdyś w Języku Haseł Przedmiotowych BN a Deskryptorami BN. Dzięki praktycznym przykładom opisów i haseł wzorcowych kursanci zapoznają się z metodologią funkcjonowania DBN w opisie bibliograficznym tak, by samodzielnie używać tego języka informacyjno-wyszukiwawczego. Podczas ośmiu dwugodzinnych spotkań zaprezentowane zostaną poszczególne typy deskryptorów wraz z polami formatu MARC21, w których są używane. Pokazane też będą przykładowe i charakterystyczne opisy dla dokumentów tematycznie skupionych wokół różnych dziedzin: literatury, literatury pięknej oraz publicystyki, psychologii, socjologii, historii, historii sztuki, historii wojskowości, politologii, inżynierii i techniki, fizyki, matematyki, ekonomii, kulinariów, rolnictwa i weterynarii, biologii, kultury, religii, medycyny, prawa, języków obcych.

Kurs jest realizowany od 18 września do 27 listopada 2024 r.

- **Konferencja naukowa**

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich i Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Komisji Edukacji Narodowej w Warszawie organizują w dniach 28-29 listopada 2024 r. Ogólnopolską Konferencję Naukową pt. „Nie(użytkownicy) bibliotek – rozpoznanie potrzeb, stworzenie

wspólnej przestrzeni”, adresowaną do bibliotekarzy z wszystkich typów bibliotek, przedstawicieli środowiska naukowego oraz innych osób zainteresowanych tematem.

Szczegółowe cele konferencji:

- Diagnoza współczesnych zachowań/współczesnego modelu uczestnictwa w kulturze.
- Przegląd metod badań użytkowników i nieużytkowników różnych typów bibliotek.
- Zdiagnozowanie aktualnych potrzeb i oczekiwań użytkowników i nieużytkowników bibliotek.
- Podjęcie dyskusji na temat strategii i narzędzi budowania nowoczesnej, inkluzywnej i przyjaznej użytkownikom biblioteki.
- Promowanie dobrych praktyk i innowacyjnych rozwiązań w działaniach wobec użytkowników i nieużytkowników.

Strona konferencji: <https://www.sbp.pl/nieuzytkownicy-bibliotek>.

- **Seminaria, webinary**

Chcieć to móc, czyli jak prowadzić badania satysfakcji użytkowników bibliotek

9 września 2024 r. odbyło się bezpłatne webinarium dla dyrektorów oraz bibliotekarzy wszystkich typów bibliotek poświęcone badaniom satysfakcji użytkowników w projekcie Analiza Funkcjonowania Bibliotek (AFB). Podczas spotkania uczestnicy dowiedzieli się, jak przeprowadzić kompleksowe badanie satysfakcji użytkowników biblioteki, od wyboru odpowiednich narzędzi i organizacji badań, poprzez analizę danych za pomocą arkusza kalkulacyjnego, aż po prezentację wyników w formie raportu. Ponadto, poznali znaczenie wskaźnika satysfakcji użytkowników w ocenie efektywności biblioteki oraz korzyści płynące z prowadzenia takich badań. Uczestnicy mieli ponadto możliwość zadawania pytań i dzielenia się swoimi doświadczeniami. Spotkanie prowadziły Jolanta Sobielga i Aldona Zawałkiewicz – członkinie zespołu ds. badania efektywności bibliotek.

Na dobre i złe – usługi biblioteczne po pandemii w świetle wskaźników AFB

Bezpłatne seminarium w formule online odbyło się 19 września 2024 r. Głównym celem spotkania było przedstawienie i analiza zmian w usługach bibliotecznych, a także zachowaniach użytkowników na podstawie danych i wskaźników funkcjonalności AFB.

W seminarium wzięło udział 447 osób (bibliotekarze z wszystkich typów bibliotek, kadra zarządzająca, naukowcy) zainteresowanych tematyką funkcjonowania bibliotek po pandemii.

Największą grupą odbiorców treści seminarium byli bibliotekarze z bibliotek publicznych stanowiący 72,48% uczestników, następnie przedstawiciele bibliotek naukowych – 23,94%; innych – 2,01% i pedagogicznych – 1,57%. Duża część uczestników oceniła spotkanie. Średnia ocen: 4,65.

Poruszane tematy:

- Usługi bibliotek publicznych po pandemii – analiza nowych trendów i wyzwań (Grzegorz Zys, Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego w Białymstoku).
- Biblioteka w społeczności – jak mierzyć jakość usług i zaangażowanie użytkowników bibliotek pedagogicznych (Aldona Zawałkiewicz, Biuro ZG SBP).
- Działalność bibliotek naukowych – analiza zmian we wskaźnikach funkcjonowania (dr Dawid Kościewicz, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu).
- „Satysfakcja Użytkowników” narzędzie niemal doskonałe? (Jolanta Sobielga, Biblioteka Politechniki Świętokrzyskiej w Kielcach).
- Wpływ społeczny i ekonomiczny bibliotek – wyniki najnowszych badań (dr Magdalena Paul, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski).

• Forum Młodych Bibliotekarzy

12-13 września 2024 r. odbywało się w Toruniu 16. Forum Młodych Bibliotekarzy pod hasłem „Biblioteka – ewolucja – rewolucja”.

Uczestnikom zapewniono wiele inspirujących warsztatów, dyskusji i prelekcji. Postęp technologiczny, sztuczna inteligencja i psychologiczne aspekty pracy bibliotekarza to tylko niektóre z poruszanych tematów.

Organizatorami wydarzenia byli: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu) oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Więcej informacji na stronie wydarzenia: <https://fmb16.umk.pl>.

WYDAWNICTWO NAUKOWE I EDUKACYJNE SBP

Nowości wydawnicze

- *Wirtualne istoty – nowa era cyfrowej egzystencji* (Izabela Grybowicz)
Nagroda Młodych SBP im. prof. Marii Dembowskiej

Ta książka to cenne źródło wiedzy dla każdego, kto interesuje się nowymi technologiami i ich społecznymi konsekwencjami. To jedna z nielicznych publikacji w Polsce, która tak kompleksowo przedstawia fenomen istot wirtualnych, analizując i badając ich wpływ na nasze społeczeństwo. Publikacja zgłębia temat, oferując szczegółową analizę zjawiska istot wirtualnych – od awatarów po wirtualnych influencerów – które przenikają granice między człowiekiem a technologią, tworząc nowe formy cyfrowej egzystencji. Przybliża definicje, historię zjawiska oraz technologie umożliwiające tworzenie istot wirtualnych, a także bada ich różnorodne zastosowania w dziedzinach takich jak marketing, moda, rozrywka, ochrona zdrowia i edukacja. Dodatkowo, publikacja zawiera unikalne wyniki badań ankietowych, które odpowiadają na pytanie, jaki jest poziom wiedzy i świadomości Polaków na temat zjawiska istot wirtualnych, rzucając światło na podejście naszego społeczeństwa do tego nowatorskiego zagadnienia.

- *Cywilizacja wiedzy – wyzwanie dla bibliotek* (red. Izabella Matuzewska)

Publikacja stanowi pokłosie konferencji, która odbyła się 19 października 2023 r. w Bibliotece Głównej Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Celem monografii jest zaprezentowanie doświadczeń bibliotek wynikających z ich funkcjonowania w świecie zdominowanym przez nowoczesne technologie i społeczeństwo wiedzy. W tomie zamieszczono artykuły prezentujące doświadczenia bibliotek akademickich w obszarze implementacji nowoczesnych technologii oraz omawiające metody tworzenia nowych i optymalizację istniejących już usług czy przybliżające wyzwania stojące przed bibliotekami w związku z potrzebami różnych grup odbiorców.

- *Fotografia wobec konfliktu* (red. nauk. Joanna Szylo-Kwas i Wojciech Sternak)

„...To interesujący i ważny poznawczo zbiór rozważań, traktujący przedmiot badań – fotografię, interdyscyplinarnie, czyli z perspektywy różnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Wykorzystanie przez autorów odmiennych ujęć metodologicznych oraz metod badawczych stało się naturalnym rezultatem wieloaspektowego podejścia do fotografii. W moim przekonaniu stanowi ono walor naukowy monografii, gdyż zawiera kom-

pleksowe ujęcie roli, znaczenia i funkcji, jakie pełni fotografia w XXI w., nie wolnym od konfliktów...” (z rec. dr hab. prof. UJK Olgi Dąbrowskiej-Cendrowskiej)

- *Księżę Kościoła i mąż stanu, prymas Stanisław Karnkowski* (Dariusz Kuźmina)

Biografistyka polskich duchownych, zwłaszcza prymasów, pozostaje wciąż niedostatecznie rozwinięta, co czyni książkę poświęconą Stanisławowi Karnkowskiemu (1520-1603) wyjątkowym wydarzeniem. Karnkowski to postać wielowymiarowa – od dyplomaty, sekretarza królewskiego, poprzez biskupa kujawskiego aż po prymasa Polski. Jego działalność przypadła na kluczowe momenty w historii Polski, takie jak bezkrólewia czy początki kontreformacji, co czyni jego życie fascynującym tematem badań. Autor tej pracy podjął się pierwszej pełnej próby opisanie tej wybitnej postaci, wnosząc cenny wkład w historiografię i otwierając pole do dalszej dyskusji na temat roli Karnkowskiego w polityce, Kościele i literaturze. To niezwykle wartościowa lektura dla każdego zainteresowanego historią Polski i Kościoła katolickiego, oferująca nowe spojrzenie na jednego z najwybitniejszych prymasów staropolskich.

Opracowanie:
Małgorzata Dargiel-Kowalska, Aldona Zawalkiewicz

Tekst wpłynął do Redakcji 9 września 2024 r.

WSKAZÓWKI DLA AUTORÓW

„Przegląd Biblioteczny” drukuje materiały oryginalne i tylko takie, których autor nie zamierza opublikować w innych czasopismach lub pracach zbiorowych.

Teksty artykułów są recenzowane zgodnie z zasadami *double-blind peer review*. Każdy artykuł recenzowany jest przez dwóch recenzentów dobieranych spośród specjalistów problematyki w nim poruszanej na podstawie jednolitego formularza. Podstawowymi kryteriami oceny artykułu są: zgodność tematu z profilem czasopisma, wartość merytoryczna tekstu, jego organizacja logiczna i forma językowa. O przyjęciu tekstu do publikacji autorzy informowani są w ciągu 6-10 tygodni od otrzymania go przez Redakcję.

Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” uprzejmie prosi autorów o przestrzeganie przedstawionych poniżej zasad przygotowania i przesyłania materiałów do publikacji.

1. ZASADY OGÓLNE

Teksty powinny być napisane w programie WORD w formacie RTF. Artykuł nie powinien przekraczać 36 000 znaków (ze spacjami), a recenzja, sprawozdanie itp. – 14 000 znaków (ze spacjami). Teksty należy nadsyłać w formie elektronicznej na adres e-mail redakcji: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl

Do każdego artykułu należy dołączyć streszczenie autorskie w języku polskim o objętości ok. 100 wyrazów (ok. 1000 znaków) oraz zestaw 5-8 słów kluczowych. Streszczenie powinno zawierać następujące informacje: teza/cel artykułu, metody badań, najważniejsze wyniki, wnioski.

Wydawnictwo SBP i Redakcja „Przeglądu Bibliotecznego” podpisała porozumienie z redakcją „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities” (CEJSH) w sprawie elektronicznej publikacji streszczeń prac naukowych ukazujących się w „Przeglądzie Bibliotecznym”. Przedsięwzięcie to nie ma charakteru komercyjnego, a służyć ma popularyzacji polskiego dorobku naukowego. Jeśli Autor nadsyła do „PB” artykułu nie wyraża zgody na publikację jego abstraktu w CEJSH, prosimy o wyraźne określenie na piśmie swego stanowiska.

Autorzy artykułów proszeni są o przygotowanie odrębnej strony tytułowej, zawierającej tytuł artykułu, nazwisko autora oraz adres e-mail. Zgodnie z zasadami przeciwdziałania zjawiskom *ghostwritingu* i *guest authorship* Redakcja prosi również, aby na tej stronie ujawnione zostały nazwiska i afiliacje wszystkich osób, które przyczyniły się do powstania artykułu, ich rola i udział w przygotowaniu publikacji (kto jest autorem koncepcji, założeń, metod itp. wykorzystywanych w pracy zgłoszonej do druku; procentowy udział w przeprowadzonych badaniach i opracowaniu artykułu). Redakcja zobligowana jest do poinformowania, iż *ghostwriting* i *guest authorship* są przejawem nierzetelności naukowej, a wszelkie wykryte przypadki muszą być przez Redakcję demaskowane, włącznie z powiadomieniem odpowiednich podmiotów (instytucje zatrudniające autorów, towarzystwa naukowe, stowarzyszenia edytorów naukowych itp.). Redak-

cja prosi także o podanie informacji o źródłach finansowania publikacji, wkładzie instytucji naukowo-badawczych, stowarzyszeń i innych podmiotów (*financial disclosure*).

Na pierwszej stronie artykułu powinien być umieszczony jedynie tytuł oraz oświadczenie Autora/Autorów, że tekst przedstawiany redakcji „Przeglądu Bibliotecznego” nie był dotychczas opublikowany ani zgłoszony do publikacji w żadnym innym czasopiśmie. Jeśli tekst był prezentowany na konferencji, należy podać jej szczegółowe dane wraz z ewentualnymi informacjami o publikacji materiałów konferencyjnych. Jeśli artykuł jest częścią przygotowywanej do druku książki, należy podać jej dane oraz planowany termin publikacji. Zapewnienie anonimowości tekstów przekazywanych do recenzji wymaga, aby w tekście artykułu w żadnym miejscu nie była umieszczona informacja umożliwiająca identyfikację autora.

2. ZASADY SZCZEGÓŁOWE OPRACOWANIA ARTYKUŁU

Tekst artykułu powinien być podzielony na nienumerowane podrozdziały zaopatrzone w tytuły. W pierwszej części zaleca się umieścić informacje wprowadzające w problematykę prezentowaną w artykule. W części ostatniej – wnioski końcowe i podsumowanie przedstawionych rozważań.

Tytuły czasopism, wystaw, konferencji, programów itp. powinny być zapisane w cudzysłowie; tytuły publikacji (książek, artykułów itp.) należy wyróżnić kursywą.

Fragmety cytowane powinny być zapisane w cudzysłowie, czcionką prostą.

Materiały ilustracyjne (tabele, wykresy itp.) powinny być przygotowane w odcieniach szarości lub kolorystyce czarno-białej, z zaznaczeniem ich miejsca w tekście; wszystkie ilustracje powinny mieć własną numerację oraz tytuły.

Przypisy terminologiczne lub dygresyjne powinny być umieszczone na dole strony i ponumerowane liczbami arabskimi; zaleca się ograniczenie liczby przypisów do niezbędnego minimum.

Przypisy bibliograficzne zastępuje się odesłaniem do bibliografii załącznikowej, którą należy opracować zgodnie z zasadami *The Publication Manual of the American Psychological Association, Seventh Edition*. W razie wątpliwości i w przypadkach nieujętych w tych wskazówkach należy odwołać się do oryginalnego tekstu zasad APA, 7th Edition.

W artykułach napisanych w języku polskim stosuje się skróty polskie (“w”, “s.”, “Red.”, “i in.” itd.), natomiast w przypadku prac przygotowanych w języku angielskim – angielskie (“in”, “p.”, “pp.”, “Ed.” lub “Eds.”, “et al.” itd.).

Odesłanie w tekście umieszcza się w nawiasie okrągłym wg poniższych zasad.

Ogólne powołania na literaturę w tekście należy podawać w formie:

– odesłanie do jednego dzieła: (Dembowska, 1991), (Taradejna & Taradejna, 2003) lub (Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976);

– odesłanie do kilku dzieł: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990, 1995) lub (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Książnica Miejska im. M. Kopernika, 1976).

Odwołania do określonych stron cytowanych tekstów należy podawać w formie: (Augustyniak, 2004, s. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, s. 231-233) albo (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Opisy bibliograficzne wykorzystanych źródeł należy umieścić na końcu tekstu w bibliografii załącznikowej w układzie alfabetycznym autorów. Prace zbiorowe należy umieszczać pod nazwiskiem redaktora. Jeśli brak w źródle nazwy autora lub redaktora pracy zbiorowej, na pierwszym miejscu umieszcza się tytuł. Opisy prac tego samego autora powinny być uporządkowane według chronologii wstępującej, a w każdym z nich należy powtórzyć nazwisko i inicjał imienia (imion) autora. Prace tego samego autora opublikowane w tym samym roku należy oznaczać wg zasady: Dembowska, Maria (1976a), Dembowska, Maria (1976b), itd.

W opisach należy podać inicjały imion. W przypadku stron WWW bez podanej nazwy autora jako hasła opisu należy użyć nazwy instytucji, do której należy witryna WWW. Należy uwzględnić nazwy wszystkich wydawców, rozdzielone średnikiem, w kolejności, w jakiej zostali wymienieni w książce.

Numer DOI, poprzedzony nazwą protokołu (http://), ew. adres URL należy podać na końcu opisu. Po numerze DOI lub URL opis nie kończy się kropką. Nie należy podawać nazw naukowych baz danych (EBSCO, Proquest itd), z których pochodzą artykuły.

W przypadku stron WWW należy podać możliwie jak najdokładniejszą datę. Jeśli opisywane źródło nie zostało zarchiwizowane lub zawiera często zmieniającą się treść, należy podać datę dostępu do źródła.

Przykłady redagowania opisów bibliograficznych przedstawiono poniżej.

KSIĄŻKA

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej (informatologia): Organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Taradejna, R., & Taradejna, M. (2003). *Dostęp do informacji publicznej a prawna ochrona informacji dotyczących działalności gospodarczej, społecznej i zawodowej oraz życia prywatnego*. Wydaw. Adam Marszałek.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

PRACA ZBIOROWA

Zybert, E. B. (Red.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Red.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

ARTYKUŁ W CZASOPIŚMIE NAUKOWYM

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

ROZDZIAŁ W KSIĄŻCE

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. W Cz. Daniłowicz (red.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (s. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. W M. Wojciechowska (red.), *Zarządzanie biblioteką* (Wyd. 2 popr. i uzupełn., s. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29–56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

ARTYKUŁY PRASOWE (DZIENNIKI, TYGODNIKI, PRASA FACHOWA)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektryczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56-57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOKUMENT Z WITRYNY INSTYTUCJI, ORGANIZACJI LUB OSOBY PRYWATNEJ

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*. Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/newwine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnotekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

Po przyjęciu artykułu do druku autorzy proszeni są o przesłanie swojej fotografii o dobrej rozdzielczości (elektronicznie, w formie pliku JPG lub TIF) oraz krótkiej informacji biograficznej (do 70 słów), która powinna zawierać następujące elementy: tytuł/stopień naukowy lub zawodowy autora, numer ORCID, aktualne miejsce pracy i zajmowane stanowisko; specjalności naukowe lub zawodowe, najważniejsze publikacje (max. 3).

Redakcja nie przyjmuje tekstów, które nie są opracowane zgodnie z powyższymi wskazówkami i zastrzega sobie prawo skracania tekstów oraz wprowadzania zmian w uzgodnieniu z autorem. Redakcja nie zwraca przesłanych materiałów.

GUIDELINES FOR AUTHORS

The editors of „Library Review“ accept only manuscripts that have not been published before and are not planned to be published in other journals or collective works.

Papers are reviewed through a double-blind peer review process. Each paper is reviewed with a standard review form filled in by two referees selected from professionals with expertise in appropriate domain. The reviewers use the following evaluation criteria: compatibility of the subject discussed with the journal profile, scientific merit, appropriate text arrangement and correct language use.

The editors of „Library Review“ kindly requests Authors to follow the journal guidelines while preparing and sending papers for publication.

1. GENERAL GUIDELINES

Papers should be submitted as RTF (Rich Text Format) files with maximum of 36,000 characters including spaces per paper and 14,000 characters including spaces per review, report, etc. Papers saved as RTF files should be sent by e-mail to: przeglad.biblioteczny@uw.edu.pl.

Each paper should be accompanied by keywords and an abstract maximum 100 words/1000 characters long prepared by the author. The abstract should present a thesis/objective of the paper, research methods applied, most important results and conclusions.

Wydawnictwo SBP (Polish Librarians Association Publishing House) and the editors of „Library Review“ have signed an agreement with the editors of „The Central European Journal of Social Sciences and Humanities“ (CEJSH) concerning electronic publishing of abstracts of papers published in „Library Review“. This agreement is non-commercial and focused on the promotion of Polish scientific achievements. The Authors of papers sent to „Library Review“ who do not give their consent to the publication of their abstracts in CEJSH are kindly asked to express their view in written form.

Authors are expected to prepare a separate title page including the title of the paper, the Author's name, mailing and e-mail address. Furthermore, in compliance with the policy against ghostwriting and guest authorship Authors are requested to reveal names and affiliations of all persons who contributed to the paper and the extent of their contribution (the author of the concept, assumptions, methods, etc. used in the submitted manuscript; the percentage of the author's contribution to the research and the paper preparation). Ghostwriting and guest authorship are the mark of scientific dishonesty and all their occurrences have to be brought to public attention by the editors even if appropriate institutions need to be informed (institutions employing authors, scientific associations, associations of scientific editors, etc.) Authors are also requested to describe sources of founding that have supported the work and the financial involvement of research institutes, associations and other entities (financial disclosure).

First page of the submitted paper should include only the title and Authors' statement that the text presented to "Library Review" has neither been published nor considered for publication in any other journal. If the paper was presented at a scientific meeting, Authors should provide detailed information about the event and the conference proceedings. If the paper is planned as a part of a book, Authors should provide its metadata and planned publishing date. In order to ensure the anonymity of the review process, Authors are asked not to place any information in the text that could be used to identify the author.

2. DETAILED GUIDELINES FOR PAPER PREPARATION

The text should be organized into unnumbered subtitled sections. It should start with an introductory overview and end with conclusions and the summary of the discussion.

Titles of journals, exhibitions, conferences, programs, etc. should be put in double quotation marks; titles of publications (books, journal papers, etc.) should be italicized.

Quoted fragments should be written in quotation marks, in simple font.

Illustrative content (tables, graphs, etc.) should be saved as greyscale or black-white pictures and their place within the text should be clearly marked; all illustrations should be numbered and entitled.

Terminological or digressive footnotes should be placed at the bottom of appropriate pages and numbered with Arabic numerals; it is recommended to limit the number of footnotes to the most indispensable ones.

Bibliographic footnotes should be replaced with references to the end-of-work bibliography prepared according to APA Style (Seventh Edition). References within the body of the paper should be placed in brackets according to the rules provided below. General references to literature within the body of the paper should be formed as follows:

- the reference to one work: (Dembowska, 1991) or (*Library...*, 1976);
- the reference to several works: (Abramowicz, 2001; Kowalski, 1990; 1995) or (Berners-Lee et al., 2001; Jankowska & Majewski, 2004; *Library...*, 1976).

The references to the specified pages of publications cited in the text should be written as follows: (Augustyniak, 2004, p. 15), (Taradejna & Taradejna, 2003, pp. 231-233) or (Stoltz et al., 2018, p. 17).

Bibliographic descriptions of the sources cited in the paper should be placed in the end of the text as a bibliography ordered alphabetically by authors. Collective works should be ordered by the name of the editor. If the work lacks the name of the author or the editor, it should be ordered by title. The descriptions of foreign publications should include page numbering, numbers and abbreviations in the language of the text (e.g. "W" in Polish "In" in English, "s." in Polish "p." in English). The descriptions of several works by the same author should be ordered by the year of publication, ascending, and each of these descriptions should include the last and first name of the author. Several works of the same author published in the same year should be additionally marked with letters added to the year of publication, e.g. Dembowska, Maria (1976a)..., Dembowska, Maria (1976b)..., etc.

The descriptions should include the initials of the first names. For web pages without an author's name, use the name of the institution to which the web site belongs as the main entry of description. Include all publishers, separated by a semicolon, in the order in which they are listed in the book.

The DOI number, preceded by the protocol name (<http://>), or the URL address, should be given at the end of the description. The description does not end with a full stop after the DOI or URL. Do not include the names of the scientific databases (EBSCO, Proquest, etc.) from which the articles come.

In the case of websites, the date should be given as precisely as possible. If the described source has not been archived or contains frequently changing content, the date of access to the source should be provided.

See below the examples of correct bibliographic descriptions.

BOOKS

Dembowska, M. (1991). *Nauka o informacji naukowej: organizacja i problematyka badań w Polsce*. IINTE.

Zeng, M.L., & Qin, J. (2022). *Metadata* (3rd ed.). ALA; Neal-Schuman.

Stoltz, D., Griffith, G., Kelly, J., Smith, M., & Wheeler, L. (2018). *Transform and thrive: Ideas to invigorate your library and your community*. ALA Editions.

COLLECTIVE WORKS

Zybert, E. B. (Ed.). (2002). *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Wydaw. SBP.

Czapnik, G., Gruszka, Z., & Ladorucki, J. (Eds.). (2014). *Jan Muszkowski: Ludzie, epoka, książki: Tradycje i kontynuacje*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego; Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Chen, C., & Larsen, R. (Eds.). (2014). *Library and information sciences*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-642-54812-3>

Golub, K., & Liu, Y.-H. (Eds.). (2021). *Information and knowledge organisation in digital humanities: Global perspectives*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003131816>

JOURNAL PAPERS

Augustyniak, A. (2004). Międzynarodowa Federacja Informacji i Dokumentacji. *Przegląd Biblioteczny*, 72(1/2), 3–21.

Buitrago-Ciro, J. (2022). How are academic libraries in Spanish-speaking Latin America responding to new models of scholarly communication and predatory publishing? *Journal of Librarianship and Information Science*, 54(3), 373–388. <https://doi.org/10.1177/09610006211016533>

Frederickson, B.L. (2000). Cultivating positive emotions to optimize health and well-being. *Prevention & Treatment*, 3(1), Article 1. <https://doi.org/10.1037/1522-3736.3.1.31a>

Lamers, W. S., Boyack, K., Larivière, V., Sugimoto, C. R., van Eck, N. J., Waltman, L., & Murray, D. (2021). Investigating disagreement in the scientific literature. *ELife*, 10, Article e72737. <https://doi.org/10.7554/eLife.72737>

PAPERS IN COLLECTIVE WORKS

Gawrysiak, P. (2000). W stronę inteligentnych systemów wyszukiwawczych. In Cz. Daniłowicz (Ed.), *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne* (pp. 59–69). Oficyna Politechniki Wrocławskiej.

Sadowska, J. (2021). Misja współczesnej biblioteki. In M. Wojciechowska (Eds.), *Zarządzanie biblioteką* (Ed. 2, pp. 19–31). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Hartley, J. T., Harker, J. O. & Walsh, D. A. (1980). Contemporary issues and new directions in adult development of learning and memory. In L. W. Poon (Ed.), *Aging in the 1980's: Psychological issues* (pp. 239–252). American Psychological Association.

Zittrain, J. & Palfrey, J. (2008). Internet filtering: the politics and mechanisms of control. In R. Deibert, J. Palfrey, R. Rohozinski & J. Zittrain (Eds), *Access denied: the practice and policy of global Internet filtering* (pp. 29-56). The MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/7617.003.0005>

PRESS ARTICLES (DAILY NEWSPAPERS, WEEKLIES, PROFESSIONAL PRESS)

Berners-Lee, T., Hendler, J. & Lassila, O. (2001, May 1). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34–43. <https://www.scientificamerican.com/article/the-semantic-web/>

Głapa, J. (2002). Informacja gospodarcza w Książnicy Pomorskiej. *EBIB Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy*, 40(11). <http://www.ebib.pl/2002/40/glapa.php>

Szymielewicz, K. (2020, 3-8 czerwca). Wtyczka z krainy krzemowców. *Polityka*, (23), 56–57.

Burda, E. (2022, 15 marca). Biblioteka otworzyła się na uchodźców. *Dziennik Wschodni*, 9.

Grant, N. (2022, September 28). Google to make search and maps more 'immersive'. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2022/09/28/technology/google-maps-immersive-search-on.html?searchResultPosition=1>

Grant, N. (2022, September 29). Google says it will make its searches more visual. *The New York Times*, B5.

DOCUMENT FROM THE WEBSITE OF AN INSTITUTION, ORGANIZATION OR INDIVIDUAL

Chou, L., McClintock, R., Moretti, F., & Nix, D. H. (1993). *Technology and education: New wine in new bottles: Choosing pasts and imagining educational futures*.

Columbia University, Institute for Learning Technologies. <https://web.archive.org/web/20020209053108/http://www.ilt.columbia.edu/publications/papers/new-wine1.html>

Ministerstwo Edukacji i Nauki (2019, 3 grudnia). *Polscy uczniowie wśród najlepszych na świecie – wyniki badania PISA 2018*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/pisa2018-wyniki>

Smith, B. (n.d). *Ontology and information systems*. Retrieved October 6, 2022, from <http://ontology.buffalo.edu/ontology.doc>

National Library of Medicine (2021, March 10). *Unified Medical Language System (UMLS)*. <https://www.nlm.nih.gov/research/umls/index.html>

Drózd, R. (2022, 11 lipca). Calibre 6.0 i nowa funkcja: wyszukiwanie pełnotekstowe wszystkich e-booków! *Świat Czytników*. <https://swiatczytnikow.pl/calibre-6-0-wyszukiwanie-pelnostekstowe-wszystkich-e-bookow/?pod>

When the paper is accepted for publication, the Authors are asked to send in their high resolution photographs (by e-mail, as JPG or TIF files) and short biographical notes of maximum 70 words which should include the Authors' scientific/professional titles, ORCID id, current employers and positions occupied, scientific/professional specializations and most important publications (max. 3).

The editors do not accept texts which do not follow the guidelines listed above and stipulate the right to reduce texts and introduce changes accepted by the authors. The editors do not return materials sent to "Library Review".



PRZEGLĄD BIBLIOTECZNY

Warunki prenumeraty

Zamówienia na „Przegląd Biblioteczny” prosimy kierować na adres:

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich
Dział Sprzedaży 02-086 Warszawa
Al. Niepodległości 213

lub

przez stronę: wydawnictwo.sbp.pl
telefonicznie: (22) 608-28-26
mailowo: sprzedaz@sbp.pl; wydawnictwo@sbp.pl

Sprzedaż odręczna (w godz. 9⁰⁰ – 15⁰⁰)

- w siedzibie SBP (Al. Niepodległości 213)
- w Wydawnictwie Naukowym i Edukacyjnym SBP (ul. Konopczyńskiego 5/7, 00-335 Warszawa
tel/fax (22) 827-52-96)

Nasze konto: Credit Agricole Bank Polska S.A. 46 1940 1076 3122 4176 0000 0000

„Przegląd Biblioteczny” można otrzymywać:

- składając zamówienie na dowolny okres lub na poszczególne zeszyty zarówno archiwalne, jak i bieżące; odbiorca wnosi wówczas opłatę po otrzymaniu przesyłki (zeszytu) wraz z rachunkiem
- za gotówkę bezpośrednio w Dziale Sprzedaży Wydawnictwa Naukowego i Edukacyjnego SBP

Cena prenumeraty na 2024 r. – 196 zł

Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP. Warszawa 2024

Łamanie: Ewa Majewska

Druk i oprawa: Fabryka Druku Sp. z o.o.

www.fabrykadruku.pl